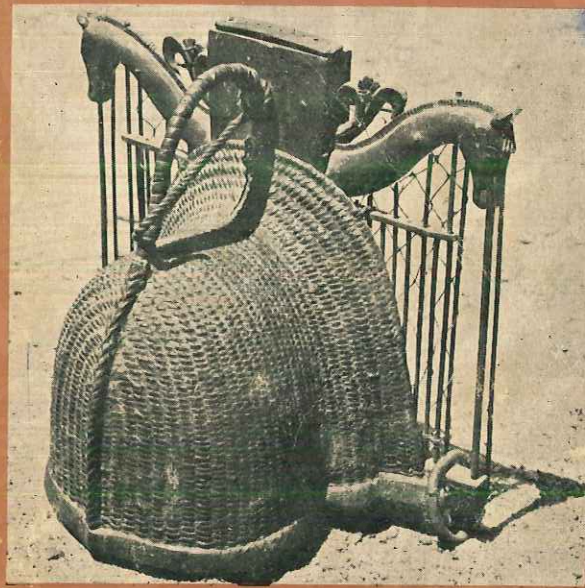

VTLB

ขอใช้พื้นเมืองภาคใต้

398.355

๓.๓

วัดพิมพ์ ในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

๐๐๐๙- ๘๐๑๖๐

ของใช้พื้นเมืองภาคใต้

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์

เรียบเรียง

398.355
ป1711ข

39B022394

Title : ของใช้พื้นเมืองภาคใต้

สำนักวิทยบริการ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

กรมศิลปากรจัดพิมพ์

เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๑

คำนำ

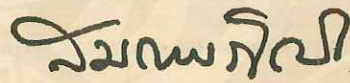
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในประเทศไทยเป็นที่รวบรวมสงวนรักษาสีปวัตถุโบราณวัตถุ ที่เป็นสมบัติวัฒนธรรมของชาติ ส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมและประณีตศิลป์ ดังนั้น โดยลักษณะทั่วไปจึงจัดเป็นพิพิธภัณฑสถานประเภทศิลป์และโบราณคดี

กรมศิลปากรได้ขยายงานพิพิธภัณฑสถานทั้งในกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาค การรวบรวมศิลปโบราณวัตถุได้ขยายงานรวมไปถึงวัตถุที่มีคุณค่าในทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ อันแสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในส่วนภูมิภาค และเริ่มขยายงานการรวบรวมและจัดแสดงทางชาติพันธุ์วิทยาเป็นแห่งแรกที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ซึ่งแสดงวัฒนธรรมพื้นเมืองภาคเหนือ และเรื่องราวชนชาวเขาบางเผ่า พพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช จัดเป็นแห่งที่สองที่ได้เริ่มงานจัดแสดงของใช้และศิลปวัตถุพื้นเมืองภาคใต้ไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วย

การศึกษาค้นคว้าทางชาติพันธุ์วิทยาในประเทศไทยยังไม่สู้กว้างขวางนัก โลกปัจจุบันเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วตามพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พพิธภัณฑสถานต้องทำหน้าที่รวบรวมสงวนรักษาสิ่งซึ่งมีความสำคัญในเรื่องของมนุษยชาติ แสดงถึงวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ ลัทธิธรรมเนียม ประเพณี ระบบสังคม ศาสนา ศิลป ฯลฯ เพราะอิทธิพลความเจริญทางเทคโนโลยี วัฒนธรรมท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญทางอุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่ งานฝีมือ ชีวิตประจำวันและการทำมาหากินของคนเปลี่ยนไป กรมศิลปากรได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสงวนรักษาหลักฐานทางวัฒนธรรมมิให้สูญสิ้นไป จึงมีโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชาติพันธุ์วิทยาในกรุงเทพมหานคร และขยายงานรวบรวมสงวนรักษาจัดแสดงวัตถุทางชาติพันธุ์วิทยาไว้เป็นส่วนหนึ่งในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติส่วนภูมิภาคด้วย

เมื่อเริ่มโครงการสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ให้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติส่วนภูมิภาคสำหรับภาคใต้ กรมศิลปากรจึงได้มอบให้หน่วยศิลปากรที่ ๘ ดำเนินการรวบรวมศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และวัตถุทางชาติพันธุ์วิทยาในภาคใต้ เพื่อสงวนรักษาและจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

นายประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ ภัณฑารักษ์โท ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหน่วยศิลปากร
ที่ ๘ เป็นผู้มีความสนใจเอาใจใส่ศึกษาค้นคว้าโบราณคดีและชาติพันธุ์วิทยา ได้รวบรวม
ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ตลอดจนของใช้พื้นเมืองภาคใต้ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งนำมาจัดแสดง
ไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช และยังได้ศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงเรื่องราว
เกี่ยวกับเจ้าของเครื่องใช้พื้นเมืองภาคใต้ที่ได้รวบรวมเข้าไว้ด้วย กรมศิลปากรจึงจัดพิมพ์
หนังสือเรื่อง “ของใช้พื้นเมืองภาคใต้” ซึ่งนายประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ ได้รวบรวมไว้ใน
โอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
นครศรีธรรมราช เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้เรื่องพื้นเมืองภาคใต้ และเป็นหนังสือคู่มือ
ประกอบการจัดแสดงเรื่องของใช้พื้นเมืองในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ด้วย.

น.อ. ร.น.

(สมภพ ภิรมย์)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

ฝ่ายกนกร ฯ	๑
รถม้า	๓
มิดพร้าว	๑๐
เหล็กไฟตบ	๑๖
บ้าน ^๕ พนเมืองบั๊กซ์ไต้	๒๑
หมาตักน้ำ	๒๘
หมากขุม	๓๒
หม้อบ้านนอกไร่	๓๘
ย่านนิเภา	๔๑
โจ	๔๔
กระดิ่ง	๕๐
กระบอกขนมจีน	๕๔
ภาพประกอบเรื่อง	

ฝ้ายกนคร ฯ

จากหลักฐานทางโบราณคดีของไทยแสดงว่า มนุษย์เรารู้จักทอผ้าใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มมาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว เพราะได้ขุดพบลายเศษผ้าติดอยู่กับภาชนะเครื่องมือเครื่องใช้ของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคโลหะ ที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีวัฒนธรรมเก่า ตั้งแต่ ๔,๐๐๐-๖,๐๐๐ ปี ผ่านมาแล้ว นอกจากนั้นยังได้พบในที่แห่งอื่นอีก แต่ผ้าที่คนยุคนั้นคิดทำขึ้นเป็นงานหยาบไม่ละเอียดประณีต จะนำมาเปรียบเทียบกับทุกวันนี้หาได้ไม่พูดถึงเรื่องการทอผ้าก็น่าภูมิใจ ที่บรรพบุรุษของเรารู้จักทำขึ้นใช้มาแต่โบราณ และยังคงมีทำสืบทอดมาอย่างไม่ว่าจะสาจนทุกวันนี้ ลางแห่งก็แสดงให้เห็นวิวัฒนาการอย่างชัดเจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

การทอผ้าแรกทีเดียวคงไม่ได้คิดทำเป็นอาชีพ หากจำเป็นต้องทอขึ้นใช้เอง สำหรับทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ต่อมาเมื่อผลิตได้มากขึ้น เหลือใช้เกินความต้องการก็ใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่นต่อไป เพราะเท่าที่ทราบนั้นการทอผ้ามีอยู่ทุกภาคของประเทศไทย หลักและวิธีการทอผ้าก็คล้าย ๆ กันนั่นเอง หากจะผิดกันก็ในข้อปลีกย่อย หรือความรู้ความสามารถอันเป็นเทคนิคที่แตกต่างกันโดยเฉพาะ แม้แต่พวกชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ก็มีลักษณะเป็นของตัวเองเช่นเดียวกัน ในภาคใต้ของประเทศไทยปัจจุบันยังมีประชาชนที่ยึดอาชีพทอผ้าสืบทอดมาแต่โบราณหลายแห่ง อาทิ ที่เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสงขลา แต่ไม่ค่อยมีชื่อเสียงเหมือนทางภาคอีสานและภาคเหนือ ผ้าส่วนใหญ่คงทอใช้เองในพื้นที่เมืองเท่านั้น อย่างเช่นการทอผ้าที่เมืองนครศรีธรรมราชเท่าที่สืบทราบ ก็รู้จัก

ทอขึ้นใช้เองมาแต่โบราณ และมีการทอกันทุกท้องถิ่น เพราะชาวบ้านทุกคนจำเป็นต้องใช้
แหล่งที่มีชื่อเสียงรู้จักกันดีคือ บ้านนาสาร มะม่วงขาว มะม่วงสองต้น และในหัวเมือง
นครศรีธรรมราช เล่ากันว่าแถบบ้านนาสาร มะม่วงสองต้น ทอผ้ากันเกือบทุกบ้านทีเดียว
โดยเฉพาะพอพ้นฤดูทำนาชาวบ้านต่างหันมาตั้งหน้าทอผ้ากันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ตามปกติงาน
ทอผ้าเป็นงานของผู้หญิงอยู่แล้ว เพราะต้องอาศัยใจเย็นมีความละเอียดเรียบร้อยและอยู่กับบ้าน
แต่สมัยโบราณถือว่าผู้หญิงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น ถ้าใครทอผ้าไม่เป็นก็จะถูกตำหนิว่าเป็น
ผู้หญิงที่ยังขาดคุณสมบัติในการครองเรือนไปอย่างหนึ่ง ผู้ใหญ่ไม่ชอบชายหนุ่มไม่สนใจ ด้วย
เหตุนี้ผู้หญิงสมัยก่อนจึงชวนชวายนทอผ้าเป็นกันทุกคน การทอผ้าจึงแพร่หลายรู้จักทอขึ้นใช้เอง
ทุกครัวเรือน ในเพลงร้องเรือกล่อมเด็กกลางบทยังได้กล่าวถึงไว้ด้วย ชาวเมืองนครฯ ที่มี
ฐานะดีมักจะมีข้าทาสบ่าวสาวใช้ประจำบ้าน ก็จะให้บ่าวสาวใช้ในบ้านนั้นเองเป็นคนทอผ้า
(ลูกสาวเจ้าบ้านเจ้านายวงศ์ต้องหัดทอผ้าด้วยเหมือนกัน) นอกจากเป็นการเพิ่มรายได้ฝึกคน
ให้มีความรู้ความชำนาญแล้ว ยังถือเป็นการฝึกคนให้รู้จักทำงานไม่ให้มีเวลาว่างมากเกินไป
อีกด้วย

ฝีมือการทอผ้าของชาวเมืองนครศรีธรรมราชมีชื่อมาแต่โบราณ คนทั่วไปมักเรียก
กันติดปากว่า “ผ้ายกนครฯ” เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในภาคใต้ ในหนังสือวรรณคดีเรื่องขุนช้าง
ขุนแผนยังกล่าวถึงไว้ ซึ่งแสดงว่าสมัยก่อนเมืองนครฯ มีฝีมือทางทอผ้ายกมาก น่าเสียดายที่
ตัวอย่างผ้ายกรุ่นเก่าของเมืองนครศรีธรรมราชปัจจุบันหาดูยาก แต่เท่าที่เคยพบเห็นล้วนฉีก
ขาดแล้วเป็นส่วนใหญ่ พิจารณาจากเนื้อผ้า ลวดลายยกดอกสีสรร ก็เห็นว่าผ้ายกนครฯ สวย
งามเป็นแบบฉบับของตัวเองจัดว่าเป็นฝีมือช่างชั้นสูงแห่งหนึ่ง ตามประวัติการทอผ้าของเมือง
นครศรีธรรมราชทราบว่า ชาวพื้นเมืองรู้จักทอผ้าขึ้นใช้มาแต่โบราณกาล ไม่มีใครทราบ
ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไร ได้แบบอย่างมาจากใคร คิดอย่างคร่าวๆ ในสมัยศรีวิชัยการทอผ้าคง
รู้จักทอกันอย่างจริงจังแล้ว เพราะเป็นสมัยที่ได้ติดต่อค้าขายรับศิลปวัฒนธรรมจากชนชาติที่
เจริญอยู่เสมอ ทั้งจีน อินเดีย และอาหรับ ชนชาติต่างๆ เหล่านี้คงมาถ่ายทอดไว้ก็ได้
แต่สำหรับ **ผ้ายก** นั้นทราบว่าเพิ่งรู้จักทำขึ้นใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้เอง หรือ
อย่างสูงก็ราวสมัยอยุธยาตอนปลาย เดิมรู้จักทอแต่ **ผ้าพื้น** คือผ้าทอพื้นเรียบไม่ยกดอกยก
ควมมีลวดลายอย่างวิจิตรพิสดารอย่างใด หากมีบ้างก็ไม่ใช่ลายซับซ้อนอย่างกับผ้ายก ชาว
เมืองนครศรีธรรมราชได้แบบอย่างการทอผ้ายกมาจากแขกเมืองไทรบุรี เมื่อครั้งที่เมืองไทรบุรี

คติภพ พ.ศ. ๒๓๕๔ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชยกกองทัพไปปราบ ได้กวาดต้อนครัว
เชลยมาไว้เป็นจำนวนมาก ได้พวกช่างมาไว้หลายพวกและให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับตัวเมือง
เช่น ช่างปั้นหล่อโลหะประเภททองเหลืองให้อยู่บริเวณสวนมะพร้าว ฝั่สวนหลังวัดพระ-
มหาธาตุ พวกช่างทองช่างเงินเครื่องประดับให้อยู่บริเวณริมคลองหลังสโมสรข้าราชการ
ปัจจุบัน หรือช่างสนามหน้าเมืองด้านตะวันตก พวกช่างทอผ้าให้อยู่บริเวณตำบลมะม่วงสองต้น
กล่าวกันว่าพวกแขกเมืองไทรบุรีที่ใช้คำพูด ปะ มะ (พ่อ แม่) เป็นแขกผู้ดีเชื้อสายสกุลสูง
พวกที่ใช้คำสำเนียง เปอะ เหมอะ เป็นแขกชาวพื้นเมืองธรรมดา แขกจากเมืองไทรบุรีเหล่านี้
เองได้มาเป็นครูสอนให้รู้จักทอผ้า ยก สมัยโบราณทอผ้ายกชนิดที่พวกช่างทอผ้าเรียกกันว่า
“ขนาด ๑๒ เขา” ใช้คนทอถึง ๓ คน คือทำหน้าที่ทอคนหนึ่ง ทำหน้าที่ยกเขาสองคนอีก
๒ คน นั่งเรียงกัน ผ้ายกที่ทอได้เป็นดอกใหญ่โตขนาดเท่าฝ่ามือ ในสมัยต่อมาทุกอย่างก็ดูจะ
เล็กลงแคบลงทุกที เช่นผ้าหน้าแคบลง ขนาดจำนวนเขาก็ตกเหลือเพียง ๕-๔ เขา ตลอดจน
ฝั่มซึ่งใช้ฝั่มสมัยโบราณทำจากต้นคลุ้ม (คล้ายต้นคล้า) ละเอียดเนียนมาก แตกต่างกับปัจจุบัน
ซึ่งทำหยาบอย่างเห็นได้ชัด เมื่อใช้ฝั่มฝั่มละเอียดก็ทำให้ผ้าที่ทอออกมาเนื้อหยาบตัวย แต่ก่อน
หน้าฝั่มกว้าง (ลึก) ทำให้ได้ผ้าหน้ากว้างคนร่างสูงใหญ่ห่มได้สบาย ห่มโจงกระเบนได้สะดวก
ฝั่มโบราณเรียกกันว่าขนาด ๔๐ ถือเป็นขนาดใหญ่ที่สุด รองลงมาอีกขนาด ๓๘, ๓๕ เป็นที่
นิยมกัน ฝั่มขนาด ๓๕ เป็นขนาดกลางนิยมใช้กันอย่างกว้างขวางมาแต่โบราณ แม้แต่ในบท
เพลงร้องเรือกล่อมเด็กของชาวบักซ์ใต้ก็มีกล่าวถึงไว้ ปัจจุบันใช้กันแค่ขนาด ๓๓-๓๔ เท่านั้น
จะเห็นว่าทุกอย่างเรียวลงโดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงฝั่มมือ สมัยก่อนชาวพื้นเมืองปลูกฝั่ม เพื่อเอา
ไว้ใช้ปั่นทำเส้นด้ายทอผ้า เมื่อตอนรู้จักใช้เส้นไหมก็ส่งซื้อไหมมาจากภาคอีสาน เช่น จังหวัด
อุบลราชธานี ไม่ได้เลี้ยงไหมเอง เส้นไหมที่ซื้อมาต้องนำเอามาคัดเลือกขนาดเส้นแบ่งออกเป็น
พวกๆ เองอีกครั้งหนึ่ง ที่เรียกว่า ไหมจุหรี เป็นไหมสำเร็จ (เข้าใจว่าเป็นไหมญี่ปุ่น) ซื้อมา
ทอคุณภาพไม่ดีสีตกเส้นด้ายเป็นขนหยาบความมันเงาของเส้นด้ายชืดเร็ว ดูสวยงามเมื่อตอนยัง
ไม่ได้ใช้หรือซักน้ำ ดังนั้นผ้าโบราณจึงไม่นิยมซักน้ำเลย

เครื่องมือทอผ้า ชาวพื้นเมืองเรียก “เก” มี ๒ ชนิด คือ “เกยก” กับ “เกฝ่ง”
เกยกเป็นเครื่องมือทอผ้าที่สร้างให้สามารถยกเคลื่อนที่ได้ ใช้ตั้งบนพื้นตอประกอบได้ง่าย
มักใช้ไม้เนื้อแข็งทำ เพราะแข็งแรงทนทาน เกยกเป็นขนาดเดียวกับเกฝ่งแต่ทำตั้งสูงกว่าเพื่อให้

เท่าตีบกระตุกย้ายเวลาทอผ้าสะดวกไม่ติดพัน เกยเหมาะสมสำหรับเคลื่อนย้ายนำไปใช้ทอใน
สถานที่ต่าง ๆ แม้นบนเรือนก็ทอได้ ส่วนเกฝั่งคือเครื่องทอผ้าที่ใช้เสียบักฝั่งดินยึดอยู่กับที่เคลื่อน
ย้ายไม่ได้ มักสร้างประจำไว้ตามใต้ถุนบ้าน และเป็นเครื่องทอผ้าชนิดที่นิยมใช้กันมาก ส่วน
ประกอบของเครื่องทอผ้าพื้นเมืองที่สำคัญมี.

๑. **ฟืม** ลักษณะคล้ายกับหวียาวเท่าความกว้างของหน้าผ้ามีฟันเป็นซี่ ๆ ระหว่าง
ฟันฟืมซี่หนึ่ง ๆ ร้อยเส้นด้าย ๒ เส้น ฟืมทำหน้าที่ตบหรือกระแทกให้เส้นด้ายซึ่งสานขัดกัน
เป็นลายเนื้อผ้าแน่นติดกัน ฟืมสมัยโบราณทำประณีตสวยงามมีกนกงอน

๒. **ตีนฟืม** คือไม้ ๒ อันผูกเชือกห้อยอยู่ที่พื้นตรงหน้า สำหรับใช้เท้าเหยียบ
เพื่อขยับยกเขาเหยียบให้ขึ้น ๆ ลง ๆ เวลาขัดลายดอกและเนื้อผ้า

๓. **ลูกฟัน และ ฟัน** ตั้งอยู่บนขาเก คือแผ่นไม้อยู่ตอนหัวสุดเครื่องทอและที่
หน้าตักคนทอใช้สำหรับฟันเส้นด้ายที่จะใช้ทอ และฟันผืนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว

๔. **เขา** มี ๒ อย่างคือ “เขายกดอก” ซึ่งสามารถทอได้ขนาดตั้งแต่ ๔-๑๐ เขา
แต่ส่วนมากทอแค่ ๔-๗ เขา กล่าวคือจะใช้กี่เขาก็ได้แล้วแต่ดอก อีกเขาหนึ่งเรียก “เขาเหยียบ”
คือเขาส่วนที่ใช้เท้าเหยียบเพื่อขยับตัวเขาลงตามต้องการ เขาเหยียบฟันเส้นเชือกขนาดเล็ก
เท่ากับจำนวนเส้นด้ายที่ใช้ทอผ้าผืนหนึ่ง ๆ ไม้ฟันเชือกมีทั้งหมด ๘ อัน (หรือ ๘ เขา) แต่มัน
รวมเป็นคู่ ๆ จึงมี ๔ คู่ อยู่ข้างบน ๒ คู่ ข้างล่าง ๒ คู่

๕. **ลูกตุ้ง** คือที่แขวนกระดาน (ลูกฟัน) ม้วนด้ายหัวเกมี ๒ ลูกซ้ายขวา

๖. **ลูกกะหยก** ที่สำหรับยกเขาเหยียบ ซึ่งสัมพันธ์กับไม้เหยียบ (ไม้ตีนฟืม)
ข้างล่าง

๗. **นัต** มี ๒ อย่างคือ “นัตใจ” กับ “นัตสอด” ทำด้วยไม้แผ่นบาง ๆ หัวท้ายมน
อย่างละ ๑ แผ่นใช้สำหรับพุ่งสอดระหว่างเส้นด้าย

๘. **ผึง** คือไม้ที่ใช้ดึงให้ริมผ้าที่ทอเสร็จใหม่ทั้ง ๒ ข้างตึงเท่ากัน (หัวท้ายไม้
ผูกเข็ม สอดอยู่ใต้ผืนผ้า) และไม่ให้ เส้นด้ายยุ่ง อันจะทำให้ฟันฟืมหักด้วย

๙. **กะสวย** ที่ใส่หลอดด้ายรูปคล้ายเรือสำหรับพุ่งขวางไปขวางมาเพื่อให้เกิด
เนื้อผ้าขึ้น

๑๐. **ตรน** ที่ใส่ไหมดอกลง ใช้เฉพาะเวลาทอผ้ายกดอกลงเท่านั้น ทำหน้าที่เหมือน
กะสวย

๑๑. **กานเก** คือโครงไม้ที่ตั้งขึ้นเพื่อใช้แขวนฟืม เขา ฯลฯ และอื่นๆ ในการทอ
ผ้าที่ทอกันมาแต่โบราณมีหลายอย่าง ที่รู้จักกันดีมี ผ้าเก้ากั (ตาสมุก) ผ้าราชวัตร
(เวลาทอไม่ใช้เขา) ผ้าตา (ขายเงิน ขายทอง หรือเรียกว่าผ้าขายธง) ผ้าห่ม (ใช้เกียนพุง
หรือสะเอว) ผ้าหางกระรอก ผ้าม่วง ผ้าพื้น ผ้าเก็บดอกลง (ตีนดักก็เรียก) ส่วนผ้าเก็บนัตหรือ
ผ้ายกดอกลงก็มีหลายแบบหลายชนิด อาทิ ทอเป็นผ้าลายดอกลงมะลิร่วง ดอกลงพิกล ดอกลงก้านแย่ง
ดอกลงมะลิใหญ่ ดอกลงสีเขา ดอกลงพิกลใหญ่หรือดอกลงพิกลแก้ว (ใช้ทอขนาด ๗ เขา) ดอกลงเขมร
ยกกริ้ว ยกกริ้วรอง และลายก้านแย่ง ๒ ชั้น เป็นต้น ผ้ายกแต่ละชนิดลายดอกลงแต่ละแบบต่างก็
มีความงามในตัวของมันเอง ล้วนน่าศึกษาทั้งสิ้น อย่างที่เรียกว่า ผ้าตา ซึ่งค่านายผ้าทอ
เป็นแถบลายทองลายเงิน สมัยก่อนนิยมใช้นุ่งผ้าโจงกระเบนกันทั้งหญิงชาย พวกข้าราชการ
กรมการเมือง ข้าราชการศาล ใช้นุ่งกันอยู่เป็นนิจ

ปัจจุบันการทอผ้ายกในเมืองนครศรีธรรมราชยังคงมีทออยู่บ้าง ประมาณ ๒ แห่ง
คือที่บ้าน **แม่พลอย** หน้าป่าช้าเขารายหนึ่ง มีทอเครื่องเดียว และที่บ้าน **แม่วิเชียร**
ศรีวัชรินทร์ ซอย ณ นคร ๓ ซึ่งเรียกว่าบ้านท่าม้า เป็นบ้านเก่าของ คุณพิน ณ นคร
ภรรยาพระศรีธรรมบวรวิทย์ (ถัด ณ นคร) ธิดาของพระยาวิชิตสรไกร (กล่อม) ซึ่งเดิมที่
ตรงนี้เป็นที่ตั้งโรงละคอนชาตรีของเมืองนครศรีธรรมราชด้วย มีทออยู่ ๓ เครื่อง เดิมบริเวณ
บ้านกลุ่มนี้เมื่อ ๑๐ ปีก่อนยังทอผ้ากันอยู่ราว ๔-๕ หลังคาเรือน หลังหนึ่งๆ มีหลายเครื่อง
แต่ได้เลิกกันไปตามลำดับ ในครั้งโบราณถือเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงทางทอผ้ายกมาก ทอกัน
ทุกบ้านใครเดินผ่านไปมาจะได้ยินเสียง ชับ ชึงๆ ชับ ชึงๆ น่าฟังไม่น้อย เพราะเจ้าเมืองนครฯ
เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงส่งเสริม เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาส
เมืองนครศรีธรรมราช ก็ยังได้จัดแสดงถวายให้ทอดพระเนตร ทุกวันนี้ไม่มีใครช่วยบำรุง
ส่งเสริม คนทอก็ไม่ได้คิดหาทางปรับปรุงให้เหมาะสมทันกับสมัย ทนุรอนมีน้อย คุณภาพไม่ดี
แต่ราคาแพง ทำให้ตลาดจำหน่ายแคบลง คนทอเป็นก็มีแต่คนแก่ไม่ได้ฝึกหัดเด็กรุ่นใหม่ไว้แทน
ในที่สุดก็ต้องเลิกร้างไป คนแก่ที่สุดที่ยังสามารถทอผ้าได้ในขณะนี้ คือ นางมะ สกุมาร
อายุ ๗๔ ปี (๒๕๑๖) เป็นคนไทยแต่เกิดที่มะม่วงสองต้นซึ่งมีแขกอยู่มากจึงมีชื่อคล้ายแขก

ไปด้วย นางมะ สกุมาร ได้ฝึกหัดทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก ๆ อายุ ๑๓-๑๔ ปี โดยหัดทอจาก
ฟืมเล็ก ๆ ขนาดกว้างสองนิ้วก่อน ผ้าที่ทอก็เป็นผ้าสำหรับ เช็ดหน้า เช็ดปาก ผ้าห่อหมาก
ฝึกทอผ้าชนิดง่าย ๆ ก่อน เมื่อโตขึ้นก็หัดทอผ้าชนิดมีลายละเอียดยากขึ้นจนชำนาญ ต่อมาย้าย
เข้ามาอยู่ในวังของเจ้าเมืองนคร ฯ บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดปัจจุบัน ได้เป็นคนทอผ้า
เรื่อยมาจึงมีความชำนาญ ผ้านุ่งขนาดยาว ๒ หลา ทอเพียง ๒ วันก็เสร็จ ถ้าขายก็ราคาฝืนละ
๖๐-๗๐ บาท มีกำไรน้อยที่ยังอุตสาหะทออยู่จนเดี๋ยวนี้ เพราะเห็นว่าคนแก่มีเวลาว่าง เครื่องมือ
เครื่องใช้อุปกรณ์ทุกอย่างมีครบสมบูรณ์อยู่แล้ว ถ้าจะปล่อยทิ้งไปก็เสียดายดีกว่าอยู่ว่าง ๆ จึงทอ
ไปบ้างเลียงหลานไปบ้างไม่เสร็จง่าย

น่าเสียดายการทอผ้ายกนคร ฯ ต่อไปก็คงเหลือแต่ชื่อเท่านั้น.

ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ อันเป็นปีเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมืองนครศรีธรรมราช เคยมีรถม้าใช้กันอย่างแพร่หลาย การนำรถม้าเข้ามาใช้นี้ได้เป็นอย่างดีมาจากกรุงเทพฯ อีกต่อหนึ่ง คือในสมัยรัชกาลที่ ๕-๕ ประเทศสยามได้ติดต่อกับความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปอย่างใกล้ชิด จึงมีฝรั่งชาติต่าง ๆ เข้ามาพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นอันมาก จึงได้นำรถม้าเข้ามาใช้ ไทยก็อาศัยสั่งซื้อเข้ามาบ้าง เช่นจากอังกฤษ เป็นต้น สำหรับเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ผู้ที่สั่งซื้อรถม้าเข้ามาใช้เป็นคนแรกเข้าใจว่าได้แก่ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พร้อม) ผู้เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ทราบว่ามีเพียงคันเดียว เป็นรถม้าชนิดเก๋งหรือ ครอบใช้ม้าเทียม ๒ ตัว และไม่ค่อยได้ใช้ ตามปกติใช้บรรทุกเจ้านายและวงศ์ญาติผู้ใหญ่ในสกุล ณ นคร เดินทางไปเช่นไหว้สวนชู้กงท่าน (จีนปาก) ที่หลังโรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา ในวันซึ่งเหม็งเป็นประจำทุกปี ต่อมาเมื่อรถม้าคันนี้ชำรุดจอดทิ้งไว้ในวังจึงมีผู้ซื้อเลหลัง นำมาดัดแปลงเป็นรถชักศพให้เป็นสมบัติของวัดชะเมา ส่วนอีกคันหนึ่งเป็นรถคาร์ทของพระยานครกุลเชษฐ มเหศวรภักดี (พระเสน่หามนตรี) ซึ่งคงจะส่งเข้ามาพร้อมกัน

ภายหลังนายทิดก๊ กกติ ชาวกรุงเทพฯ เคยบวชเรียนอยู่วัดพระมหาธาตุและมาตั้งรกรากอยู่เมืองนครศรีธรรมราช กับขุนบริรักษ์ภูเบศร์ (เกาะ) บุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พร้อม) จึงรวมทุนกันซื้อรถม้าจากกรุงเทพฯ นำมาใช้วิ่งรับจ้างเป็นรุ่นแรกก่อนคนอื่น ซึ่งตกอยู่ในราวปลายๆ รัชกาลที่ ๕ หรือต้นรัชกาลที่ ๖ ก่อนนั้นมีแต่รถเจ๊กใช้กัน และเท่าที่ทราบโต๊ะบิลเลียดก็มีผู้นำเข้ามาเล่นกันเป็นครั้งแรกในระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้ด้วย ต่อมาเมื่อ

กิจการเจริญรุ่งเรืองมีคนเห็นเป็นช่องทางดีต่างก็ซื้อรถม้ามาใช้วิ่งรับจ้างบ้าง รถม้าจึงแพร่หลาย
ยิ่งขึ้น และที่นำมาแก้ไขดัดแปลงเพื่อประโยชน์ในการบรรทุก ทำให้เปลี่ยนรูปแบบรถม้าเดิม
ไปบ้างก็มี ที่ส่งชื่อมาใช้เป็นรถม้าส่วนตัวคือรถคาร์ท ได้แก่ ฝรั่งมิชชันนารี เจ้านาย กหบดี
ผู้พิพากษา เป็นต้น

รถม้าที่เคยมีในเมืองนครศรีธรรมราช ใช้วิ่งรับส่งผู้โดยสาร บรรทุกข้าวของ
ต่างๆ อยู่ภายในตัวเมืองและเขตใกล้เคียง มีอยู่ด้วยกัน ๓ แบบคือ

๑. แบบที่เรียกว่า “รถคาร์ท” ส่วนมากเป็นรถม้าส่วนตัวเรียกตอกกาด สำหรับ
เจ้านาย กหบดี ข้าราชการ ผู้พิพากษา ใช้กันไม่วิ่งรับจ้าง เป็นรถม้าชนิดใช้ม้าตัวเดียว
มี ๒ ล้อ ลักษณะสภาพไม่ต่างจากรถแจ็กเท่าไร กล่าวคือ เป็นรถม้าที่ทำไม้คานยื่นยาวมา
ข้างหน้าคู้หนึ่ง ยาวราว ๒ เมตร กว้างขนาดพอตัวม้า สำหรับใช้เทียมม้า ตัวถึงที่นั่งผู้
โดยสารเหมือนรถจักรยานสามล้อ ตามปกติบรรทุกผู้โดยสาร ๒ คน มีประทุนหลังคาผ้ากัน
แดดฝน แต่โดยมากมักเปิดโล่งพับเก็บไว้จึงคล้ายกับไม่มีหลังคา เวลานั่ง (หันหน้าไปตาม
ม้า) จึงโปร่งรับลมได้เต็มที่ และผู้โดยสารเป็นผู้ขับรถม้าเอง ถ้าเจ้าของรถขับไม่เป็นจะให้
บ่าวไพร่ขับแทนก็ได้ เพราะทำรถม้าด้านหลังมีบรรไดอยู่ สำหรับให้คนรับใช้บ่าวไพร่ขึ้น
เกาะติดไป เพื่อคอยดูแลรถม้าเวลาจะหยุดหรือเตรียมรถม้าเดินทางไปไหนมาไหน เวลาบ่าว
ไพร่ขับก็ถึงเชือกให้อยู่กลางระหว่างผู้โดยสาร ๒ คน ส่วนกระเบื้องสัญญาณนั้นอยู่ที่พื้นข้างหน้า
ผู้โดยสาร เวลาจะให้สัญญาณก็ใช้เท้าเหยียบ ยังมีรถคาร์ทอีกชนิดหนึ่งลักษณะโดยทั่วไปเหมือน
อย่างแรก แต่ทำที่นั่งผู้โดยสารแบ่งเป็น ๒ ตอน คือนั่งหันหลังให้กันเหมือนที่นั่งบนรถไฟ
จุผู้โดยสารได้ ๔ คน คนขับอยู่ที่นั่งตอนหน้า เท่าที่ทราบรถคาร์ทแบบนี้มีใช้น้อยมาก

๒. แบบที่เรียกว่า “รถประทุน” เป็นรถม้าแบบ ๔ ล้อ ใช้ม้าเทียมตัวเดียว
แบ่งได้เป็น ๓ ตอน ตอนหน้าเป็นที่นั่งคนขับยกสูงเพื่อให้วางเท้าได้สะดวก ตอนกลางเป็น
ที่นั่งผู้โดยสารหันหน้าไปทางท้ายรถ (หันหลังให้คนขับ) และตอนท้ายเป็นที่นั่งผู้โดยสารหันหน้า
ไปตามคนขับ ฉะนั้นผู้โดยสารทั้งหมดจึงนั่งหันหน้าเข้าหากัน มีบันไดขึ้นอยู่ตรงกลางทั้งสองข้าง
รถประทุนจุผู้โดยสารได้ ๔ คน (รวมคนขับด้วยก็เป็น ๕ คน) มีหลังคาผ้าคลุมกันแดดฝนมี
ประทุนหน้าต่างมิดชิดเรียบร้อยแต่โดยมากพับเก็บเวลาจำเป็นจึงใช้ เป็นรถม้าที่ใช้วิ่งรับผู้โดยสาร
ทั่วไป มีจำนวนมากกว่าแบบอื่น ที่ยังเหลือตัวอย่างเก็บรักษาไว้ในปัจจุบันก็เป็นรถม้าแบบนี้

๓. แบบที่เรียกว่า “รถเมย์” เป็นรถม้าชนิดมี ๔ ล้อ ใช้ม้าเทียม ๒ ตัว ตัวถึง
รถม้าใหญ่ยาวและทำด้วยไม้หมดทั้งคันด้วยเหตุนี้กลางที่ชาวบ้านจึงเรียกว่ารถเก้งหรือรถกบ แต่
กลางที่เมื่อหลังคาไม้ชำรุดก็เปลี่ยนเป็นผ้าคลุมก็มี ที่นั่งผู้โดยสารจัดไว้ ๒ แถว ข้างตัวถึงทั้ง
๒ ด้าน ตรงกลางเป็นช่องว่างสำหรับเดินขึ้นลงหรือวางเท้า บนไถทางขึ้นลงอยู่ท้ายรถ คน
ขับอยู่ตอนหน้าต่างหาก คือสภาพลักษณะเหมือนรถสองแถวทุกวันนี้แน่นอน ม้านั่งแถวหนึ่ง
จุผู้โดยสารราว ๔ คน รถคันหนึ่งจุผู้โดยสารได้ ๘ คน

ทุกวันนี้รถม้าโบราณหายากเพราะเลิกใช้กันหมดแล้ว เช่นเดียวกับรถเก้งซึ่ง
ทุกวันนี้ไม่เหลือเลยแม้แต่ตัวอย่างสักคันหนึ่ง.

มีดพร้า

เครื่องมือเครื่องใช้พื้นเมืองภาคใต้ประเภทมีดพร้า เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมาแต่โบราณกาล มีลักษณะรูปทรงแตกต่างจากภาคอื่น และมีข้อปลีกย่อยทางประโยชน์ใช้สอยอันน่าสนใจ คำว่า “มีด” กับ “พร้า” ในภาษาบักซ์ไต้มีความหมายไม่เหมือนกัน กล่าวคือที่เรียกว่ามีด มีขนาดเล็กกว่าพร้า เป็นชนิดใช้ทำงานเบาๆ หรืองานคร้ว เป็นต้น เช่น ใช้หั่น ผาน ปอก เชือด สับ คือใช้ทำงานเล็กๆ น้อยๆ จิปาตะทั่วไบนั่นเอง ส่วนพร้ามีขนาดใหญ่ยาว ลักษณะรูปโค้งงอ ใช้สำหรับทำงานหนักทั่วไป เช่น ใช้ฟันคน ใช้ผ่าฟัน ใช้ตัดไม้ เป็นต้น มีดพร้าलगชนิดของชาวบักซ์ไต้ ก็ได้แบบอย่างมาจากชาวมลายูหรือชาวไทยอิสลาม ซึ่งจะได้กล่าวถึงไว้ด้วยต่อไป มีดพร้าที่นิยมใช้แพร่หลายมี

๑. พร้าขอ หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า “พร้าห้วงอ” ปลายหรือหัวพร้ามีลักษณะงอรั้งอย่างปากนกแก้ว หรือคล้ายจุกไอ้ทองตัวตลกหนึ่งควน หรือหัวพร้างออย่างกับตะขอด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงมักเรียกว่าพร้าห้วงอ โคนพร้าสมัยก่อนนิยมทำกันแหลมยาวสำหรับเป็นเคียวตำมธ่อ ซึ่งตำมพร้าทำด้วยไม้ไผ่เป็นส่วนมาก การทำคามมีดพร้าทำยากคนทำเป็นจึงต้องมีความรู้ความชำนาญจริง ๆ จึงจะเข้าคามได้มั่นคงแข็งแรง ต้องมีแหวนปลอกกรัดโคนด้วย นับเป็นการเสียเวลายุ่งยาก ลงที่ไประยะนานๆ คามก็หลวมหลุดได้ ต่อมาจึงนิยมทำโคนมีดพร้าเป็นชนิดมีบ้องสำหรับใช้เป็นคามธ่อในตัว ถ้าต้องการให้ยาวก็ทำคามเสียบในบ้องเลยที่เดียวง่ายกว่าสะดวกกว่าชนิดทำเป็นเคียว แต่ทว่าไม่เรียบร้อยสวยงามแข็งแรงสู้แบบโบราณไม่

ได้ ส่วนตำมพร้าวก็เปลี่ยนมาใช้ไม้สังเกียด ไม้แดง ไม้หอม ไม้หยี เป็นต้น พรว์ขอหรือพรว์ห้วงอนั้นนิยมใช้กันแพร่หลายมากในภาคใต้ เป็นพรว์สำหรับประจำบ้านที่เดียว ใช้ฟันไม้ถางหญ้าป่ารก ตัดหญ้า ถางสวนเอนกประสงค์ คือใช้แต่งงานหนักเป็นหลัก เพราะตรงปลายพรว์ที่ท่างอไว้เพื่อสำหรับใช้เกี่ยวถึงกิ่งไม้เถาย่านไม้ต่าง ๆ ฉะนั้นพื้นที่แถบที่เป็นสวนยางจึงใช้กันมาก เพราะต้องใช้ฟันถางสวนยางอยู่เป็นประจำ นอกจากนั้นการที่เขาคิดทำให้ปลายพรว์งอ ยังใช้ได้ดีในเวลาฟันไม้ฟันหญ้าในป่าหิน เพราะจะช่วยป้องกันไม่ให้คมมีดกระทบกับหินอีกด้วย พรว์ขอหรือพรว์ห้วงอสมัยก่อนทำห้วสวยไม่งามมาก รูปทรงก็สวย คอยาว ปัจจุบันช่างตีเหล็กมักเป็นคนจีนจึงตีลวก ๆ สวยงามสู้ของโบราณไม่ได้.

๒. พรว์โอ พรว์โอรูปร่างสวยกว่าพรว์ขอตามชื่อ ทั้งตัวพรว์ ก้านหรือคอพรว์และตำมไม้ ไม้มีความยาวอย่างใดสักส่วนกัน แต่ตำมเป็นส่วนที่ยาวที่สุด มีหลายขนาดสุดแต่จะสั้นก็ตามขนาดกำลังรูปร่างของผู้ใช้ ถ้าเป็นคนเล็กร่างกายไม่แข็งแรงก็ใช้ขนาดย่อม ถ้าเป็นคนร่างสูงใหญ่กำลังดีก็ใช้ขนาดเขื่อง ความยาวจากปลายพรว์ถึงโคนตำมสูงเพียงแค่อเอวหรือต่ำกว่าก็มี ขนาดยาวสูงเทียมกางเขนก็มี โดยเฉพาะที่พวกนักเลงใช้ต้องยาว ๆ ขนาดใช้ปลายปักดินใช้มือกุมปลายโคนเท้าคางยื่นค้อมโน้ห้ร่าแข็งได้สบาย ซึ่งถือกันว่าใครมีพรว์โอขนาดนั้นถือและแสดงท่าทางอย่างนั้น จัดว่าเป็นนักเลงโตนักหนาทีเดียว ตำมพรว์โอทำสวยงาม ต้องคัดเลือกไม้อย่างดีที่ตรงกับกะลวดลายลงที่ตำมด้วยก็มี ต่างประกวดประชันกันไปในตัว เจ้าของผู้ใช้หวงแหนเพราะตามปกติพรว์โอใช้เป็นอาวุธประจำกายอย่างหนึ่ง สำหรับใช้ป้องกันตัว เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีปืนใช้แพร่หลายอย่างทุกวันนี้ อีกอย่างหนึ่งจะอาศัยใช้ฟันไม้ ทุบ ตี ปอก ถาก ผลหมากรากไม้อะไรเล็กๆ น้อยๆ ก็ได้ คนโบราณเขามักถือเป็นธรรมเนียม เวลาออกไปทำธุระใด ๆ นอกบ้านใกล้หรือไกลก็ตี ไม้ให้เดินไปตัวเปล่า อย่างน้อยไม้กระบองไม้ตะพด สักอันหรือพรว์มีดสักเล่มติดมือไปด้วยก็ยังดี พอได้ป้องกันสุนัขไล่วัวไล่ควาย ฟันไม้ฟันหญ้า พบนูเงี้ยวเขี้ยวขอก็พอได้ทุบตี ชาวบ้านบ่กษได้เวลาลงจากเรือนจะออกไปธุระนอกบ้าน ก็คว้าพรว์โอติดมือไปด้วยเสมอ คือถือพาตบ่าเดินไปอย่างสบาย เพราะก้านค้อมมีดแฉ่นโค้งเข้าร่องบ่าพอดี พรว์โอ (ล่างที่เรียกว่าพรว์ลีมง) นอกจากใช้เป็นอาวุธติดตัวไปไหนมาไหนแล้วตามปกติก็ยังใช้งานได้คล้ายกับพรว์ขอตามโอกาสด้วยเหมือนกัน.

๓. **พรว้าตอก** พรว้าตอกนี้กลางที่ชาวบ้านเรียก “พรว้ามีตอก” เหตุเพราะพรว้าชนิดนี้โดยแท้จริงตัวมีตอกคือมีตอกนั่นเอง แต่ดัดแปลงทำให้ใบมีดใหญ่ยาวขึ้นเท่ากับพรว้าอื่น ทำคอให้ยาวแล้วทำด้ามยาวต่อเข้าจึงกลายรูปเหมือนกับพรว้าขอหรือพรว้าโอไป ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียกควบเป็นทั้งพรว้าและมีตอก พรว้าตอกพบน้อยมากอาจเป็นเพราะไม่นิยมใช้ ซึ่งวัตถุประสงค์การใช้งานโดยทั่วไปแล้วก็คงเหมือนกับพรว้าโอนั่นเอง.

๔. **มีดครก** ชาวบ้านเรียก “ไ้ครก” เป็นมีดสันขนาดเล็ก ปลายด้ามทำงอเล็กน้อยพอให้กระชับมือ มีฝักเก็บ ใช้เหน็บพุงเหน็บเอวปกปิดซ่อนได้มิดชิด เป็นอาวุธป้องกันตัวในเวลาเดินทางเที่ยวเตร่.

๕. **มีดครู** หรือมีดหมอเป็นมีดขนาดเล็กสันพอ ๆ กับมีดครก แต่พิธีพิถันในการชุบตีเพราะถือเป็นมีดศักดิ์สิทธิ์ มีคาถาอาคม เป็นมีดประจำตัวของครูหมอผู้มีวิชาความรู้ มีคาถาอาคมเวทมนต์ สำหรับใช้ทำพิธีทางไสยศาสตร์ต่างๆ เช่น กันผี ไล่ผี รักษาไข้ ตั้งศาลพระภูมิ ทำขวัญนาค ทำน้ำมนต์ สกตให้คนนอนหลับ ฯลฯ กล่าวคือเหล็กและวัตถุธาตุที่นำมาใช้ผสมกันดีเป็นมีดครูมีหลายชนิดตามตำรา อาทิ ใช้เหล็กยอดเจดีย์ ใช้เหล็กยอดปราสาท ใช้เหล็กขอช้าง เหล็กคันพรว้าหัก ตาบูยึงโรงผี (เก็บตามเชิงตะกอน) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ลักษณะมีดจึงมีลายในเนื้อวัตถุ ลายที่ก็เกะสลักลงลายเลขยันต์ลงบนเนื้อเหล็กอย่างวิจิตรสวยงาม วันที่ลงมือตีมีดก็ต้องหาวันฤกษ์ดีมีชัยด้วย และทำพิธีรีตองอย่างแข็งแรงสมเป็นมีดครู ตามปกติมีดครูหรือมีดหมอสนิมไม่กินเจ้าของหวงแหนรักษายิ่งดี มีฝักใส่เก็บเรียบร้อย.

๖. **มีดปลายเกียง** คือมีดเหน็บทางภาคกลาง ขนาดใบมีดใหญ่ราว ๓ นิ้ว ยาวประมาณเกือบหนึ่ง ที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่กว่านี้ก็มี ด้ามสั้น มีฝักเก็บ ปลายแหลม ใบมีดคมมาก โดยทั่วไปชาวบ้านมักใช้ใช้เป็นอาวุธติดตัวเหมือนมีดครก แต่ตามปกติแล้วพวกเขึ่งรักษาข้างนิยมใช้กันมาก คือเอาไว้ใช้แทงเล็บ แหวงคอช้างตัวที่ดูๆ ตื่นๆ เพราะข้างจะเจ็บกลัวหลบที่เดียว พวกพรานล่าสัตว์ก็ใช้ประจำ เวลายิงสัตว์ได้ก็ใช้มีดปลายเกียงแล่เนื้อหนังได้ดีกว่ามีดอื่น นอกจากนั้นยังใช้ปาดตาลต้นตะไหนดและมะพร้าวด้วย.

๗. **มีดเต้ง** ตามปกติชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “ไ้เต้ง” เพราะลักษณะเด่นของมันคือสันหลังมีดแอ่นโค้งตลอดแตกต่างกับมีดชนิดอื่น มีดเต้งขนาดใบมีดและความยาวพอ ๆ

กับมีดดาบ แต่ปลายมีดแทนที่จะแหลมเรียวกลับทำใหญ่ปลายตัดเฉียง ค้ำมสั้นอเล็กน้อย ขนาดพอเหมาะกับมือ ค้ำมนิยมใช้เขาวัวเขาควย เวลาหาคัพพณัดกระชับมือดี มีดเต็งโดยทั่วไปมีไว้สำหรับใช้หาคัพพณ กก หน้ำ ราโพ ปรีอ ระกำ (ระกำหนู ระกำผี) ที่ขึ้นสูงๆ รกปกคลุม จะสามารถทำงานได้ดีกว่าปะหน้ำ ยิ่งถ้าคนกำลังดีจะหาคัพพณได้เร็วมากทั้งช่วยขวน นอกจากนี้ยังใช้เป็นอาวุธป้องกันตัวออกศึกสงครามด้วย การป้องกันไม่ให้มีดหลุดจากมือเวลาต่อสู้ ใช้ผ้าขาวม้าหรือเชือกพันหุ้มมือติดกับมีด เวลาคมมีดของคู่ต่อสู้แหลมมาถูกจะไม่เป็นอันตรายมาก สมัยก่อนเวลาถึงประเพณีชักพระ เมื่อเกิดวิวาทกันก็จะให้เห็นมีดเต็งแกว่งไกว ชวักไขว่ที่เดียว เป็นไปตามคำพังเพยว่า “ถ้าไม่พบกันเมื่อวันชักพระ ก็คงได้ทะกันันแน่ ศพ” มีดเต็งกลางท้องดินเรียก “ระดัง” จึงเข้าใจว่าเดิมอาจได้แบบอย่างมาจากแขกมลายูก็ได้ มีดเต็งสมัยก่อนรูปร่างสวยงามคมมีดประณีต สมัยปัจจุบันเอาไปเทียบไม่ได้เลย ทางอำเภอเข็รใหญ่ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอรโนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ใช้แพร่หลายที่สุด เพราะพื้นภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มทุ่งนาทุ่งหญ้า จึงต้องอาศัยใช้มีดเต็งหาคัพพณ กก หน้ำอยู่เป็นประจำ

๘. มีดตอก มีดตอกชื่อกับบอกไว้ชัดเจนว่าเป็นมีดสำหรับใช้เหลาตอกเหลาหวาย และเหลาเกลาสีอื่น ๆ สำหรับเครื่องจักสานโดยเฉพาะ มีดตอกมี ๒ แบบ คือ แบบหนึ่งเรียก ทรงปึกนกนางแอ่นค้ำมหางเรียวแอ่นโค้ง กล่าวคือลักษณะทรงคัพพณของตัวมีดกับค้ำมมีดจะต้องเข้ารูปสมส่วนกันคล้ายกับตัวนกนางแอ่นกำลังบินอย่างสวยงาม ถ้าตัวมีดกับค้ำมมีดไม่ทำให้เข้ารูปกันก็จะไม่สวย มีดตอกทรงปึกนกนางแอ่นโดยมากใช้เขาควยทำค้ำม เพราะเขาควยยาวเรียวแอ่นโค้งอยู่ในตัวแล้ว จะตกแตงก็ไม่มาก ค้ำมเขาควยสีขาวไม่นิยมเก็บรักษาไว้ใช้กับบ้านคนโบราณถือ มักถวายเป็นของให้กับวัดใช้ ตามบ้านจึงพบแต่เขาควยสีดำ มีดตอกอีกแบบหนึ่งเรียก ทรงหางเป็ดหรือหางหงส์ มีดตอกทรงหางเป็ดตัวมีดก็คล้ายกับทรงหางนกนางแอ่นแต่กล่าสั้นกว่า โดยเฉพาะค้ำมมีดใหญ่กว่าอย่างเห็นชัด เพราะนิยมใช้ไม้แก้วทำค้ำมชัดเป็นมันแววววดลายในเนื้อไม้ขึ้นเห็นสวยงาม ไม้ชนิดอื่นไม่นิยมนำมาใช้ทำค้ำมเลย ค้ำมมีดตอกทรงหางเป็ดสั้นกว่ามีดตอกทรงหางนกนางแอ่น ทรงหางค้ำมทำเป็นรูปแบนแบนงอนขึ้นเล็กน้อยคล้ายกับหางเป็ด.

๙. มีดรวยไก่อ มีดรวยไก่อเรียกชื่อตามรูปทรงลักษณะของมัน ซึ่งคล้ายกับขนหางไก่ตัวผู้ คือตัวมีดโค้งอเล็กน้อยส่วนปลายงอนแหลมยาว เฉพาะใบมีดยาวราว ๒๐ ซม.

หรืออาจจะสั้นยาวกว่านี้ได้แล้วแต่จะสั่งตี ต้มมีดทำด้วยไม้ เช่น ไม้บงหา (ชายทะเล) ไม้แก้ว ที่ทำด้วยยางช้างหรือเขาสัตว์ต่างๆ ก็มี และมีฝักเก็บรักษามีคิติด ใช้เป็นมีดพกป้องกัน ตัวเวลาเดินทางเที่ยวเตร่ คนแขกหรือชาวไทยอิสลามนิยมใช้มากกลางที่เรียกกันว่ามิดแขกไทย ได้แบบอย่างมาใช้ การสั่งให้ช่างตีมีดพกประจำตัวคู่ชีวิตมาใช้คนโบราณเขามีวิธีวัดกำหนด สัดส่วน คือวัดส่วนคนไข้เพื่อให้ได้ขนาดสมส่วน โดยนำมีดมาวางไว้ตรงหน้าเอาค้ำเข้าหาตัว ใช้นิ้วหัวแม่มือซ้ายขวาของผู้ใช้วางเรียงบนใบมีด นับตั้งแต่โคนมีดสลับกันขึ้นไปจนถึงปลาย มีดตามตำราที่ดีว่าดีจะต้องเป็นเลขคู่เสมอ เช่นนับได้ ๕, ๗, ๙, ๑๑ เป็นต้น ใครชอบหรือ ถนัดมือขนาดไหนก็สั่งตีขนาดนั้น.

/๑๐. **ปะหญ่า** ลักษณะของปะหญ่าที่เป็นแผ่นบางกว้างสักฝ่ามือยาวสัก ๒ คืบ หัวตัด คอยาว มีคมหน้าเดียว มีเดือยสำหรับเขาค้ำซึ่งเป็นไม้ยาวอยู่ในลักษณะเกือบตั้งฉาก กับใบมีด ปะหญ่าใช้งานคล้ายกับจอบ คือส่วนใหญ่ใช้ฟันหญ่า ถากหญ่า จึงได้เรียกชื่อตาม ลักษณะที่ใช้งาน ปะหญ่าที่รู้จักกันดีแบบหนึ่งเป็นแบบของแขกเมืองไทรบุรี ปลายแหลมใช้ ฟันหญ่าได้น้ำโดยไม่ต้องยกขึ้นฟันน้ำเลย อีกแบบหนึ่งคือแบบที่ชาวพื้นเมืองบักซ์ไตใช้ ได้แก่ แบบหัวตัดที่ใช้อยู่ทั่วไป ปะหญ่าดัดคอกไม่เป็นหรือไม่ถูกส่วนจะหวดฟันหญ่าไม่ตี.

/๑๑. **ขวานมือเดียว** ตัวขวานมีขนาดเล็ก หน้าขวานตีแบนกว้างส่วนหัวเป็น แท่งกลมปลายแหลม ตัวค้ำซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็งชนิดต่างๆ ยาวราว ๒ คืบ ปลายค้ำทำโต และมีร่องสำหรับให้ตัวขวานแนบแล้วใช้หวายผูกมัดให้ติดกันแน่น ตัวขวานสามารถหมุน เปลี่ยนตำแหน่งของคมขวานได้ คือถ้าใช้ฟันไม้ผ่าไม้ก็บิดให้หน้าขวานตั้งตรง ถ้าใช้ถากไม้ เช่นถากหัวหมูคันไถก็บิดให้หน้าขวานอยู่ตามขวาง ดังได้กล่าวแล้วว่าขวานมือเดียวมีขนาด ก่อนข้างเล็กเวลาทำงานจึงสามารถใช้ถือมือเดียวก็ได้.

/๑๒. **ขวานปรี** รูปร่างลักษณะทั้งตัวขวานและค้ำขวานเหมือนกับขวานมือเดียว ทุกประการ ต่างแต่ทำให้มีขนาดใหญ่ยาวขึ้นอีกราวเท่าตัวหรือสองเท่าตัว เวลาทำงานจึงต้องใช้ สองมือจึงมีลักษณะคล้ายขวานโยนทางภาคกลาง เนื่องจากเป็นขวานชนิดทำงานหนัก จึงใช้ หนึ่งปลอกข้อเท้ารัดตัวขวานกับค้ำจึงทำให้แน่นดีกว่าใช้หวาย ขวานปรีใช้โคนต้นไม้ ใช้ ชูตะเจาะต้นยางเพื่อใช้ไฟลนเอาน้ำมันยาง ใช้ชุกหรือแทงเรือ คือสามารถใช้ได้ทั้งฟันและถาก.

๑๓. **มะ** มะมีลักษณะคล้ายจอบและขวานมือเดียว กล่าวคือใบมีดมีขนาดแบนใหญ่คล้ายกับหน้าจอบหรือเสียม แต่ด้านข้างตั้งชันทั้งสองข้าง ค้ำยาวขนาดเดียวกับขวานมือเดียวและลักษณะคล้ายกัน การใช้งานก็ใช้ขุดเรือ แต่งข้างเรือ (เรือยาวเรือแข่ง ใช้ไม้ขนุนและไม้ตะเคียนทองถือว่าดีที่สุด) ฟันเหลียมไม้ ถากไม้ต่างๆ น่าจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของเขมมลายุมาก่อนเพราะชื่อบ่งอยู่.

เครื่องมือเครื่องใช้ประเภทมีด พร้า ขวาน ของชาวพื้นเมืองภาคใต้ นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีอีกหลายอย่าง เช่น มีดปะตะ พร้าแซก มีดนางเท้าแขน มีดดาบ (มีแรงกลมอยู่ระหว่างตัวมีดกับค้ำป้องกันคมดาบฝ่ายตรงข้ามโดนมาถูกมือด้วย) ฯลฯ ตลอดจนกระทั่งกรรไกรหนีบหมากซึ่งมีหลายแบบ อาทิ แบบรูปหัวดอกไม้วัด หั้วตัด หั้วสิงห์ หั้วหงส์ หั้วนก หั้วไอทอง ซึ่งล้วนนำรูนำศีกษาทั้งสิ้น แต่ทุกวันนี้หายากขึ้นตามลำดับ แม้แต่แหล่งที่มีพร้าต่างๆ ที่เดิมเป็นของชาวพื้นเมืองก็เล็กร้างไป ทราบว่าในสมัยโบราณมีช่างตีเหล็กอยู่หลายอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีชื่อเสียงคือ ปากพนัง หัวไทรทุ่งสง ท่าศาลา และบ้านหัวถนน ป่าโล่ง บ่ออ่าง อำเภอเมือง ที่ยังมีเหลืออยู่บ้างทุกวันนี้ถือว่าแต่ฝีมือสู้โบราณไม่ได้เลย แม้แต่พร้ามีดกลางอย่างก็ไม่สามารถตีได้เสียแล้ว.

เหล็กไฟตบ

มนุษย์รู้จักคุณประโยชน์ของไฟและรู้จักทำไฟขึ้นใช้มาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ กล่าวคือนับแต่สมัยหินหรือสมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา มนุษย์ก็รู้จักใช้ไฟเพื่อหุงต้ม เผา ปิ้งอาหารที่หามาได้ให้สุกหรือมีกลิ่นหอมชวนกิน นอกจากนี้ยังใช้ไฟเพื่อให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ตลอดจนป้องกันขับไล่สัตว์ร้ายและอื่นๆ การรู้จักใช้ความร้อนแสงสว่างจากไฟให้เป็นประโยชน์ก็มีวิวัฒนาการกว้างขวางเรื่อยมา ตามความเจริญในด้านต่างๆ เป็นลำดับมาของมนุษยชาติ วิธีที่มนุษย์คิดทำไฟขึ้นคงจะมีหลายวิธี แต่วิธีที่รู้จักกันดีและใช้กันอย่างกว้างขวางคือ “ไม้ส” หมายความว่า หาไม้ผิวยเรียบแข็งแห้งเป็นมันมา ๒ อัน อาทิ ไม้ไผ่ แล้วเสียดสีกันให้เกิดความร้อนจัดในที่สุดก็เกิดไฟติดขึ้นได้ เมื่อมีความรู้มีประสบการณ์ทำบ่อยๆ ก็เกิดความชำนาญ รู้จักวิธีช่วยให้ไฟติดได้ง่ายและไวขึ้นอีก เช่น หาปุ๋ยเชื้อเพลิงมาก่อ ใช้ปากเป่าลมช่วย เป็นต้น ความรู้ที่มนุษย์ได้มาก็อาศัยการเรียนรู้จากการกระทำของธรรมชาติเป็นเบื้องต้นนั่นเอง การทำไฟขึ้นใช้โดยวิธีใช้ “ไม้ส” นี้รู้จักใช้กันมาเป็นเวลายาวนาน แม้ในสมัยนี้พวกเดินป่าหรือพวกคนป่าดงเผ่าพันธุ์ก็ยังใช้กันอยู่

เมื่อประมาณ ๓๐-๔๐ ปีที่ล่วงมาแล้ว ตามพื้นบ้านปักษ์ใต้ยังใช้ “เหล็กไฟตี” เป็นเครื่องมือจุดไฟกันอยู่ทั่วไป ซึ่งเป็นวิธีทำไฟแบบพัฒนาขึ้นจากสมัยโบราณ และไม่มีอะไรพิสดารมาก กล่าวคือนำหินขนาดเล็กมากก้อนหนึ่ง (เรียกหินขี้ผึ้ง) ใช้มือซ้ายจับก้อนหินไว้ให้แน่น นิ้วหัวแม่มือกับปลายนิ้วชี้จับก้อนปุ๋ยเตาร้างไว้หลวมๆ มือขวาถือแท่งเหล็กกล้าแบนขนาดสัก ๒ นิ้วเศษ ตีลงบนหินไฟให้เฉียวเฉียวไปทางขวาก็เกิดสะเก็ดไฟกระเด็นไปติดปุ๋ยเตาร้าง

ใช้ปากเป่าลมไฟก็ติดแดงเอาบุหรืหรือไม้แห้งฟางแห้งแห้งลงไปก็ติดทันที พวกพรานคนเดินป่า
ใช้อยู่เสมอ การจุดไฟใช้เหล็กไฟตีนั้นก็เหมือนกับทางภาคกลางซึ่งเรียกว่า “ไฟชุก” เกือบทุก-
อย่าง ผิดแต่ชุกไฟทำด้วยไม้ไผ่ยาวสัก ๒ นิ้วเศษ ขนาดก็ใหญ่พอใช้มือกำได้ถนัด ตรงหัวไม้
กว้านปากเป็นรูลึกสัก ๑ นิ้ว เพื่อเอาน้ำมันใส่ให้แน่น เวลาจุดไฟก็ใช้หินไฟกำกนแนบให้ติด
กับปากชุกแล้วใช้เหล็กกล้ำตีหินนั้น สะเก็ดถูกไฟจากก้อนหินจะลงไปติดนั้น ใช้ปากเป่าลมช่วย
นิดเดียวไฟก็ติดนั้นแดงกราวนี้จะจุดบุหรืสูบยาหรือก่อไฟหุงต้มสิ่งใดก็ได้ตามสะดวก เมื่อ
ต้องการดับไฟก็ใช้ฝ่าปิดเสีย ต้องการไฟใช้เมื่อใดก็นำออกมาจุดใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องเปลี่ยน
นั้น เครื่องมือจุดไฟแบบเก่าเหล่านี้นับว่าประหยัคมมาก และสามารถจุดไฟได้ผลดีรวดเร็ว
เหมือนกัน ยิ่งในสมัยสงคราม “เหล็กไฟชิด” (ไม้ขีดไฟ) หายากราคาแพง ชาวนบพพื้นที่เมือง
ก็ไม่เคียดร้อน

เครื่องมือทำไฟอีกชนิดหนึ่งเรียก “เหล็กไฟตบ” (ทางภาคกลางเรียกตะบันไฟ)
เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางทางหัวเมืองบักขี้ไต้ เป็นแบบที่ปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าแบบ “เหล็ก
ไฟตี” ที่กล่าวมาแล้ว เหล็กไฟตบเท่าที่สอบค้นได้ แสดงว่าชาวบักขี้ไต้รู้จักทำขึ้นใช้มานานกว่า
๑๐๐ ปีมาแล้ว ก่อนนี้อาจมีใช้อยู่แล้วก็ได้ จึงนับว่าเป็นเครื่องทำไฟเก่าแก่อย่างหนึ่ง เหล็ก-
ไฟตบทำจากเขาควายเป็นเดียว สีของเหล็กไฟตบก็เป็นไปตามสีของเขาควาย คือ สีดำ สีขาว
สีน้ำตาลหรือสีต่างลาย เขาควายส่วนที่นำมาทำเหล็กไฟตบคือปลายเขาเพราะเป็นแท่งตัน ถ้าเขา
ใหญ่ก็อาจทำเหล็กไฟตบได้หลายอัน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับขนาดเหล็กไฟตบว่าจะทำขนาดเล็กหรือ
ใหญ่เท่าใด ตามปกติส่วนมากเหล็กไฟตบมีความยาวประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ทรงกลมขนาด
โตประมาณเท่าหัวแม่มือ นอกจากขนาดใหญ่จะทำได้ประจำติดอยู่กับบ้าน เขาควายเขาหนึ่ง
ก็ทำเหล็กไฟตบได้อันเดียว เหล็กไฟตบเกิดประติษฐิ์ทำเป็นหลายแบบหลายทรง เท่าที่พบมีราว
๓ แบบ คือ แบบกลม แบบเหลี่ยม และแบบแบนเป็นกุกบ่กล่อง แบบกลมนิยมทำใช้มากที่สุด
เพราะสวยงามขนาดกระทัดรัดน่าใช้ นำติดตัวไปไหนสะดวกไม่หนักไม่เกะกะ ถ้าเป็นขนาด
ใหญ่ก็ใช้ประจำบ้าน แบบเหลี่ยมก็จัดทำเป็นทรงสี่เหลี่ยมแบน ยอดหรือหัวกลมและกลิ้ง
เหมือนชนิกกลม ส่วนแบบแบนเป็นกุกบ่กล่องนั้นคิดทำยากเยื้องไป มีขนาดใหญ่กว้างราว ๕
เซนติเมตร ยาว ๘ เซนติเมตร หนา ๒ เซนติเมตร มีบานพับปิดเปิดเหมือนกล่องไม้ก็มี ทำ
เป็นแบบเข้าเตี้ยก็มี ภายในกล่องมีที่ว่างสำหรับใส่เก็บปุ๋ยเท่าไร่ ใส่เพลิงและอื่น ๆ เป็น

ช่องๆ นานูมาก ด้านริมสุดเป็นแท่งสี่เหลี่ยมตัน คือตัวเหล็กไฟตบ มีก้านฝังเก็บไว้อย่างมิดชิด แสดงว่าช่างมีความสามารถสูง เข้าใจจิตประติษฐ์ให้มีรูปลักษณะผิวด้านไปจากธรรมดา เนื่อง-
จากสมัยก่อนช่างเขาประกวดอวดฝีมือกันเสมอ

วิธีทำเหล็กไฟตบ ขั้นแรกต้องหาเขาควายมาให้ได้ขนาดตามต้องการของช่างเสีย
ก่อน ช่างทำเหล็กไฟตบโดยมากเป็นคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งมีความรู้ทางช่างไม้และมีเครื่องมือเครื่อง
ใช้อยู่แล้ว มิใช่ใครๆ ก็ทำได้ ถึงทำได้ก็ไม่ค่อยดีเพราะขาดความรู้ความชำนาญ การทำเหล็ก-
ไฟตบจึงมักออกปากให้वानให้ช่วยทำ มิได้จ้างหรือทำขายกันเป็นอาชีพ เพราะเหล็กไฟตบ
ทำด้วยเขาควายแข็งแรงทนทานมากสามารถใช้ได้หลายสิบปี ถ้าระวังรักษาดีก็ใช้ได้ตลอดอายุ
คนก็มี เมื่อได้เขาควายมาแล้วก็กะส่วนแล้วใช้เลื่อยฟันละเอียดๆ เลื่อยผ่าและตัดเขาควายออก
ตามส่วนที่กำหนด จากนั้นจึงตกแต่งให้เป็นรูปลักษณะที่ต้องการ ถ้าเป็นชนิดกลมใช้สิ่วขนาด
ต่างๆ กลึง คือทำเป็นคันเบ็ดมีเชือกโยงลงมาพันกับเดือยไม้กลม เดือยไม้นั้นมีก้านสลักจับยึด
กับแท่งเขาควาย (ตัวเหล็กไฟตบ) ปลายเชือกห้อยลงไปใต้โต๊ะ ใช้เท้าถีบเชือก เดือยไม้กลมก็
หมุน ที่พื้นโต๊ะมีปากสิ่วไผ่ล้อยู่คมสิ่วก็จะกัดเซาะแท่งเขาควายให้กลมกลิ้งตามต้องการ ส่วนที่
ก้นคอดก็ใช้สิ่วขนาดเล็กส่วนที่ไม่มีลวดลายผิวเรียบก็ใช้สิ่วขนาดใหญ่ การกลึงเหล็กไฟตบต้อง
ใช้ความละเอียดประณีตมาก ใช้เวลาหลายวันกว่าจะเสร็จ เพราะเป็นวัตถุที่มีขนาดเล็กก่อนข้างเล็ก
เนื้อวัตถุก็แข็ง ถ้าเกิดแตกบิ่นแม้แต่นิดหน่อยก็เท่ากับเสียทันที สัตว์ส่วนรูปทรงและลวดลายต้อง
แม่นยำได้จริงๆ เส้นลวดลายแต่ละเส้นจะต้องแน่นอน (ช่างที่ชำนาญสามารถใช้สิ่วกลึงให้เป็น
รูปบัวคว่ำบัวหงายได้ด้วย) เหล็กไฟตบโดยมากนิยมทำเป็นรูปทรงโกศหรือทรงมณฑป ทรงยอด
หรือทรงปลายสุดนั้นฝังแท่งโลหะขนาดเล็กปลายแหลม อาทิ ทองแดง ทองเหลือง ดีบุก เอาไว้
สำหรับใช้เขี่ยปูเต่าร้าง และถือเป็นส่วนประกอบตกแต่งเหล็กไฟตบให้สวยงามได้สัดส่วนด้วย
ตัวเหล็กไฟตบหรือส่วนที่เรียกว่าตัวเมียนั้น ต้องเจาะรูที่กึ่งกลางกัน โดยใช้เหล็กไซเจาะรูกลม
ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๑ เซนติเมตรเป็นอย่าใหญ่สุด รูลึกประมาณ ๔-๖ เซนติเมตร
เหล็กที่ใช้เจาะไซรูเป็นเหล็กชนิดปลายแบนมีคมสองข้าง เวลาปั่นเจาะลงไปจะกินได้ไว ต้อง
การรูกว้างขนาดไหนใบคมเหล็กไซก็ต้องใช้ขนาดนั้น การเจาะไซรูต้องให้เที่ยงตรงรูเจเอียง
ไม่ดี ความลึกของงามสมส่วนกับตัวเหล็กไฟตบ สำหรับก้านหรือส่วนที่เรียกตัวผู้ต้องกลึงแต่ง
ต่างหาก ก้านเหล็กไฟตบมีลักษณะยาวกลมตันสามารถสวมใส่เข้ากับรูได้พอดี การทำก้านเหล็ก

ไฟอบสำคัญมากหากขนาดไม่พอดีกับไปหลวมไป เหล็กไฟอบจะติดไฟได้ไม่ดี ถ้าขนาดพอดี เพียงตบกันเข้าไปเบาๆ ถึงออกมาไฟก็ติด ถ้ากันไม่ดีต้องตบแรงๆ เจ็บฝ่ามือ ตรงปลายกัน เหล็กไฟอบต้องกว้างรูให้ลึกสักครึ่งเซนติเมตร สำหรับบรรจุเตาร้างเป็นเชื้อเพลิง และที่ ปลายกันเหล็กไฟอบด้านนอก เขาจะเซาะร่องเล็กโดยรอบแล้วใช้เส้นด้ายเย็บผ้าพันฝังโดยรอบ กันกันผูกมัดให้แน่น แล้วใช้ขี้ผึ้งทาเส้นด้ายให้เป็นมันลื่นอยู่เสมอ เส้นด้ายที่ขี้ผึ้งนี้เองจะ ช่วยให้รู้ผิดเกิดการเสียดสีแรงอัดเกิดไฟติดขึ้น ฐานหรือโคนแกนกันเหล็กไฟอบ ทำให้มี ขนาดใหญ่เป็นสมสัสด่วนกันแบนสำหรับใช้ฝ่ามือตบและสามารถใช้วางตั้งได้ด้วย (เหล็กไฟอบ เมื่อกลิ้งเกาะเจาะรูทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ใช้กระดาษทรายเนื้อละเอียดขัดดูให้ผิวเรียบแลไม่เห็น คมสัว ใช้น้ำมันมะพร้าวทาพร้อมกับใช้ใบทองแห้งขัดดู เหล็กไฟอบจะเป็นมันวาวสวยงามน่า ใช้มาก) วิธีใช้เหล็กไฟอบไม่ยากเลย เพียงแต่เอาเตาร้างอัดเข้าไปในรูปลายแกนกันตัวผู้ แล้ว ใส่ลงในรูพออยู่ใช้ฝ่ามือตบท้ายเข้าไป แล้วถึงแกนกันกลับออกมาอย่างรวดเร็ว ไฟก็ติดปุ๊บ เตาร้าง หากจะตบหรือหรือก่อไฟก็ใช้ปลายเหล็กไฟอบซึ่งเป็นโลหะปลายแหลมเขี่ยก่อนปุ๊บเตา- ร้างซึ่งติดไฟแล้วออกมา เขาไม่ใช้บุหรือจุดสูบต่อจากแกนโดยตรง เพราะจะทำให้ไฟไหม้เส้น ด้ายได้ง่าย จึงทำที่เขี่ยไฟไว้พร้อม กล่าวกันว่า ต้นไม้ไผ่ที่มีรูขนาดเล็กเอามาทำเหล็กไฟอบก็ติด เหมือนกัน แม้จะติดไม่ค่อยดีเหมือนทำจากเขาควาย แต่ก็อาจเป็นวิธีที่คนโบราณรู้จักคิดทำ ใช้มาก่อนก็ได้

เชื้อเพลิงสำหรับใช้กับเหล็กไฟอบ รู้สึกว่าเตาร้างดีที่สุดมีคนนิยมใช้กันทั่ว ไป ต้นเตาร้างมี ๒ ชนิด คือ “เตาร้างพันธุ์หนู” กับ “เตาร้างใหญ่” เตาร้างพันธุ์หนูต้นเล็ก ขนาดนิ้วก้อย สูงเทียมสะเอว เปลือกนอกลูกเตาร้างคันเหมือนกันทั้ง ๒ พันธุ์ ส่วนเตาร้าง พันธุ์ใหญ่ลักษณะคล้ายต้นหมาก แต่เล็กกว่าเตี้ยกว่า ออกลูกเล็กๆ ขนาดนิ้วก้อยเป็นทะลาย ตกเป็นพวงมีจำนวนมากว่าต้นหมากเสียอีก ลูกเตาร้างมีรสเฝื่อนกลางที่เขาจึงใช้กินแทนหมาก ได้ ลูกเตาร้างพอแก่จะมีสีแดงพอสุกเป็นสีดำ ตอนสุกแก่ มุกสัง (ชะมด) ชอบปีนขึ้นกิน ลูก เหตุที่ตัวมุกสัง (ชะมด) สามารถปีนไต่ขึ้นไปกินลูกได้ เพราะต้นเตาร้างมีกาบติดอยู่ตั้งแต่ โคนถึงยอด และที่ผิวกาบของมันเองมีเชื้ออยู่ เวลาต้องการใช้ก็ขูดลอกเอาไปต้มนึ่ง หาได้เป็นจำนวนมาก ต้นเตาร้างพอโตเต็มที่มีลูกออกสุกถึงยอดก็ตาย มีหน่อแตกเป็นต้นใหม่ ขึ้นแทนที่คล้ายกับต้นลาน ต้นสาเก พอออกลูกเมื่อไรก็ตายเหมือนกัน ชาวบ้านเรียกว่า “ลูกฆ่าแม่”

ปุยเต๋าร้างเมื่อได้มาพาไปตากแดดให้แห้งแล้วนำมาคลุกผสมกับขี้เถ้า (ยิ่งถ้าได้ดินประสิวดิบผสม
ด้วยยิ่งดี) เอาไปตากแดดให้แห้งอีกครั้ง เพื่อจะสามารถเก็บรักษาไว้ได้นานๆ ไม่ขึ้น นอกจากนี้
นี้เปลือกส้มโอ เปลือกกล้วย (เช่นถั่วหนัง) ใบพาเซ ใบเซียดเล็ก ยังนิยมนำมาตากให้แห้งแล้วเผา
ให้เป็นขี้เถ้า สำหรับนำมาใช้คลุกผสมกับปุยเต๋าร้างกล่าวกันว่าจุดติดไฟดีนัก.

398.355
ป 111 บ
พ. 3
22394

๕ ๕ บ้านพนเมืองปักข์ใต้

ถ้าหากท่านทั้งหลายมีโอกาสเดินทางไปตามชนบท ตามสวน ตามป่าเขา ตามชายทะเล แล้วใช้ความสังเกตก็จะเห็นว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัยของชาวบ้านทั่วไปในแต่ละท้องถิ่นมักไม่เหมือนกัน หรืออาจจะคล้ายกันแต่ไม่เหมือนกันหมดทีเดียว เหตุที่ไม่เหมือนกันมีองค์ประกอบหลายอย่าง อาทิ เนื่องจากอิทธิพลของดินฟ้าอากาศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี เรื่องวัตถุ ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนความจำเป็นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถนำมาจำแนกได้หมดและละเอียดพอในที่นี้ แต่จะขอยกมาเป็นตัวอย่างเฉพาะที่เคยพบเห็นจากท้องที่หลายจังหวัดในภาคใต้ของประเทศไทย เพราะเห็นว่ามีลางสิ่งลางอย่างน่ารู้ไว้บ้าง เพื่อประโยชน์ในทางศึกษาเปรียบเทียบกับท้องถิ่นอื่น ว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับชาวพื้นเมือง ซึ่งจะสะท้อนให้เราารู้และเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ทั้งในอดีตและปัจจุบันว่ามีมาอย่างไรและจะคลี่คลายไปอย่างไร

ยกตัวอย่างง่าย ๆ ชาวพื้นเมืองปักข์ใต้โดยทั่วไปนับแต่โบราณมา นิยมสร้างบ้านโดยมีดินเสาหรือ "บาทเสา" กันเป็นพื้น ที่ชาวบ้านเรียกว่าบาทเสาก็หมายความว่าถึง ชั้นส่วนที่รองรับเสาเรือนติดกับพื้นดินนั่นเอง บาทเสามีรูปลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่นเป็นรูปแบนเตี้ย ทรงกลมทรงสี่เหลี่ยมหรือมากกว่า เป็นรูปยาวสูง ทรงกลมทรงสี่เหลี่ยมหรือมากกว่า บาทเสารูปยาวสูงนี้บางทีก็ถูกกลายเป็นส่วนหนึ่งของเสาเรือนไป หลักสำคัญของบาทเสามีอยู่ว่าจะต้องมีขนาดใหญ่กว่าเสาเรือนเสมอ โดยเฉพาะส่วนล่างสุด ตอนบนอาจทำขนาดเท่าขนาดเสา

398.355

๒๑

ป
พ. 3
22394

พอดีหรือใหญ่กว่าเล็กน้อยก็ได้ ดังนั้นบาทเสาจะมีลักษณะล่างใหญ่ปลายเรียว มีทั้งชนิดฝังดิน และตั้งลอยบนพื้น บาทเสาอาจทำเป็นยื่นส่วนเป็นชั้นเชิงสวยงาม วัสดุที่นำมา ใช้ทำบาทเสาครั้งโบราณทีเดียวใช้ไม้เป็นหลัก และต้องเป็นไม้เนื้อแข็งชั้นหนึ่ง อาทิ จำเสาคะเคียน หลุมพอ เคี่ยม เป็นต้น ต่อมากงมีผู้เห็นว่าไม้เนื้อแข็งเหล่านี้ ถึงจะทนทาน อยู่ได้นับชั่วอายุคน แต่ก็ยังต้องมีหมดอายุใช้งาน จึงมีผู้คิดนำเอาศิลามาทำเป็นบาทเสาแทน เพราะจะคงทนถาวรกว่าไม้หลายเท่าตัว โดยนำมาตกแต่งให้เป็นแผ่นเรียบร้อยสวยงาม แต่เท่าที่พบหลักฐานการใช้ศิลาทำบาทเสาก็นิยมใช้กันแต่เฉพาะอาคารเสนาสนะทางศาสนาเท่านั้น บ้านเรือนคนทั่วไปไม่ใช่เลย เพราะถ้าใช้ศิลาปูชาวพื้นเมืองจะมีความรู้สึกว่าจะไม่คู่ควร อีกทั้งหายากต้องใช้คนห่มมากช่วยกันค้ำ จึงยกให้เฉพาะแต่งานบุญเพื่อพระศาสนาเท่านั้น และความจริงเท่าที่พบก็มีไม่กี่แห่ง อีกประการหนึ่งชาวบ้านถือว่าไม่จำเป็น ไม้เนื้อแข็งก็ทนมากพอแล้ว ทั้งเป็นวัสดุที่หาง่ายอยู่ใกล้มือจะทำเปลี่ยนเมื่อใดก็ได้ ต่อมาเมื่อความเจริญมีมากขึ้น บาทเสาก็เริ่มเปลี่ยนมาเป็นก่อด้วยอิฐสอปูนขาวบ้าง และในที่สุดก็ใช้หินทรายผสมกับปูนซีเมนต์เทหล่ออย่างสมัยใหม่ เหตุที่ชาวบักซ์ไต้เวลาสร้างบ้านต้องใช้บาทเสา ไม่นิยมขุดดินฝังเสาอย่างภาคอื่น ก็มาจากมูลเหตุหลายประการ ที่สำคัญคือลักษณะภูมิประเทศของภาคไต้เป็นแหลม มลายูยาวยื่นขวางอยู่กลางทะเล กึ่งกลางแหลมมลายูเป็นทิวเขาตลอดเปรียบเสมือนกระดูกสันหลัง ริมฝั่งทะเลหน้านอก ฝั่งตะวันตกมีที่ราบชายทะเลน้อย ริมฝั่งทะเลตะวันออกมีที่ราบชายฝั่งทะเลมากกว่า และเป็นแถบที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่ามากมาแต่โบราณ เพราะมีพื้นที่เพาะปลูกทำนาได้มาก แผ่นดินริมฝั่งทะเลเป็นแผ่นดินที่เพิ่งเกิดใหม่อย่างรวดเร็ว นับแต่สมัยตามพรลิงค์ สมัยศรีวิชัย อย่างน้อยเป็นต้นมา ชาวพื้นเมืองทั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกับทะเลมาก ดินริมทะเลมีความเค็มหากใช้เสาปักดินการผุกร่อนก็เร็วกว่าปกติ ยิ่งภาคไต้มีฝนตกชุกแผ่นดินมีความชื้นสูงอุดมไปด้วยปลวก อันตรายที่จะเกิดแก่ไม้ก็มาก อีกประการหนึ่งถือเป็นความสะดวกรวดเร็วในการขยับขยายเคลื่อนย้าย ใต้ถุนเรือนตามปกติก็จะต่ำกว่าสักเล็กน้อยเพื่อไม่ให้ต้านลม และไม่ค่อยเคยปรากฏว่าบ้านซึ่งตั้งอยู่บนบาทเสาลอยๆ ถูกลมพัดพัง

อาคารบ้านเรือนพื้นเมืองทั่วไปทางบักซ์ไต้ มักสร้างเป็นเรือนหลังเดียว มีระเบียบเป็นบ้านชนิดที่ชาวเมืองเรียกว่า “แม่สอง เบียงสอง” คือสมมติว่าบ้านหลังหนึ่งกว้าง ๓ เมตร ยาว ๖ เมตร ส่วนที่เป็นแม่เรือนสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ห้อง คือแบ่งครึ่งห้องละ ๓ เมตร

นั่นเอง แล้วทำระเบียงคู่กันกับแม่เรือน แต่ลดระดับให้ต่ำกว่าแม่เรือนสักราว ๒๐ เซนติเมตร
ขนาดกว้าง ๒ เมตร ยาว ๖ เมตร ซึ่งก็สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ห้องเหมือนกัน ฉะนั้น
เมื่อรวมบ้านทั้งหลังก็จะเป็นบ้านขนาดกว้าง ๕ เมตร ยาว ๖ เมตร ใช้เสา ๙ ต้น สำหรับ
คร่าวถ้าไม่ใช่ระเบียงห้องกันค้ำในสุดทำเป็นครัวหุงต้มแกงอาหาร เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้บ้าน
คับแคบไป ก็อาจจะทำระเบียงต่อยาวออกไปอีก ๑ ห้อง แต่หลังคาครัวจะทำลาดเฉียงหักมุม
จนละทิศกับหลังการะเบียง และต้องใช้เสาเพิ่มอีกเพียง ๒ ต้น ฉะนั้นบ้านทั้งหลังใช้เสา
ทั้งหมด ๑๑ ต้น เขาไม่นิยมสร้างครัวเป็นอีกหลังหนึ่งต่างหาก เพราะไม่สะดวกต้องใช้เสามาก
เหมือนปลูกบ้านอีกหลังหนึ่ง ลักษณะการตั้งบ้านระเบียงมักอยู่ทิศเหนือ บ้านโคอยู่ทิศตะวันออก
เป็นส่วนมาก

อย่างไรก็ดีการสร้างที่อยู่อาศัยตามรูปแบบดังกล่าว แบบที่เป็นมาตรฐานนั้นมักมี
เพียง ๔ ห้อง คือ “แม่สอง เปียงสอง” นั่นเอง และน่าจะเป็นแบบที่ใช้ปลูกสร้างกันมา
แต่โบราณกาลแล้ว ลักษณะทางสังคมครอบครัวก็เป็นลักษณะครอบครัวเล็ก บ้านหลังหนึ่ง
ก็อยู่ประมาณ ๕-๗ คนโดยเฉลี่ย เมื่อลูกทำในครอบครัวแต่งงานก็มักแยกออกไปปลูกบ้าน
อยู่ใหม่ต่างหาก โดยปกติครัวก็ใช้ระเบียงห้องกันค้ำในสุดไม่ได้ต่อเติมออกไปอีก เพราะ
สะดวกแก่คนอยู่อาศัยอย่างหนึ่ง และเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อมาอีกอย่างหนึ่ง
ต่อมาเมื่อเห็นว่าสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และเสบียงกรัง
คือข้าวเปลือกที่ได้จากเก็บเกี่ยวและพืชผักผลไม้อื่นๆ ที่จำเป็นจะต้องเก็บรักษาไว้กินไว้ใช้
มีมากขึ้น จึงอาศัยการต่อเติมระเบียงหรือชานออกไปอีกโดยรอบอาคารเดิม เราจึงได้เห็น
บ้านหลังแปลกแตกต่างออกไป เพราะเกี่ยวกับความสะดวกต่างๆ และเป็นความพอเพียง
สำหรับความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

* หลังคาบ้านก็ใช้วัสดุพื้นเมืองที่มีอยู่รอบตัวหาได้ง่ายนั่นเองมุง ที่ใช้กันมากมี

จากสาธุ เป็นชนิดที่ทนทานมาก ถ้ามุงดีอาจอยู่ได้นานถึง ๕-๖ ปี ใบมีขนาด
ใหญ่กว่าจากน้ำหาได้ง่ายมีอยู่ทั่วไปตามแม่น้ำลำคลอง (น้ำจืด) แอ่งน้ำหนองน้ำ เนื่องจาก
ทนทานจึงมีราคาแพงตามไปด้วย

จากน้ำ ชอบขึ้นอยู่ตามชายทะเล ตามแม่น้ำลำคลองหนองบางที่เป็นน้ำกร่อย

เช่นในท้องที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และริมฝั่งทะเลทั่วไปมากบ้างน้อยบ้าง
ราคาถูกเพราะใบเล็กบางสั้นไม่ค่อยได้เนื้อ ถ้ามุงดีอาจอยู่ได้ราว ๓ - ๔ ปี

จากโสม เมื่ออยู่กับต้นเรียกทางหวาย (หวายจาก) เอาทั้งใบทั้งก้านมามุง
หยากรมียู่แต่ตามป่าเขา ดังนั้นจึงใช้กันแต่พวกที่อยู่ในป่าหรือชายป่า และใช้มุงหน้า (โรง-
ที่พัก) ชั่วคราวตามเรือสวนไร่นา

ใบพุด มีอยู่ตามป่าเขาทั่วไป

หญ้าคา ขึ้นอยู่ทั่วไปเว้นในน้ำ

ทางพร้าว คือใบมะพร้าวเอามาเย็บรวมกันเหมือนกับจากสาธูจากน้ำ ไม่ทนใช้ได้
เพียงปีสองปีเท่านั้น ถ้าจะให้ทนขึ้นอีกก็มักนำไปแช่น้ำเอาดินโคลนถมกลบ ก็จะช่วยป้องกัน
มอดและอื่นๆกัดกินได้ เช่นเดียวกับใบตะไหนด

ใบชิง ชาวบ้านเรียกว่าชิงฤๅษี มีเรื่องเล่าว่า แต่แรกตาฤๅษีเที่ยวธุดงค์ไปตามที่
ต่างๆและสมัยก่อนนั้นยังไม่มีร่มใช้กัน ฤๅษีก็อาศัยใบชิงกางกันแดดฝนอยู่เป็นประจำ เวลา
ธุดงค์ไปไหนก็ห็นีบรักแร้ไปค้วย หยุดพักที่ไหนก็ปักใบชิงปลูกไว้ที่นั่น ต้นชิงจึงมีแพร่หลาย
มาจนทุกวันนี้

ไม้ผาก คือไม้ไผ่ผากนำมาผ่าสองซีก เวลามุงหลังคาใช้คว่ำซีกหงายซีกสลับ
กันไป คล้ายกับบ้านพวกกะเหรี่ยง หรือกระเบื้องรางของจีนมีตัวผู้กับตัวเมีย

ใบกล้วย เป็นใบกล้วยป่า ใช้ชั่วคราวอย่างมากแก่ฝนเดียว

หายนั่ง ใช้ทั้งก้านทั้งใบผูกเป็นตับเหมือนจาก

ใบทัง คล้ายใบตาลแต่เล็กกว่ามาก มุงหลังคาทนดี

ฝ้ายบ้านใช้วัสดุพื้นเมืองที่อยู่รอบตัวเช่นเดียวกัน อาทิ “ไม้ไผ่” คือไม้ไผ่โปะ (ปล้องห่างเนือบาง) ไผ่ผาก ไผ่สัสสุ นำมาผ่าแตกออกเป็นซี่ๆ เป็นเส้นๆ หรือนำมาทาบ สับให้แตกติดกันเป็นแผ่นใหญ่แบนเรียบ แล้วนำไปขัดสลับกันเป็นลายต่างๆ เช่น ลายตา ลายสอง ลายสาม ลายลูกแก้ว หรือใช้หวายผูกติดกันเป็นผาธรรมดาก็มีบ้าง “ไม้ระกำ” ผ่าเอาไส้ออก เอาแต่ทางเพียงผิวเปลือกซึ่งมีความแข็งและเหนียวไว้ นำมาผ่าออกเป็นซี่ๆ หรือทาบให้แตกออกเป็นแผ่นๆ สานขัดเป็นลายต่างๆ ทำฝาเรือน, “ต้นราโพ” ลักษณะคล้าย ต้นพง ขึ้นตามชายป่าเขาเป็นกอ ดอกสีขาวเป็นพุ่มสูงราว ๑-๒ เมตร ลำต้นกลม ขนาดเท่าหัวก้อยหรือเล็กกว่ามีความแข็งแรงเหนียวพอสมควร ใช้ทำฝาเรือนได้ดี “ต้นหมาก” นำมาผ่าเป็นซี่ๆ เอาไส้ออกหรือไม่ก็ทาบสับให้แตกติดกันเป็นแผ่นๆ เรียก สับฟากเรือน จะพบเห็นทั่วไป ฝ้ายบ้านฝ้ายกันห้องยังใช้วัสดุและวิธีอื่นๆ อีกหลายอย่าง เช่นเอาใบจากใบหญ้า มาเย็บติดกันแล้วสานกรองด้วยไม้ไผ่ทาบเป็นช่องๆ หรือเป็นตาตาราง เพื่อให้ทันทานก็มี หรือใช้เฉพาะใบไม้ใบจากกันฝาส่วนๆ ก็มี เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งลักษณะการสร้างที่อยู่อาศัยแบบนี้ ก็คล้ายกับที่นักจดหมายเหตุจีน ซึ่งได้บันทึกไว้เมื่อครั้งเดินทางมาถึงเมืองตันมาหลิง (นครศรีธรรมราช) ในสมัยศรีวิชัยว่า “the common people build bamboo huts with leaf partitions and rattan bindings”

* ส่วนพื้นบ้านถ้าไม่ใช้ไม้กระดาน (สำหรับผู้มีฐานะที่ซึ่งมีน้อย ยิ่งสมัยโบราณจริงๆ แทบไม่มีเลย เพราะเครื่องมือที่จะผ่าทำไม้มีจำกัดและต้องใช้กำลังแรงมาก) ก็ใช้ไม้หมาก ไม้หลาวโอน ไม้ไผ่ และไม้อื่นๆ ผ่าออกเป็นซี่ๆ แล้วใช้หวายผูกเรียก “พื้นฟาก” ในสมัยหลังมานี้เมื่อมีตมูใช้กันก็ใช้ตมูยิงแทนหวายบ้าง แต่ถ้าไม้แก่นเนื้อแข็งมากตมูก็ยังไม่เข้า

ยังมีบ้านโบราณอีกแบบหนึ่ง เป็นแบบมาตรฐานคล้ายอย่างแรก แม่เรือนสูงราว ๑๓๕ เซนติเมตร ระเบียงสูงราว ๑๑๕ เซนติเมตร (ที่สูงกว่าขนาดนี้ก็มี) มักเรียกว่าเป็นบ้าน “เสาเจาะนอตะ” คือเป็นบ้านใหญ่โตถาวรใช้เสาไม้เนื้อแข็งจำนวน ๑๒ ต้น โดยเพิ่ม “เสาเอบ” ขึ้นมาอีก ๓ ต้น คู่กับเสาแถวกลางระหว่างแม่เรือนกับระเบียง ความจริงเสาเอบนี้ก็เหมือนกับตมูนั่นเอง การที่ทำเพิ่มขึ้นมาก็เพราะว่า ระเบียงมีขนาดต่ำกว่าแม่เรือน เพื่อไม่ต้องเจาะรูเสาแม่เรือนไม่ต้องใช้เสาต้นเดียวกัน จึงตั้งเสาตมูรองรับน้ำหนักเพิ่มคู่ขึ้นอีกต้นหนึ่งต่างหาก เกี่ยวกับการใช้เสาตมู ถ้าเห็นว่าเรือนมีเสา ๑๒ ต้นแล้วยังไม่แข็งแรง

ช่องกลางระหว่างห้องต่าง ๆ ทั้งระเบียบและแม่เรือน ก็เสริมเสาดอหม้อขึ้นอีก ๙ ต้นรองรับ ใต้รอด คือที่แม่เรือน ๗ ต้น ระเบียบ ๒ ต้น โดยเฉพาะในทางขวางของเรือนมีคานรอด เพิ่มขึ้นเพื่อช่วยรับน้ำหนักตัวทั้งแม่เรือนและระเบียบ ฉะนั้นปัญหากลัวว่าพื้นเรือนจะ อ่อนแอ่นก็จะหมดไป รอดบ้านโบราณกลางที่ใช้ไม้ตาลตะโหนด (มะพร้าวที่พบบ้าง) เพราะ ไม้ต้นตะโหนดถ้าแก่มาก ๆ จะแข็งแรงทนทานมากไม่แพ้ไม้เนื้อแข็งเลย แม้แต่เสาลางที่ก็ได้ พบเห็นใช้กันบ่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง การตั้งเสาเรือนโบราณเขาจะตั้ง โคนเสาด่างปลายสอบเข้าหากัน ชาวบ้านมักเรียก “ท่าช้างยืนเยี้ยว” คือตอนโคนเสาด่างบาน ส่วนปลายเสาสอบเข้าหากันตามแบบสถาปัตยกรรมโบราณ

พื้นบ้านมักใช้ไม้กระดาน โดยรอบอาคารภายนอกมีแผ่นไม้กระดานที่ปิดรอบ เรียกกันว่า “นอ” (แม่ไฟก็เรียกลักษณะคล้ายกับปลิง) ขนาดกว้างเท่าฝ่ามือ หรือโตกว่า ปิดหัวตงและไม้กระดานพื้นเรือนโดยรอบทุกด้าน ตรงที่หัวแผ่นกระดานไม้นอมาบรรจบกัน ใช้วิธีเจาะรูสอดใส่เตี๋ยเชื่อมกัน หรือใช้วิธีบากหัวฝ้ายละครึ่งนำมาประกบกันไม่ใช่ตapyึดเลย กระดานนอนมีทั้งนอแม่เรือนและนอระเบียบ ตรงช่องว่างระหว่างที่ระเบียบลดต่ำจากแม่เรือน เรียก “ช่องแมว” หรือร่องแมว ใช้แผ่นกระดานใหญ่ปิดเพิ่มขึ้นอีกแผ่นหนึ่งจึงเรียกแผ่น กระดานปิดร่องแมว ฝาเรือนถ้าเจ้าของฐานะดีก็ใช้ไม้กระดาน อย่างที่เรียกกันว่า “ฝาดาน ท้องดาน” คนทั่วไปก็ใช้วัสดุต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว บ้านโบราณมักไม่มีช่องหน้าต่าง หากมีบ้างก็จัดทำขึ้นภายหลังและจะเป็นช่องเล็ก ๆ ห้องละบาน

เสาดังบากโคนตั้งครอบสวมบนรอยยาวตลอดขึ้นไปถึงแปะทุกไก่อ เสาดังมี ๓ ตัว ใช้เฉพาะแม่เรือน มีไม้เท้าเจาะจากเสาแม่เรือนสอดในรูยื่นออกมาจับแปะระเบียบและแปะชายคา มีทั้งหมด ๖ เท้า หลังคาทรงสูงและแอ่นลาดคล้ายหลังคาโบสถ์ ถ้าเป็นบ้านผู้มีอันจะกินก็มุง ด้วยกระเบื้องสังขลา ใต้หน้าจั่วลงมาทั้ง ๒ ด้านมีกันสาดชาวพื้นเมืองเรียก “แมวเซา” คือหมายความว่า เมื่อเวลาที่แมวไต่ขึ้นไปจับหนูบนหลังคา เสร็จแล้วก็ชอบอาศัย นอนเล่นหลับอยู่บนหลังคากันสาดนี้บ่อย ๆ ชาวพื้นเมืองจึงนำมาใช้เรียกกัน

ภายในตัวเรือนในตัวบ้าน ลางที่กั้นฝาเรือนส่วนที่ต่อกันระหว่างแม่เรือนกับ ระเบียบโดยตลอด แล้วทำประตูเข้าแม่เรือนตรงห้องหน้าบันได หรืออาจจะกั้นเพียงครึ่งเดียว แล้วแบ่งครึ่งกั้นฝาตัวแม่เรือนก็มี เพื่อกันห้องหน้าเอาไว้เป็นห้องโถง สำหรับระเบียบจำเป็น

ต้องกันห้องเพื่อใช้ทำนหลังเป็นครัว ซึ่งในครัวก็มี “เม็งผลา” ครัวมเหนื่อเตาไฟใช้เก็บอาหารแห้งเครื่องครัว ห้องด้านหน้าครัวติดต่อกับบันไดเวียนว่างไว้นั่งเล่นนอนเล่น หรือใช้รับแขก ตามปกติชาวบ้านชอบใช้น้อบระเบียงนอแม่เรือนเป็นหมอนหนุนหัว หรืออาศัยใช้น้อบก็ได้ คือพียงผ่านอบระเบียงข้างห้อง การทำลคชั้นระเบียงมีน้อบขวางหน้าห้อง ชาวบ้านชอบอาศัยใช้น้อบเล่นห้อยขาห้อยเท้าที่หน้าห้องระเบียงนี้ เพราะจะรู้สึกหายเมื่อยหายเหนื่อย (เนื่องจากนั่งขาได้กคลงบนน้อบ) ภายหลังจากเดินทางหรือกลับมาจากทำงานกำลังเหนื่อยๆ ช่วยได้ค้็นักแขกไปใครมาก็ตาม ใช้น้อบระเบียงเรือนต้อนรับกันเป็นพื้น ต่อจากหน้าห้องระเบียงก็เป็นบันไดเรือนซึ่งอาจจะทำนอกชานเล็กๆ ขยายต่อออกไปอีกก็ได้ โดยทั่วไปบันไดบ้านใช้จำนวนค้ีเสมอและหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้ ทิศตะวันตกไม่มีเลย

บ้านพื้นเมืองปักษ์ใต้ นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้วยังพบแปลกแตกต่างออกไปอีกก็มี ซึ่งจะค้ีศึกษาในรายละเอียดกันต่อไป อย่างเช่นความนิยมในการสร้างบันไดก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่โต ความนิยมในการใช้ต้นชาปลูกทำรั้วบ้านเหล่านี้ ล้วนเป็นเรื่องน่ารู้ทั้งค้ี

หมากน้ำ

ภาชนะเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับตักน้ำของชาวพื้นเมืองปักษ์ใต้ ความจริงแล้วไม่มีก้อย่าง และมักประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุในพื้นที่บ้านนั่นเอง อาทิ “บวย” (กระบวย) ทำด้วยลูกมะพร้าวขัดเกลตาตกแต่งให้สะอาดเรียบร้อยแล้วทำด้ามถือด้วยไม้ขนายาวสัก ๑ ศอก ใช้สำหรับล้วงตักน้ำในที่ลึก เช่น ในโอ่งในไห หรือตักน้ำล้างเท้าก็ได้ ช่วยให้เวลาตักน้ำสะดวกสบายขึ้นไม่ต้องใช้มือล้วงเข้าไป หรือต้องก้มๆ เงยๆ มาก บวยที่เขาทำอย่างประณีต มีการแกะสลักลวดลายที่ด้ามถือที่กะลามะพร้าวเป็นรูปต่างๆ ทาน้ำมันขัดเงาอย่างสวยงามน่าใช้มาก นอกจากนี้มี “โหลก” (กะโหลก) ก็กะลามะพร้าว ทางภาคใต้มีมะพร้าวปลูกอยู่ทั่วไป จึงหาง่าย ชาวบ้านจะเก็บเอากะลามะพร้าวที่ใช้แล้ว นำมาขัดเกลตาให้เรียบร้อยไม่มีเสี้ยนไม่มีขน ใช้ตักน้ำเหมือนกับขันตักน้ำนั่นเอง สามารถใช้ได้เอนกประสงค์ทีเดียว เช่น ใช้ตักน้ำกินก็ได้ ใช้ตักน้ำอาบก็ได้ ตลอดจนตักน้ำล้างเท้า นอกจากนั้นกะลามะพร้าวซึ่งทางปักษ์ใต้เรียก “พรก” เขายังนำไปใช้ทำเป็นเครื่องมือตักตวงข้าวสารสำหรับหุงข้าว เหมือนกับทางภาคกลางซึ่งเรียกว่า “ทะนาน” แต่ชาวปักษ์ใต้เรียกว่า “บ้อย” มีหลายขนาดตามความต้องการ

ยังมีภาชนะสำหรับใช้ตักน้ำอีกชนิดหนึ่งเรียก “หมา” เป็นคำนำหน้า เช่น หมากจาก หมากต้อ (หรือหมากต้อหมากและหมากต้อหลาวโอน) หมากถัง เป็นต้น ที่เรียกหมากต้อมี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งทำขึ้นจากกาบต้นหมากจึงเรียก หมากต้อหมาก หรือ ต้อหมาก อีกชนิดหนึ่งทำขึ้นจากกาบต้นหลาวโอนจึงเรียก หมากต้อหลาวโอน หรือต้อหลาวโอนก็เรียก ภาชนะตักน้ำที่เรียกหมากต้อหมากนั้น เขาใช้กาบหมากที่มันหุ้มทะลายลูกหมาก หรือหุ้มดอกซึ่งอยู่ที่โคน

หมากมาทำเป็นที่ตักน้ำ เพราะกาบหมากมีขนาดใหญ่และหนา จึงสามารถทนทานใช้ได้นาน
ราว ๑-๒ ปี ปกติตามพื้นบ้านนอกจากใช้กาบหมากทำหมากตักน้ำแล้วยังนำมาทำเป็นอ่างน้ำสำ-
หรับให้เด็กเล็กยืนหรือนั่งข้างในแล้วอาบน้ำให้ก็ได้ และพวกเด็กชอบเอามาเล่นสมมติเป็นน้ำ
เป็นรถนั่งชักลากเล่นอยู่เสมอ วิธีทำหมากตักน้ำก็ไม่ยากเอากาบหมากผูกหัวผูกท้ายติดกันก็สามารถ
ใช้ตักน้ำได้แล้ว ชาวบ้านที่จะใช้หมากตักน้ำเป็นก็ต้องเป็นท้องถิ่นที่ปลูกต้นหมากกันมาก เช่น
ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีมากในอำเภอรัตนบุรี อำเภอลานสกา ภาษานะที่เรียกหมากตัก
ทลวโอน ก็ใช้กาบต้นทลวโอนมาทำ ต้นทลวโอนลักษณะคล้ายต้นหมาก แต่ลำต้นใหญ่กว่า
มีหนาม แม้แต่กาบซึ่งหุ้มดอกหุ้มลูกก็มีหนาม เวลาเอามาทำหมากตักน้ำต้องเอามือเคลือบออกให้
หมด กาบต้นทลวโอนมีขนาดใหญ่กว่ากาบหมาก และมีความหนาความทนทานแข็งแรงกว่า
อีกด้วย ดังนั้นหมากตักทลวโอนจึงใช้ได้ทนทานนานถึง ๒-๓ ปีกว่าจะพัง ถ้าใช้ระมัดระวัง
รู้จักเก็บรักษาก็อยู่ได้นานกว่านี้ กาบต้นทลวโอนที่มีขนาดใหญ่จริงๆ เมื่อทำเป็นภาษาตักน้ำ
จะจุน้ำได้เป็นไหทีเดียว แต่ต้นทลวโอนหายากมีเฉพาะในบางท้องถิ่นเท่านั้น เช่น แถบตำบล
พรหมโลก อำเภอเมืองนครศรีฯ มีมากกว่าแห่งอื่น

หมากตักหมากตักทลวโอนตามปกติเป็นภาษาที่ผลิตขึ้นใช้เองตามพื้นบ้าน
ไม่ได้ทำขายส่งแต่อย่างใด เป็นของที่แต่ละครัวเรือนคิดทำขึ้นใช้ประจำบ้านมาแต่โบราณ ไม่
จำเป็นต้องซื้อหาให้เปลืองทรัพย์ เพราะในสมัยโบราณนั้นภาษาเครื่องมือเครื่องใช้มีน้อย แม้
บ้านเมืองเจริญขึ้นมีเครื่องใช้สอยทันสมัยมากมาย แต่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ไกลความเจริญไกล
ทางคมนาคม อยู่ตามในสวนในป่าดงหรือซัดๆ จนๆ ไม่มีตลาดซื้อขายของสมัยใหม่ใช้ ก็อาศัย
วัสดุตามพื้นเมืองตามธรรมชาตินำมาประดิษฐ์เป็นภาษาต่างๆ ขึ้นใช้ เช่นตักน้ำในบ่อ ใน
คลอง ในห้วย แม้แต่กระบอกไม้ไผ่โปะ ไม้ไผ่เจียงรูน (บางแห่งเรียกไผ่เหมรียง) ก็ใช้
ตักน้ำได้ โดยทะลวงเอาข้อข้างในออกขนาดสัก ๒-๓ ปล้อง ก็อาศัยตักน้ำได้เหมือนกัน เนื่อง
จากคนแต่ก่อนเรียกภาษาตักน้ำว่าหมา ภาษาสมัยใหม่ที่ใช้สำหรับตักน้ำไม่ว่าจะทำด้วย
สังกะสี อะลูมิเนียม เหล็ก หรือพลาสติก เช่นถังน้ำ ชาวบักซ์ใต้จึงเรียก “หมาถัง” ซึ่ง
เป็นภาษาอีกชนิดหนึ่งที่คนทั่วไปรู้จักดีอยู่แล้ว

ที่เรียกว่า “หมาจาก” เป็นภาษาที่ทำด้วยใบจากน้ำ มีใช้กันแต่เฉพาะในท้องที่
อำเภอปากพนังและอำเภอใกล้เคียงของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในท้องที่อื่นมีบ้างเล็กน้อยเท่า

นั้น เหตุที่ชาวอำเภอปากพนังรู้จักสานใช้กันมาก เพราะอยู่ใกล้ทะเลมีต้นจากน้ำขึ้นอยู่มากตามริมคลองริมแม่น้ำทั่วไป ชาวบ้านจึงอาศัยวัสดุในพื้นที่หาได้ง่ายและมีคุณสมบัติดีตามความต้องการ ประดิษฐ์ขึ้นใช้อย่างแพร่หลายมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ต้นจากโดยทั่วไปเรารู้แต่ว่าใบของมันเอาไปมุงหลังคาได้ดี ลูกของมันกินอร่อยไม่น้อย เอามาทำผักเหนาะก็ได้ น้ำหวาน (น้ำผึ้ง) จากใช้ทำขนมได้ดีไม่แพ้น้ำตาลมะพร้าว ยอดของต้นจากก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่นำมาใช้ทำประโยชน์ได้ คือชาวบ้านนิยมเอามาทำหมากสำหรับตักน้ำ ดึงจะได้กล้วต่อไปนี้

ยอดของต้นจากที่ตัดเอามาทำหมากตักน้ำ ต้องเลือกเอาส่วนที่เป็นยอดใบอ่อนซึ่งยังรวมกันแน่นไม่แตกออกเป็นใบๆ ถ้ายอดเริ่มแตกใบก็แสดงว่าใบเริ่มจะแก่ใช้ไม่ได้ เพราะใบแก่หากนำไปใช้มุงหลังคาทนดี แต่ถ้าใช้ทำหมากตักน้ำใบอ่อนทนดีกว่า และข้อสำคัญคือทำได้ง่ายกว่า ยอดจากตัดขนาดยาวสัก ๒-๓ ศอกก็พอ จากยอดหนึ่งนำมาสานหมากตักน้ำได้ ๒-๓ ลูก เมื่อตัดยอดจากมาจากต้นแล้วก็นำมาตัด “ทาง” ใหญ่ออกทั้ง คงเหลือแต่ก้านกับใบนำมาตากแดด ตากแดดพอใบหมาดๆ คือให้ใบก้านเหี่ยวนุ่มจึงนำไปสานได้ วิธีสานไม่ยาก คือคลี่ใบออกข้างหนึ่งแล้วหักใบพับครึ่งกลับไปข้างหลังเหมือนกันทุกก้าน เวลาสานเชื่อมต่อกันก็กลับหัวกลับหาง (โคนกับปลาย) ใบจากแต่ละก้านสอดทับสลับกัน ใบจากซึ่งก้านหนึ่งหักพับครึ่งกับอีกก้านหนึ่งไม่ได้หักพับก็จะสอดเข้ากันพอดี เรียงต่อๆ กันไปเช่นนี้ การสลับโคนกับปลายทุกใบจะทำให้หัวปลายมีขนาดยาวและเล็กใหญ่เท่ากัน พอได้ขนาดตามต้องการก็ม้วนกลมรวบหัวรวบท้ายเข้าประสานกัน ใช้ “ก้าน” ของใบจากผูกยึดกันไว้ก็จะกลายเป็นรูปหมากจากใช้ตักน้ำได้ทันที (ถ้าต้องการใช้สำหรับตักน้ำหวานจากเขาจะปล่อยให้ใบจากข้างหนึ่งยาวเหลือไว้ สำหรับมัดรวมเป็นกำถือเพราะสะดวกแก่การล้วงตักและนิยมใช้กันมากเพราะไม่เป็นสนิมอย่างภาชนะอื่น) ถ้าจะให้หมากมีความแข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น เขาก็จะ “แทงแม่เบี้ย” เสริมอีก กล่าวคือ ใช้หวายหรือคล้าแทงเย็บรอยต่อระหว่างใบจากแต่ละใบหรือให้เชื่อมติดกันแน่นไม่แตกหลุดง่าย หวายที่แทงเสริมขึ้นนี้จะต้องให้เป็นแนวอยู่ตรงส่วนกลางของหมาก จากเพื่อยึดหรือพยุงในการรับน้ำหนัก ตามปกติการแทงแม่เบี้ยจะมี ๑-๓ แถว คือยิ่งมากก็ยิ่งแข็งแรงทนทาน โดยเฉพาะหมากที่มีขนาดใหญ่จำเป็นต้องแทงแม่เบี้ย มิฉะนั้นใบจากจะต้านรับน้ำหนักไม่ไหว ทำให้หมากแตกพังง่าย ถ้าเป็นหมากขนาดเล็กๆ ไม่จำเป็นต้องแทงแม่เบี้ยก็ได้ หมากจากถ้าใช้ตักน้ำบ่อยมักจะแตกตรงกลาง ถ้าใช้วัดน้ำเรือจะขาดแห่วงริมปากทั้ง

สองข้างก่อนเป็นวิธีสังเกตได้ง่ายตามลักษณะที่ใช้งาน

ประโยชน์ของหมากจาก โดยมากก็ใช้ตักน้ำจากบ่อ ใช้วิดน้ำเรือ ใช้ตัก “น้ำผึ้ง” คือน้ำหวานจาก ซึ่งเกี่ยวอยู่ในกะทะหรือตักออกจากไห และอื่นๆ ที่เป็นของเหลว ตลอดจนตักน้ำล้างหน้าล้างเท้าก็ได้ทั้งสิ้น ทางอำเภอปากพนัง อำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่สามารถใช้หมากตักน้ำได้ดี เพราะบ่อน้ำสระน้ำมีขนาดกว้างมีน้ำมากไม่ลึก ยิ่งถ้าเป็นคลองหรือแม่น้ำยิ่งสะดวก อำเภอลานสกา อำเภอร่อนพิบูลย์ มักเป็นบ่อกรุนาตเล็กและลึกใช้หมากจากตักน้ำไม่ค่อยสะดวกนัก หมากจากก็เหมือนกับหมากต่อหมาก หมากต่อหลาวโอน ซึ่งไม่ได้ทำขาย ถึงทำขายชาวเมืองอื่นใช้ไม่เป็นก็ขายไม่ค่อยได้อีก ตามปกติจึงถือเป็นของใช้ประจำบ้านประจำท้องถิ่น กิจประภัสร์ฐขึ้นใช้อย่างง่าย ๆ ชำรุดพั้งแล้วก็ทำขึ้นใหม่ได้เสมอเพราะวัสดุมีอยู่แล้ว ใกล้ตัวและมีมากอย่างเหลือเฟือ ไม่จำเป็นต้องซื้อภาชนะอื่นใช้โดยไม่จำเป็นเลย แต่ทุกวันนี้ก็เริ่มจะมีคนทำขึ้นใช้น้อยลง เนื่องจากไม่สวยงาม ไม่สะดวก ไม่คงทน ตักน้ำได้น้อย สู้เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ไม่ได้ มีให้เลือกใช้มากมายแพร่หลายไม่ต้องทำเอง

ประโยชน์ของต้นจากนี้ยังมีอีกเล็กน้อยที่ควรทราบ คือยอดใบอ่อนส่วนที่นำไปสานหมากจากนั้น ยังนำไปใช้มวนยาสูบได้อย่างดีอีกด้วย เพราะใบจากข้างในนั้นมีใยทำให้ใบเหนียว (จากสาเกไม่มีใยแต่ใบหนา) และส่วนที่มีใยอยู่นั่นเองที่เขาเอาไปมวนสุบยากัน ใบจากก่อนที่จะใช้มวนยาจะต้องฉีกลอกเอาด้านหนึ่งออกทิ้งไป ส่วนที่ฉีกทิ้งเรียกว่า “เจีย” เหตุที่ต้องฉีกเอาเจียทิ้งเพื่อต้องการให้ใบจากบาง สะดวกแก่การมวนให้กลมและใบไม่แตก อีกอย่างหนึ่งส่วนที่เหลือจากเจียฉีกทิ้งผิวจะคายทำให้มวนยาติดไม่ลื่น และทำให้มีรสชาติดีเหมือนกระดาศมวนบุหรี ทางจังหวัดตรังเขาจะลอกเจียทิ้งตั้งแต่ตอนใบยังสด ๆ แล้วนำไปตากแดด ใบจากจะเหี่ยวงอห่อกลม นำไปตัดขายตามขนาดของมวนบุหรีเสร็จเลยก็เดียว ทางอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พอตัดใบจากมาได้ก็เอาไปตากแดดก่อนให้แห้งแล้วรวมเป็นมัด ๆ นำไปขายเลยทั้งก้านทั้งใบยาว ๆ โดยไม่ต้องลอกเจีย ให้คนสูบนำไปลอกเองตามใจชอบ.

หมากขุม

หมากขุมเป็นเกมส่การเล่นสนุกอย่างหนึ่ง ของชาวพื้นเมืองปักษ์ใต้ รู้จักเล่นกันมาแต่โบราณไม่มีใครทราบว่ามีเล่นมาแต่เมื่อใด และรู้จักเล่นกันแพร่หลายมาก ฟิลิปปีนส์เรียกซุงก้า (Sungka) นิยมเล่นกันมากในพวกวิสัยัน (Visayan) ทางตอนล่างหรือที่ราบต่ำ กล่าวกันว่าการเล่นหมากขุมทางประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียก็เล่น จะเท็จจริงอย่างไรไม่ทราบ ถ้าเป็นความจริงก็แสดงว่า การเล่นหมากขุมเป็นเกมส่การเล่นที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้ามากที่สุด หมากขุมเป็นเกมส่การเล่นสนุกประจำบ้าน ใครจะเล่นก็ได้ แต่ส่วนมากเป็นเด็กและคนเฒ่าคนแก่ ถือเป็นการเล่นแก้เหงา หากความเพลิดเพลินทั้งกลางวันกลางคืน แม้มีคนเดียวก็เล่นได้ บางคนใช้หมากขุมเป็นเพื่อนเล่นแก้เหงาแม้อายุจะแก่เฒ่าแล้วก็ตาม หรือเมื่อเวลาว่างงานพักผ่อน เดือน ๕ มีเวลาว่างมากไม่รู้จะไปไหน เหมือนกับการเล่นสกา อยู่เฝ้าบ้านว่างๆ ไม่รู้จะทำอะไรก็เล่นหมากขุม ลางที่ก็ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับให้เด็กๆ เล่นจะได้อยู่ติดบ้านไม่ต้องไปเที่ยวเล่นซุกซนที่ไหน เด็กๆ ลางพวกที่ไม่มีกระดานหมากขุมเล่น ก็อาศัยขุดพื้นดินเป็นหลุมๆ เล่นเองง่ายๆ และสามารถเลือกขุดเลือกสถานที่เล่นได้ตามชอบใจทุกโอกาส อีกทั้งไม่ถือเป็นการพนัน ช่วยทำให้บ้านเรือนไม่เจียนเหงาอย่างที่เรียกกันว่า “อุนเรือน” คือบ้านอบอุ่นน่าอยู่ เช่นคนเฒ่าคนแก่กลางคืนนอนไม่หลับพวกเด็กๆ หลับหมดแล้วก็ลุกขึ้นตำหมาก หยอดหมากขุมเสียงดังกุกกักก็ออกแก้แค้นเป็นต้น

กระดานหมากขุมนิยมทำเป็นรูปเรือเพราะรูปสวยกว่าอย่างอื่น รูปหัวหรือท้ายเรือทำเหมือนกันคล้ายเรือมาด ลางที่ก็ทำเป็นรางยาวหัวตัดท้ายตัดง่าย ๆ หากประดิษฐ์ขึ้นหน่อยก็ทำ

หัวท้ายเป็นรูปหลายเหลี่ยม เช่นรูป ๖ เหลี่ยม เป็นต้น ไม้ที่นำมาใช้ทำรางหมากชุมมีทั้งไม้เนื้ออ่อนเนื้อแข็ง ถ้าตั้งใจทำถาวรก็ใช้ไม้เนื้อแข็งทำรูปร่างสวยงามประณีต เช่นไม้พะยุง ไม้จิก (มูจรินทร์) ไม้ขนุน ฯลฯ ไม้ขนุนดีกว่าเพื่อน อยู่ในประเภทกึ่งไม้เนื้อแข็งไม้เนื้ออ่อน เนื้อไม้เหนียวดีมากจึงไม่ค่อยแตกเมื่อเวลาไม้แห้ง (ตามปกติเรือที่ทำด้วยไม้ขนุนถือว่าดีมาก) โดยมากนิยมใช้ไม้เนื้ออ่อนทำรางหมากชุมเพราะทำงานมีน้ำหนักเบาและเคลื่อนที่ได้สะดวก เช่น ไม้ขนุน ไม้มะกอก ไม้พาเซ ฯลฯ เป็นต้น การชุดหลุมถ้าเป็นไม้เนื้ออ่อนลงที่เข่าใช้ถ่านไฟเผาให้เป็นเบ้าแล้วใช้เครื่องมืออื่นคว้านเจาะให้เป็นหลุมกลมเรียบรอยอีกทีหนึ่ง ถ้าเป็นไม้เนื้อแข็งก็ใช้ส่วเจาะชุดเอาโดยตรง กระดานหรือรางหมากชุมขนาดไม่แน่นอน แต่อย่างยาวก็ไม่เกิน ๑๓๓ ซม. กว้างประมาณ ๒๒ ซม. ส่วนมากมีขนาดเล็กสั้นกว่านี้ หลุมกลมกว้างราว ๗.๕ ซม. ความลึกพองาม รางหมากชุมมีทั้งหมด ๑๔ หลุม แบ่งออกเป็น ๒ ข้างๆ ละ ๗ หลุมคู่กัน ตรงหัวกับท้ายรางมีอีกข้างละหลุม (รวมเป็น ๑๖ หลุม) เป็นหลุมขนาดใหญ่ลึกเป็นพิเศษคือกว้างราว ๑๑.๕ ซม. เรียกว่า “หัวเมือง” ส่วนหลุมธรรมดาจำนวน ๑๔ หลุมนี้เรียก “เมือง” (หรือลงที่เจาะเรียก “ชุม” ก็ได้)

เมื่อก่อนสำหรับใช้เล่นหมากชุมนิยมใช้ “ลูกสวด” ปัจจุบันหาลูกสวดยาก จึงมักใช้ของอื่นแทน เช่นลูกหิน ลูกแก้ว ลูกยาง และอื่นๆ ลูกสวดหรืออีกชื่อหนึ่งเรียก “ลูกหวาด” (สวาด) คนแต่ก่อนใช้สำหรับทำเสน่ห์ยาแฝดให้สามีหลงรัก แม้ในตำรายาแผนโบราณก็มีกล่าวถึงไว้ ต้นสวดเป็นย่านหรือไม้เถาขนาดใหญ่ ชอบขึ้นผสมปนเปกับไม้อื่นพลอยอาศัยเลื้อยเกี่ยวพันไปด้วย ต้นเป็นหนาม ฝักก็มีหนามยาวเต็มไปหมด ใบยาวเฉพาะตรงปลายเรียวแหลมขนาดยาว ๘ ซม. กว้าง ๔ ซม. ด้านหลังเป็นมันกินชมๆ ฝักต้นสวดลักษณะคล้ายฝักถั่วแปบ ขนาดยาว ๑๐ ซม. กว้าง ๕ ซม. ฝักหนึ่งๆ มีเม็ดเรียงเป็นแถวอย่างมา ๕ เม็ด แต่ส่วนใหญ่ฝักหนึ่งพบ ๓-๔ เม็ด ขนาดเม็ดก็ประมาณไข่นกกระทา และเมื่อดูที่ต้นสวดชนิดนี้แหละที่เขานิยมนำมาใช้เป็นหมากเล่นหมากชุมกันมาก เกี่ยวกับเรื่องสรรพคุณของต้นสวดยังมีอีก คือใบของมันเข้าเครื่องยาตำรักษาให้เด็กอ้วนแข็งแรง ตามปกติใบต้นสวดสดๆ เวลาคนปวดท้องเจ็บในพุง ก็รูปใบใส่ปากเคี้ยวให้ละเอียดแล้วกลืนกับน้ำกินได้ผลดี เหตุที่เขานิยมใช้ลูกสวดเล่นหมากชุมก็เพราะ มีน้ำหนักเบาไม่หนักมือ ขนาดกำลังพอเหมาะกะหลุมพอดีกับกำมือหนึ่ง เมื่อกดลงกลิ้งกลิ้งคล่องมือหยอင့်ง่าย แข็งทนทานมากไม่แพ้ลูกหินลูกแก้ว เวลาหยอกลงหลุมเสียงดังเพราะดีกว่าอย่างอื่น คือดัง กล๊อก-กล๊อก-กล๊อก-กล๊อก น่าฟัง

วิธีเล่นหมากขุมทำความเข้าใจได้ไม่ยาก แต่ขั้นเชิงไหวพริบการเล่นเป็นเรื่องยาก
ต้องหมั่นคอยสังเกต คอยศึกษาเอาจากผู้ที่เล่นชำนาญเล่นเก่ง ซึ่งเขามีหลักวิธีทางในการ
เดินหมากจนสามารถวางเป็นสูตรเป็นหลักการได้เลย คนที่เดินหมากให้ถูกต้องตามวิธีการเล่น
เพียงอย่างเดียวไม่ใช้ความคิดก็มีแต่เล่นแพ้วันยังค่ำ จะเห็นว่าคนที่เล่นเก่งเล่นชำนาญจะเดิน
หมากอย่างรวดเร็วเหมือนกับท่องจำ หลับตาก็หยอดเม็ดลูกสวตไม่ผิดหลุม มือปล่อยเม็ดลูกสวต
ได้ทุกนิ้วทั้ง ๒ มือ การเล่นหมากขุม ตามปกติใช้เล่น ๒ คน นั่งตรงกันข้าม ขุมหนึ่ง
แจกลูกสวต ๗ เม็ด ขุมหรือหลุมมีทั้งหมด ๑๔ หลุม ก็ใช้ลูกสวตทั้งหมด ๙๘ เม็ด ส่วน
หัวเมืองหลุมใหญ่ทั้งหัวท้ายเรือปล่อยว่างเปล่าไว้ วิธีเล่นกระดานแรกเรียก “แข่งเมือง” โดยผู้
เล่นทั้ง ๒ คนเริ่มเดินหมากพร้อมๆ กัน จากขวาไปซ้าย โดยมีหัวเมืองของตนอยู่ทางซ้ายมือ
ผู้เล่นจะต้องหยิบ (ควัก) หมากขุมต้นสุดขึ้นหมดทั้งขุม (คือหลุมที่ ๑ ขวามือสุด) แล้วหยอดเม็ด
ลูกสวตลงในหลุมถัดไปหลุมละเม็ดตามลำดับอย่างรวดเร็ว ใส่ขั้บหลังฝ่ายตรงข้าม พอถึงหลุม
หัวเมืองจะต้องหยอดเม็ดลูกสวตลง ๑ เม็ดทุกเที่ยว (ผิดจากนี้เช่นไม่หยอดหรือหยอดเกิน
จำนวนถือผิดกติกาเป็นการโกงกัน) เมื่อแจกเม็ดลูกสวตที่ควักขึ้นครั้งแรกหมด ๗ เม็ดแล้ว ก็
ต้องรีบควักหลุมลูกสวตอื่นเดินต่อไปทันทีไม่ให้ขาดระยะได้ ถ้าขั้บคู่แข่งขั้บทันแข่งขัน
หน้าไปจะทำให้เสียเปรียบมากขึ้นการควักหลุมลูกสวตครั้งที่สองนี้ จะควักหลุมไหนก็ได้ที่เป็น
เมืองของตัว (ที่เหลืออีก ๖ หลุม) ไปหยิบของฝ่ายตรงข้ามไม่ได้ แต่การหยิบหมากเดินครั้งที่
สองจำเป็นต้องเดินแจกหมากไปหมดมือในเมืองของฝ่ายตรงข้าม คราวนี้มีสิทธิ์หยิบหมากของ
ฝ่ายตรงข้ามได้ คือแจกหมากไปหมดถึงหลุมไหนก็ควักหมากหลุมนั้นขึ้นเดินต่อไปอีก หรือจะ
ถือว่าการขึ้นต้นควักหมากตั้งแต่ครั้งที่ ๓ เป็นต้นไป ไม่จำกัดแล้วว่าจะเป็นหมากในแดนเราหรือ
แดนเขา เพราะขึ้นอยู่กับการเล่นสุดแต่หมากเม็ดสุดท้ายจะไปตกลงหลุมไหน (เว้นหลุมหัวเมือง)
ก็หยิบหมากหลุมนั้นเดินต่อ การเดินหมากจะหมุนเวียนอยู่อย่างนี้เรื่อยไป ถ้าหมากตายเมื่อใด
ต้องหยุดเดิน

ที่เรียกว่า “หมากตาย” คือหมากเม็ดสุดท้ายไปหมดลงในหลุมที่ว่างเปล่าไม่มีหมาก
อยู่เลยสักเม็ดเดียว หมากเม็ดสุดท้ายที่ทิ้งลงไปจึงถือเป็นหมากตายไม่มีให้หยิบเดินต่อไปได้
หมากจะตายเมื่อใดนั้นไม่แน่นอนแล้วแต่ความสามารถของผู้เดิน คนเล่นเก่งหยิบหมากเดินครั้งที่
ที่ ๒ เท่านั้นก็สามารถทำให้ฝ่ายตรงข้ามตายได้ ตามปกติแรกๆ เดินหมากยังมีอยู่มากเดินไม่

ค่อยตาย พอเดินไปฝ่ายละหลาย ๆ คน หลาย ๆ เที้ยวหมากก็ชักงวตเหลือน้อย เพราะต่างเอาไป
เก็บไว้ที่หัวเมืองทั้ง ๒ ข้างเสียหมด โอกาสที่หมากจะตายจึงย่อมมีมาก เมื่อฝ่ายใดเดินหมาก
ไปตายต้องหยุดเดินทันที ให้อีกฝ่ายหนึ่งเดินหมากไปคนเดียว คือผลัดกันเดินนั่นเอง สลับ
กันอยู่เช่นนี้จนกว่าหมากจะขึ้นไปอยู่ที่หัวเมืองหมด การเดินหมากไปตายมีกฎไว้ว่า ถ้าหมาก
ตายในเมืองของเราเองและเผชิญขุมตรงกันข้ามซึ่งเป็นคู่แข่งชั้นมีหมากเหลืออยู่ในหลุม (จะมาก
น้อยเท่าใดก็ตาม) เรามีสิทธิ์ได้กินหมากฝ่ายตรงข้ามเปล่า ๆ (รวมทั้งหมากตายของเราด้วย)
หมากที่ได้กินฟรีก็นำไปรวมไว้ที่หัวเมืองของเราทั้งหมด การตายโชคดีแบบนี้เขาเรียก
“กินแทน” คนเดินเก่งถ้ามีโอกาสพบหลุมฝ่ายตรงข้ามมีหมากเต็ม เขาจะพยายามเดินให้ไปตาย
ตรงกันพอดี จะได้กินเปล่าแถมมีภาษีดีกว่าเงินวนเวียนซึ่งรอบหนึ่งก็ได้หมากลงหัวเมืองเม็ด
เดียว กินแทนไม่ต้องเดินเหนื่อย หากมีโอกาสได้กินบ่อย ๆ ทางชนะก็มีมาก ไปได้หลุมใหญ่
เข้าสักทีก็สบายไปหลายตา ควักขึ้นครั้งหนึ่งทำเอาคู่แข่งชั้นใจหายไปที่เดียว กลวิธีเดิน
หมากยังมีอีกหลายอย่าง กล่าวคือ การแพ้ชนะนั้นโดยทั่วไปเขาถือหลักว่า ใครได้หมากเก็บไว้ใน
หัวเมืองมากกว่าคนนั้นเป็นผู้ชนะ ฉะนั้นการเดินหมากขุมต่างฝ่ายต่างก็ต้องพยายามเดินหมาก
ให้ผ่านหรือไปตกที่หัวเมืองบ่อยครั้งหรือมากที่สุด เวลาเดินหมากถ้าหมากเม็ดสุดท้ายไปตกที่
หัวเมืองของเราเอง เราก็มีสิทธิ์ที่จะตั้งต้นหยิบหมากเดินได้ใหม่อีก การหยิบหมากต้องหยิบใน
เมืองของเรา แต่จะหยิบหลุมไหนเดินก็ได้ การเดินหมากให้ได้เปรียบจึงยึดหลักว่าจะหาวิธี
เดินอย่างไรก็ได้ โดยให้มีโอกาสนำเม็ดหมากไปหย่อนที่หัวเมืองของเราให้มากที่สุด ดังนั้น
เวลาเดินต้องคำนวณเม็ดหมากและจำนวนขุมให้ถูกว่าเดินไปแล้วจะไปตกหลุมไหนพอดี จะตาย
หรือไม่ตาย ถ้าไรหรือขาดทุน ลงหัวเมืองพอดีไหม ได้กินแทนหรือเปล่า และจะต้อง
คำนวณหมากคักหน้าฝ่ายตรงข้ามด้วย เพื่อให้ฝ่ายนั้นเสียเปรียบ นอกจากนี้ยังมีกฎการเดินหมาก
อีกข้อหนึ่ง ถ้าถึงตาฝ่ายใดเดินเผชิญในขุมที่ ๗ คือหลุมที่อยู่ติดกับหลุมหัวเมืองซ้ายมือสุด มี
หมากค้างอยู่ ๑ เม็ด ก็มีสิทธิ์หยิบใส่หัวเมืองได้ นับเป็นกลวิธีที่จะทำให้เรามีโอกาสได้หมากใส่
หัวเมืองมากขึ้น เพราะเมื่อขึ้นหัวเมืองแล้วก็มีสิทธิ์เดินหมากต่อ ด้วยเหตุนี้เวลาเดินหมากเขา
จะพยายามไล่หมากให้ทะยอยไปสู่หัวเมืองให้มากที่สุด แต่การไล่หมากทะยอยไปสู่หัวเมืองถ้า
หมากมีมากก็ทำได้ไม่สะดวก โดยเฉพาะหมากที่มีอยู่ในเมืองของตนอย่างมากหลุมต้นสุดก็ต้อง
มีไม่เกิน ๗ เม็ด หลุมถัดไปก็ต้องลดลงตามลำดับ มิฉะนั้นหมากจะไม่ไปหมดที่หลุมหัวเมือง

พอตี ลางที่ก็ใช้วิธีเดินเก็บหมากผสมจากหลายหลุม ทำให้สามารถยึดไปได้ไกลหรือนาน ไม่
ตายง่ายถึงไปตายก็ได้เปรียบ แต่ต้องคิดอย่างรวดเร็วเพราะหมากในแต่ละขุมมีจำนวนไม่เท่ากัน
คนเล่นเก่งเดินชำนาญไม่ค่อยตายง่าย เรียกว่าแทบจะเป็นคนเดินฝ่ายเดียว ฝ่ายตรงข้ามนั่งดู
เขาตาปริบๆ ไม่มีโอกาสเดินเลย ถึงเดินไม่นานก็ตาย

เมื่อจำนวนหมากลดลงมากจนต้อง “เดินปูบ” ผลัดกันเดินไล่ที่ละหลุมที่ละเม็ด
เดินหมากไปรวมอยู่ที่หัวเมืองหมดเกลี้ยงแล้วก็ถือว่าการเล่นกระดานแรกหรือเดินแข่งเมืองสิ้นสุด
ลง กติกาสิ้นสุดของทุกกระดานถือว่า ถ้าหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเดินหมากที่อยู่ในเมืองของตนขึ้น
หัวเมืองหมด โดยอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ทันหมดและจะยังเหลืออยู่เล็กน้อยเพียงใดก็ตาม ถือว่าจบ
กระดานคือเกมส้นนั่นเอง เมื่อจะเริ่มเล่นหมากกระดานต่อไป ฝ่ายที่ยังเดินหมากไปลงหัวเมือง
ไม่หมด นอกจากได้รวบหมากที่เหลือทั้งหมดใส่หัวเมือง แล้วยังได้สิทธิ์ลงมือเดินหมากก่อน
ด้วย เมื่อเล่นจบกระดานต่างฝ่ายต่างก็นำหมากในหลุมหัวเมืองออกมานับใส่ลงในขุมของตนขุม
ละ ๗ เม็ดเรียงลำดับจากซ้ายมาขวาเหมือนเดิม คราวนี้จะได้รู้กันว่าใครได้หมากมากกว่ากัน คือ
ใครเป็นฝ่ายชนะหรือได้เปรียบ ถ้าหมากมีไม่ครบ ๗ เม็ด ก็ถือว่าเสีย ขุนนั้นใช้การไม่ได้ต้องนำ
หมากไปเก็บไว้ในหลุมหัวเมือง ขุมที่ว่างเปล่าจะมีก็ขุมก็ตามใช้เล่นไม่ได้ จึงเรียก “เป็นหม่าย”
หรือเป็นเมืองหม่ายคือเป็นหลุมร้างหลุมตาย ใครมีเมืองหม่ายแสดงว่าเสียเปรียบ ยิ่งถ้ามีมาก
กว่า ๒ หลุมขึ้นไปก็แสดงว่า การเดินหมากในกระดานต่อไปทางชนะหรือพินคินตัวแทบจะไม่มี
เลย เพราะมีหมากให้เดินน้อย ขุมหรือเมืองสำหรับเป็นตาเดินมีน้อย ถูกบีบบังคับทุกทาง
ยิ่งถ้าได้เริ่มต้นเดินในกระดานต่อไปที่หลังฝ่ายตรงข้ามก็หมดประโยชน์ ฉะนั้นการเดิน “แข่งเมือง”
ในกระดานแรกจึงถือว่ามีความสำคัญมาก จะแพ้ชนะได้เปรียบเสียเปรียบมากน้อยเท่าไรก็กระ-
ดานแรกนี้

เริ่มกระดานที่สอง ฝ่ายที่เดินหมากหมากที่หลังได้สิทธิ์เดินก่อน โดยผลัดกันเดิน
ถ้าเดินไปหมากตายเมื่อใดต้องหยุดให้อีกฝ่ายหนึ่งเดินบ้าง สลับกันไปอย่างนี้ ที่เป็นเมืองหม่าย
ต้องเดินข้ามหรือเว้นไม่หยอดเม็ดลูกสวด กติกการเล่นดำเนินไปเหมือนกับที่กล่าวมาแล้วทุก
ประการ พอจบกระดานที่สองก็นับหมากตั้งใหม่ เพื่อเล่นหมากกระดานที่สามต่อไปอีก จนถึง
กระดานสุดท้ายฝ่ายหนึ่งจะแพ้จนเหลือหมากเพียง ๑-๒ หลุมเท่านั้น เรียกว่าหมดทางเดินนี้

ดูฝ่ายตรงข้ามเดินมากกว่า ในที่สุดก็จะถูกกินหมดจนไม่เหลือสักหลุมเดียว เรียกว่าแพ้กัน
อย่างเด็ดขาดจริงๆ การแพ้กระดานสุดท้ายนี้เขาจึงเรียก “คอขาด” คือเดินกันถึงที่สุดถูกกิน
คอขาดตาย คราวนี้ถ้าจะเล่นต่อไปอีกก็ต้องเริ่มต้นเดินแข่งเมืองกันใหม่ ความจริงถ้าฝ่ายหนึ่ง
เดินเก่งอีกฝ่ายหนึ่งไม่เก่ง เล่นประมาณ ๓ กระดานก็คอขาดตาย ถ้าฝีมือทัดเทียมกันก็อาจ
ผลัดกันได้เปรียบเสียเปรียบขึ้น ๆ ลง ๆ ถ้าต่างฝ่ายต่างไม่ค่อยสนิทกลางที่เดินกันครึ่งวันแล้วยัง
ไม่มีใครแพ้ชนะเด็ดขาดก็มี

ทุกวันนี้หมากขุมยังคงมีเล่นกันอยู่บ้างตามพื้นบ้าน แต่เท่าที่ทราบก็ลดน้อยลงมาก
ไม่เหมือนสมัยก่อนมีวางหมากขุมประจำไว้เกือบทุกบ้าน

หม้อบ้านนอกไร่

เมืองนครศรีธรรมราช มีประชาชนประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาจำหน่ายจำนวน ๓ แห่ง คือที่บ้านจันดี อำเภอฉวาง ทำจำพวกถ้วย ชาม โอ่ง กระถาง เป็นชนิดเครื่องเคลือบ ที่บ้านปากพะยั้ง อำเภอท่าศาลา ทำจำพวกเนียงหรือโอ่งไหขนาดเล็กชนิดไม่เคลือบ และอีกแห่งหนึ่งคือที่บ้านนอกไร่ ตำบลนาเคียน อำเภอเมือง ทำเครื่องปั้นดินเผาเกือบทุกอย่างที่จำเป็นในการทำครัว และเป็นชนิดไม่เคลือบเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นอาชีพที่ยึดถือมาแต่โบราณหลายชั่วอายุคนแล้ว แต่ปัจจุบันมีแนวโน้มว่ากำลังเสื่อมลง เดิมยึดอาชีพปั้นหม้อขายราว ๒๗ ครัวเรือน ปัจจุบันเหลือไม่ถึงครึ่งหนึ่ง เตาเผาก็เหลือเพียง ๕ เตาเท่านั้น

การปั้นหม้อของชาวบ้านนอกไร่มิได้ทำตลอดปี ปีหนึ่งๆ จะทำตั้งแต่เดือน ๕-๙ อันเป็นฤดูแล้งฝนไม่ตก พันกำหนดหนาน้ำก็หันไปประกอบอาชีพอื่นเช่นทำนา ทำไร่ รับจ้างต่างๆ ปฏิบัติกันมาอย่างนี้แต่บรรพบุรุษ เนื่องจากมีอุปสรรคทางเดินฟ้าอากาศ เพราะหม้อที่ปั้นเสร็จจำเป็นต้องตากแดดให้แห้งก่อนเผา และเมื่อเวลากำลังเผาหม้ออยู่ในเตาถ้าฝนตกลงมาหม้อก็จะเสียหายเกือบทั้งหมด ดังที่ทราบกันก็อยู่แล้วว่าภาคใต้นี้มีฝนตกชุกมีความชื้นมาก การปั้นหม้อจึงไม่สามารถทำตลอดปีได้

ดินที่นำมาใช้ปั้นหม้อได้มาจากนอกทุ่งห้วยทะเลใกล้ๆ บ้านนั่นเอง ดินสำหรับใช้ปั้นหม้อมีสีดินเหนียวละเอียดไม่มีทรายปนเลย ฉะนั้นเวลาที่จะใช้ปั้นต้องผสมทรายเสียก่อนเพื่อเวลาเข้าเตาเผาจะได้ไม่แตกง่าย ดินปั้นหม้ออยู่ใต้ผิวดินชุกฉีกกรวดแค้นเข้าก็พบ ถ้าขุดลึก

กว่านั้นก็จะถึงชั้นดินสำหรับนำไปทำดินลิ่มซึ่งเขาไม่นำมาใช้ปั้นหม้อ บริเวณที่เรียกหัวทะเล เป็นที่ดินสงวนของทางราชการเนื้อที่หลายร้อยไร่ เป็นพื้นดินที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับใช้ปั้นหม้อและทำดินลิ่มเป็นพิเศษ และมีจำนวนมากมาที่สุดแต่จะเลือกชุดเอาตามความพอใจ ดินที่ชุดมาได้จะต้องนำมาผสมกับทรายก่อนตามส่วน คือดิน ๒ ก้อนต่อทราย ๑ ชะ ถ้าใช้ดินเหนียวล้วนเมื่อถูกไฟร้อนๆ หม้อจะแตกหมด ดินเมื่อนำมานวดปั้นเป็นก้อนแล้วก็ลงมือปั้นได้เลย อุปกรณ์สำหรับใช้เป็นเครื่องมือช่วยประกอบการปั้นมีน้อย ที่สำคัญคือ

“มอน” ซึ่งตั้งอยู่บนเตี้ยไม้ผิงดินทำหน้าที่เป็นเบ้นหมุน รองรับก้อนดินที่ปั้นปรงหม้อ มอนมักทำจากท่อนหัวไม้ขนาดใหญ่รูปกลมผิวหน้าเรียบกันแหลม

“ลูกตุ้” คือก้อนดินเผารูปกลมแบนมีหัวจุกสำหรับมือจับ ใช้รองผิวหม้อด้านในเวลาที่ลายค้ำนอก เพื่อว่าตัวหม้อจะได้ไม่บยุบ

“ไม้ตี” คือไม้ตีลายหม้อ เป็นแม่พิมพ์ทำด้วยไม้แกะลายเส้น ลายที่นิยมใช้กันอยู่ก็มีเพียง ๒ ลาย นอกจากนี้ยังมีไม้ตีอีกอันหนึ่งเป็นไม้แผ่นบางเรียบไม่มีลายใดๆ ใช้สำหรับตีตกแต่งผิวหม้อเมื่อจำเป็น

การปั้นหม้อให้เป็นรูปทรงต่างๆ ทำด้วยมือเปล่าอย่างชำนาญและรวดเร็ว เมื่อปั้นเสร็จก็นำหม้อไปตากแดดให้แห้ง (เดือน ๖ แดดลมกล้ำตากวันเดียวก็แห้ง) ถ้าหม้อไม่แห้งเวลาเข้าเตาเผาจะแตกหมด การเผาก็นำหม้อลงตั้งเรียงซ้อนกันจนเต็มเตา ใช้เศษหม้อแตกๆ ปิดหลังเตาไม่ให้ความร้อนระบายออก เเผาหม้อเตาหนึ่งจะต้องใช้เวลาราว ๒๔ ชั่วโมง คือเริ่มเผาตอนเช้าตอนบ่ายๆ ก็ชักไฟพรางไฟได้ แล้วต้องปล่อยให้เย็นอีก ๑ คืน รุ่งเช้าจึงเอาหม้อออกจากเตาได้เวลาเผาต้องอาศัยความชำนาญ แรกๆ ใช้ไฟอ่อนๆ ก่อนแล้วค่อยๆ เพิ่มความร้อนให้กล้ำขึ้นตามลำดับ หลังเตาใช้เศษหม้อแตกๆ วางทับปิดเปลวไฟให้อบร้อน ต้องคอยใส่ไฟให้ความร้อนพอติดตลอดเวลา ถ้าความร้อนเกินไปน้อยไปหม้อก็จะแตกได้ง่าย เตาเผาเองก็ต้องหมั่นซ่อมรักษาตรงที่มีรอยแตก หรือเวลาถูกน้ำฝนถูกน้ำท่วมก็ชำรุดได้ง่ายเช่นกัน

วันหนึ่งๆ จะปั้นหม้อได้ราว ๕๐-๘๐ ลูกต่อกัน ทั้งนี้หมายถึงเป็นคนคอยปั้นปรงอย่างเดียว มีคนคอยเคล้าดินให้ และขึ้นอยู่กับความชำนาญตลอดจนชนิดของหม้อที่ปั้นอีกด้วย ภาชนะที่ทำยากที่สุดดูเหมือนจะได้แก่ “สวด” ซึ่งคล้ายกับหวด สำหรับใช้นั่งข้ามเหนียวทางภาคกลาง รองลงมาก็ได้แก่ปล้องบ่อหรือที่ชาวบ้านเรียก “แพบ่อ” ซึ่งมีขนาดใหญ่จะรับทำ

ไม่ได้ เพราะถ้าเวลาปั่นดินเสริมให้สูงขึ้นเป็นชั้น ๆ นั้นเกิดมีช่องว่างพองลม เวลานำเข้าเตาเผาแพบ่อจะประทุแตกเสียงดัง การปั่นจึงต้องใช้ความละเอียดประณีตพอสมควร ปล้องบ่อดินเผาที่สมัยก่อนนิยมกันมาก เพราะทำให้น้ำใส่เย็นดีมาก (ดีกว่าปล้องบ่อหล่อซีเมนต์ในปัจจุบัน) เดี่ยวนี้ตามชนบทก็ยังนิยมกันอยู่ แพบ่อหรือปล้องบ่อราคาปล้องละ ๒๐ บาท บ่อน้ำลูกหนึ่งจะใช้ราว ๖-๙ ปล้อง หม้อชนิตีมีลายก็ทำยากเพราะต้องใช้แม่พิมพ์ดี คนทำต้องมีความชำนาญ สมัยก่อนเขาปั่น “อม่น้ำ” ได้สวยงาม เป็นภาชนะทรงสูงคอสูงยาวเรียวคล้ายกุ่มโทปากปลิ้น มีฝาปิด ใช้สำหรับใส่น้ำกินเย็นดีนัก ลายที่ใช้แต่งข้าง ๆ และที่ขอบปากก็ใช้เปลือกหอยแครงกดทำลายอย่างสวยงาม เดี่ยวนี้คนทำเป็นตายเสียแล้วคนรุ่นหลังไม่มีใครทำได้อีก

ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่ชาวบ้านนอกไร่ผลิตเป็นประจำได้แก่ หม้อข้าว หม้อแกง (มีหู) อ่าง หัวเตา เพล้ง แพบ่อ สวด กระถาง (ปลูกต้นไม้) กะทะ (ทำนอย) รวงขนมครก ครกเบือ เป็นต้น เมื่อเผาเสร็จออกจากเตาก็นำไปขายที่ตลาดยาวทันที มีเท่าไรแม่ค้ารับซื้อหมด ปีหนึ่งๆ แต่ละครอบครัวจะมีรายได้จากการปั่นหม้อขายราว ๓,๐๐๐-๖,๐๐๐ บาท อาชีพปั่นหม้อที่บ้านนอกไร่แห่งนี้ หากมีผู้ยื่นมือเข้าช่วยบำรุงส่งเสริม แทนที่จะปล่อยให้สูญตามยถากรรม ก็เชื่อว่าจะสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้มากแบบ และมีคุณภาพดียิ่งขึ้น.

ย่านนิพา

ย่านนิพาเป็นพืชชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นย่านหรือเป็นเถา มีขึ้นมากทางภาคใต้ของประเทศไทย ลำต้นโตประมาณเท่าก้านไม้ขีดไฟ เจริญเติบโตที่มีความยาวประมาณ ๒ วา ใบเล็กแต่ยาว ขึ้นอยู่ตามริมรั้ว ชายป่า ป่าละเมาะและสุมทุมพุ่มไม้ทั่วไป และชอบขึ้นปะปนกับต้นไม้อื่น เลื้อยเกี่ยวเกาะอยู่เหนือเพื่อน จะไม่ยอมอยู่ใต้พืชไม้อื่น ฉะนั้นหากที่ใดมีย่านนิพาขึ้นอยู่ก็สามารถมองเห็นได้ง่าย คุณสมบัติพิเศษของต้นย่านนิพาคือลำต้นเหนียว ชาวพื้นเมืองจึงนิยมใช้จักสานเป็นภาชนะเครื่องใช้สอยต่างๆ ใช้ทำหวาย ผู้ประดิษฐ์อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้สอยต่างๆ ในชีวิตประจำวัน มีความทนทานเหนียวแน่นดี อีกทั้งหาได้ง่าย

ย่านนิพามี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งชาวบ้านเรียก “ย่านพองหยอง” (ย่านพาหยองหรือย่านบองหยองก็เรียก) และมักเรียกเล่นๆ ว่า “ย่านพายุง” ลักษณะของมันคือ ใบเล็กตกยาวประมาณ ๙ ซม. กว้าง ๑ ซม. เศษ ตันเล็กกว่าอีกชนิดหนึ่ง ลำต้นคดมาก (หยิกๆ งอๆ) มักขึ้นพันเกี่ยวกับไม้ยืนยงเหิงแก้งไม่ค่อยออกง่าย จึงได้เรียกย่านพายุง ริมใบทั้งสองข้างจะเป็นหยักๆ คล้ายฟันเลื่อย ชอบขึ้นในแถบดินดำดินเค็ม ย่านนิพาชนิดนี้ลำต้นเล็กมากคดมาก ไม่นิยมใช้ทำเครื่องจักสาน หากจะใช้ก็มักใช้ทั้งต้นเลยทีเดียวในการผูกมัดเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ อีกชนิดหนึ่งเรียก “ย่านนิพา” ลำต้นโตกว่า ตรงกว่าย่านพายุง ใบก็ใหญ่และห่างกว่าคือยาวประมาณ ๑๓ ซม. กว้าง ๒ ซม. ย่านนิพาชนิดนี้เขานิยมนำไปใช้ประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น

ก่อนที่จะนำย่านนิพาไปสานเป็นภาชนะเครื่องใช้สอยต่างๆ ขึ้นแรกจะต้องเลือกเอาต้นที่เจริญเติบโตและมีขนาดความยาวพองาม นำมาเด็ดเอาใบทิ้ง แล้วลอกเปลือกเอาไส้ซึ่ง

เปราะมากออกให้หมด (ใส่ในตั๋นย่านนิเพาเล็กๆ ขอบนำไปเล่น คือเมื่อเอาไปแช่น้ำทิ้งไว้มัน
เคลื่อนไหวได้ คล้ายกับงูหรือไส้เดือนกำลังเลื้อย) เวลาลอกเปลือกต้องคอยระวังตรงข้อ
หรือตา ถ้าทำไม่ดีเถาย่านนิเพาจะขาดออกจากกันได้ง่าย การลอกเปลือกต้องทำขณะยังสดๆ
ถ้าแห้งแล้วลอกยาก เมื่อลอกเปลือกเสร็จก็นำไปแขวนห้อยไว้ในที่ร่ม คือใช้ตากลมในร่ม
เท่านั้น เถาย่านนิเพาก่อนที่จะนำไปใช้งานจะต้องแตกหรือฉีกให้เป็นเส้นเท่าๆ กันเสียก่อน
ถ้าตั๋นย่านนิเพามีขนาดใหญ่ก็อาจแบ่งออกได้ถึง ๔ เส้น ถ้าตั๋นเล็กอาจแบ่งได้ ๒ เส้น ทั้งนี้
แล้วแต่ความต้องการด้วยว่าจะใช้เส้นเล็กหรือใหญ่แค่ไหน ย่านนิเพาที่แตกออกเป็นเส้นๆ ต้อง
นำไปชุดเกลือให้สะอาดเรียบร้อยอีกครั้ง เครื่องมือชุดเกลือเส้นย่านนิเพา ใช้ฝากระป๋องนม
เจาะรูให้มีขนาดต่างๆ สัก ๕ ขนาด เล็กบ้างใหญ่บ้างตามต้องการ สำหรับใช้เส้นย่านนิเพา
สอดเข้าไปในรูแล้วรูดครูดเอาผิวนอกออกให้ผิวเรียบไม่มีเส้นขุยเป็นเส้นตรงไม่ขรุขระ ตรงข้อ
ตรงตาต้องระมัดระวังครูดเบาๆ หน่อย การเหลาเส้นย่านนิเพาแบบนี้ก็เหมือนกับที่ทางภาค
กลางใช้เหลาเส้นหวายสำหรับจักสานนั่นเอง พอได้เส้นย่านนิเพาตามต้องการแล้วก็ผูกรวมเป็น
มัดแขวนไว้ รอใช้ทำเครื่องจักสานต่อไป

ก่อนลงมือสานต้องนำย่านนิเพาไปชุบน้ำให้เปียกขึ้นเกิดความเหนียว เวลาสานใช้
หวาย (หวายพน) เป็นเส้นตั้งโครงภายใน รู้สึกว่าการสานภาชนะด้วยย่านนิเพาจะยากตรงขึ้นต้น
นี่เอง ซึ่งต้องใช้ความละเอียดเสียเวลานาน เมื่อขึ้นต้นได้แล้วก็สานถักต่อขึ้นเป็นชั้นๆ ตาม
รูปทรงของภาชนะนั้นๆ จนแล้วเสร็จ การผูกสายหรือวิธีทำสายในตัว เขาใช้เส้นย่านนิเพา
นั้นเองสลับกัน คือ ด้านหลังกับด้านท้องของเส้นย่านนิเพามีสีอ่อนแตกต่างกัน กล่าวคือด้านหลัง
มีสีอ่อนกว่า เวลาสานใช้คำหวายเอาตามต้องการก็จะเกิดลายเป็นสีแตกต่างกันชัดเจน แต่สีไม่
แตกต่างกันมากทำให้กลมกลืนสวยงามดีมาก แม้จะเก่าสักกี่สิบปีก็ยังคงสภาพสีเดิมอยู่นั่นเอง
ลายเหล่านี้คนโบราณเรียก “ลายคดกริชกับลายพิมพ์พอง” เมื่อสานเสร็จสมบูรณ์เขามักนำ
ภาชนะนั้นไปทาน้ำมัน (เช่นน้ำมันตราปลาตะเพียน น้ำมันยาง) เพื่อให้สีเข้มขึ้นและไม่ให้ขึ้นรา

อุปกรณ์ที่สานด้วยย่านนิเพาใบหนึ่งใช้เวลาราว ๑๕ วัน ปัจจุบันจำหน่ายใบละ
๘๐-๑๐๐ บาท คุณสมบัติย่านนิเพา ตากแดดตากลมตากฝนไม่เป็นไร แต่ใกล้ไฟน้กไม่ได้
เพราะติดไฟง่าย สมัยก่อนภาชนะที่สานด้วยย่านนิเพามีมากและล้นมีฝีมือสูงทั้งสาน เขานิยม
ใช้เส้นเล็กๆ เวลาสานจึงดูเนื้อละเอียดสวยงามประณีตมาก (นางที่ก็ใช้สานด้วยใยตะโหนดเนื้อ

ละเอียดดีกว่า) ปัจจุบันเอาไว้เข้าว่าใช้เส้นใหญ่จึงดูเนื้อหยาบไม่งาม แถมคนทำเป็นก็หาตัวยากขึ้นทุกที ยิ่งเต็กรุ่นหลังไม่สนใจรักษาตำราฝีมือช่างบรรพบุรุษไว้เลย เนื่องจากอาจไม่ถูกกับลักษณะนิสัยของคนทุกวันนี้ เพราะคนจะสถานยานิเพาได้ต้องเป็นคนใจเย็น นั่งติดไม่เที่ยวเตร่ มีความละเอียดประณีต งานลักษณะนี้โดยทั่วไปเหมาะสำหรับคนมีอายุมีเวลาว่างไม่รู้จะทำอะไรก็นั่งสานไป ซึ่งความจริงแล้วคนสถานยานิเพามีรายได้พอเลี้ยงตัวได้ อย่างเช่น นาย กิมช่วง ศรีธรรมธร อายุ ๖๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๑๕) อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๔ หมู่ที่ ๕ ตำบลท่าซิ่น อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีคนไปสั่งทำมิได้ขาด แต่ก่อนทางเรือนจำจังหวัดนครศรีธรรมราชเคยให้นักโทษสานจำหน่าย นำเสียดายที่เลิกกันไป ที่เรือนจำอำเภอปากพนังยังมีทำอยู่ สานประดิษฐ์เป็นลายแบบใหม่หลายแบบดูแปลกดี ถ้าพยายามบำรุงส่งเสริมอย่าให้ขาดตอนได้ก็จะดีมาก ปัจจุบันสภาพสตรีกำลังหันมาสนใจใช้กระเป๋าทรงกลองยานิเพาสำหรับถือ ออกงานสังคมถือว่าใครมีก็เป็นคนมีหน้ามีตา ด้วยถือว่าเป็นของแปลกและหายาก ถ้ามีก็ต้องซื้อมาด้วยราคาแพงโดยเฉพาะอย่างยิ่งของโบราณ นำมาเลี่ยมนาฬิกา เลี่ยมเงิน เลี่ยมถมทอง เลี่ยมทอง อย่างสวยงามกลายเป็นของมีค่ามาก จะมีใช้กันแต่เฉพาะผู้ที่มีเงินหรือคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น

ภาชนะที่สานด้วยยานิเพามาแต่โบราณ มี กระเชอ กุบหมาก (เดี๋ยวนี้นิยมใช้เป็นกระเป๋าคือ มีทั้งชนิดรูปไข่ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและรูปสี่เหลี่ยม) เจียนหมาก (ทำเป็น ๒ ชั้นมีเครื่องเจียนครบครันอยู่ภายใน) กล่องยาเส้น พาน บั้นชา กล่อง เป็นต้น ทุกวันนี้มาดัดแปลงสานเป็นกล่องใส่บุหรี่ กระเป๋าเจมส์บอนตัวอย่างทันสมัย แต่คงได้กล่าวแล้วว่าฝีมือตกต่ำอย่างน่าใจหาย สวยงามสู้ของเก่าไม่ได้เลย และข้อสำคัญก็คือต่อไปงานสถานยานิเพา ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมชั้นเยี่ยมของชาวนักขั้ได้มีกำเนิดมานานนับร้อยปีก็คงสูญไปตามกาลเวลาอย่างไม่ต้องสงสัย.

โจ

โจคือเครื่องรางของขลังชนิดหนึ่งเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องมือป้องกันหรือให้ทำอันตรายแก่คนที่มาลักขโมยทรัพย์สินสิ่งของต่างๆ ทั้งเล็กและใหญ่ อาทิ ผลไม้ ตลอดจนกระทั่งวัวควายเป็ดไก่และอื่นๆ โดยทั่วไปเรามักเห็นชาวพื้นเมืองทางบักซ์ได้ทำโจแขวนไว้ตามต้นไม้ที่มีผล ทั้งในไร่ในสวนและตามบ้านโดยเฉพาะต้นไม้ที่มีลูกตกๆ เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ลักขโมยผลไม้ต้นนั้นๆ ไปกิน เนื่องจากมีความเชื่อถือกันมาแต่โบราณว่าโจเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ลงยันต์เวทมนต์คาถาอย่างแข็งแรงทำให้คนเกรงกลัวไม่กล้าลงมือ จตุประสงค์ของการทำโจขึ้นในชั้นหลังจึงทำให้เข้าใจว่า ทำขึ้นเพื่อป้องกันรักษาต้นไม้ไม่ให้มีใครมารบกวนสิ่งเดียว แต่ความจริงแล้วการสร้างโจขึ้นใช้แต่โบราณยังมีวัตถุประสงค์และวิธีการที่มากกว่าที่เห็นโดยทั่วไป สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายแบบ ลงอักขระเลขยันต์เวทมนต์คาถามากบ้างน้อยบ้าง ที่ตั้งใจทำอย่างแข็งแรงก็มีครุฑซึ่งมีตำราการทำโจแบบต่างๆ เป็นผู้ลงมือทำเองโดยตรง ถ้าเป็นโจธรรมดาตามพื้นบ้านไม่ถึงกับต้องไปหาครุฑมอมมาทำพิธีเสกเป่า อาศัยคนเฒ่าคนแก่ที่มีความรู้วิธีผูกโจเป็นก็พอ เพราะการผูกโจป้องกันไม่ให้คนมาลักผลไม้ต้นนั้น เขาไม่ต้องการทำให้รุนแรงถึงขนาดตาย ให้ออกฤทธิ์ทำโทษแก่ผู้ลักขโมยเพียงท้องพองท้องอืดปวดท้องเท่านั้น และถ้าใครถูกโจทำเข้าหากริบไปบอกเจ้าของเขาก็มีคาถาถอนพิษโจให้ออกได้ แม้ลูกหลานในบ้านหากผลออกไปกินผลไม้ต้นผูกโจเข้าก็จะคลายเวทมนต์ให้ ฉะนั้นหากผู้ใดทั้งคนในและคนนอกต้องการจะกินผลไม้ให้ปลอดภัย ก็ต้องไปบอกแก่เจ้าของหรือคนผูกโจเสียก่อนเพื่อจะได้ปลอดภัย จะเห็นว่าการผูกโจวัตถุประสงค์โดยทั่วไปก็เพื่อไม่ต้องการให้ใคร

ถือวิสาสะมาเก็บไปกินโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของเสียก่อน เพราะผลไม้ตกๆ อยู่ใกล้ทางเดินหรืออยู่นอกรั้วไกลหูไกลตา ถึงแม้จะรู้ว่าเป็นต้นไม้ของใคร แต่ตามวิสัยคนเราเมื่อเห็นล่อตาล่อใจใกล้มือก็อดที่จะหยิบจะฉวยไม่ได้คนละนิกคนละหนอยั่วเห็นเป็นของกิน ที่ตั้งใจลักเอาไปเป็นล่ำเป็นสันก็มีบ้าง ดังนั้นถ้าไม่หาทางป้องกันรักษา อดสู่ล่อลวงลงแรงปลูกไว้เจ้าของก็จะไม่เหลือไว้กินไว้ขายเท่าไร ครั้นจะห้ามหวงเด็ดขาดถึงจับกุมให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองลงโทษก็รุนแรงเกินไป จึงคิดอาศัยใช้ไสยาศาสตร์เป็นเครื่องมือป้องกันหรือขู่ไว้ และได้ผลดี เพราะคนสมัยก่อนยังมีความเชื่อทางไสยาศาสตร์กันมาก เพราะคำว่า “โจ” เป็นภาษาถิ่นพื้นเมืองแปลว่า จู้โจม ลักขโมย แอบกระทำโดยไม่ให้รู้ตัว ฉกฉวยโดยไม่ทันรู้ตัว ลักเอาทำเอาเวลาเผผล ความศักดิ์สิทธิ์ของโจตามที่ชาวบ้านเชื่อดีกันคือ ถ้าใครกินลูกผลไม้ต้นที่ใส่โจไว้จะเกิดอาการท้องพอง (ท้องมาน) ปวดท้อง คับ และอาการอื่นๆ ที่รุนแรงลงมาถึงขนาดทำให้ตายก็มีบ้าง สำหรับบทคาถาที่ใช้ใส่โจมักเป็นพวกคาถาหัวใจ ๑๐๘ สำหรับใช้บริกรรมปลูกเสกเลขยันต์ต่างๆ ทั่วไป ให้มีอิทธิฤทธิ์ตามโบราณจารย์ท่านได้ประสิทธิ์ฐานสั่งสอนเอาไว้ ซึ่งแต่ละบทคาถาก็มีวิธีใช้แจ้งเล่าอุปเท่ห์ให้ทราบ เป็นเรื่องทำนองเคล็ดเคล็ด เป็นเรื่องความลับ คั่นหาวิธีใช้ได้ยาก โจมีหลายแบบ ดังจะได้นำมากล่าวไว้โดยย่อดังนี้

๑. โจฝัง หาหม้อดินใหม่ยังไม่เคยใช้มาก่อนเลยมาลูกหนึ่ง แล้วไปขออนุทินหมากจากคนพุงใหญ่ (ตั้งครรภ์) จำนวน ๓ คน โดยให้คนพุงใหญ่เป็นคนควักปูนป้ายให้เอง เมื่อได้ปูนมาแล้วก็เอามาป้ายเขียนข้างหม้อเป็นรูปยันต์ตามตำรา สำหรับของใส่ในหม้อให้ไปเอาไม้ทิมผี คือ ไม้ที่สัปเหร่อเขาใช้แทงแยงไฟแยงศพขณะเผายอยู่บนเชิงตะกอนนั้น ขอตัดเอามาสักท่อนหนึ่งซีกหนึ่งก็ได้พอใส่หม้อ เสร็จแล้วเขียนยันต์โจลงบนผ้าหรือบนกระดาษใส่ไว้ในหม้ออีกสิ่งหนึ่ง เวล่านำหม้อไปฝังก่อนฝังต้องทำพิธีเช่นสรวงไหว้พระแม่ธรณีเสียก่อน ซึ่งในตำราสมุดข่อยโบราณกล่าวไว้ว่า “ตรงพาสีตาบุญยบัต ตาสีรักยายพุทโธส่งไว้กับตายาย ถ้าผู้ใดรักลูก ถูกผู้ใดนั้นแล ปลูกหม้อด้วยคาถานี้แล (ແລະ) ຍະ ໂມ ຫາ ພຸ ເມື່ອຈະແຄະ (หรือแก้) ว่าคาถานี้ พุท ຫາ ໂມ ຍະ ນະ ໄມ່ແກ້ຕາຍ” โจชนิดนี้ใช้ฝังไว้ในสวนหรือบริเวณใต้ต้นไม้

ที่เรียกว่า “โจดิน” ก็คือโจฝังชนิดหนึ่งนั่นเอง วิธีทำโจดินตามตำราให้หาไม้ขนาดเล็กมา ๓ อัน นำมาปักเป็นขาอย่าง ๓ ขา เอาหม้อคามาพันรอบขาอย่างนั้นพร้อมกับ

รายเวทมนต์ หมายความว่าเพียง ๓ รอบ คาถาที่ใช้ว่าคือหัวใจพระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์ “นโม-
พุทฺธายะ ยะธาพุทโมนะ” ท่องกลับไปกลับมา ๓ จบแล้วอธิษฐาน จากนั้นลงยันต์แผ่นดิน
ทรุดบนกระเบื้องบาทหรือบนกระดานหรืออะไรก็ได้ที่เป็นแผ่นวัตถุ แต่โดยมากนิยมใช้แผ่น
กระเบื้องบาทคือเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ ซึ่งได้มาจากวัดร้างถือว่าดีที่สุด เสร็จแล้ว
นำไปขุดหลุมฝังใต้โคนต้นไม้ วันที่ลงมือใส่ใจให้ทำในวันเสาร์หรืออังคาร ซึ่งสองวันนี้เป็น
วันแข็ง และคนที่จะมาแก้มาถอนใจออกย่อมไม่สามารถรู้ได้ว่าทำในวันไหน เมื่อไม่รู้ก็แก้
ไม่ได้ ฉะนั้นการถอนใจเจ้าของคนทำต้องเป็นผู้ทำพิธีเอง เวลาถอนใจใช้คาถาบทที่พระสงฆ์
ใช้สวดถอนพัทธสีมาหรืออุกนิมิตร์ โดยต้องทำเป็นน้ำมนต์พาไปประพรมเหนือใจก่อนจึงรื้อ
ถอนขึ้นมาได้ (ลงตำราคาถาถอนใจใช้อธิปัตติสธอยหลัง) ที่เรียกกันว่ายันต์แผ่นดินทรุด คือ
เป็นบทคาถาที่สามารถทำให้บ้านเรือนใครร้างก็ได้ จึงถือว่าเป็นยันต์ที่ศักดิ์สิทธิ์รุนแรง โดยมาก
เขาไม่ค่อยเจตนาทำกัน เพราะ “บาปผู้ทำกรรมผู้ใช้” นั่นเอง

โจษนิคอื่นที่มีลักษณะคล้ายโจษหรือโจดินยังมีอีก เช่นตามตำราให้เกี่ยวหาผ้าขาว
ที่คนทำตกไว้ตามทางเดิน เอามาลงเลขยันต์คาถาแล้วนำไปฝังดินไว้ตามทางคนเดินที่เราต้อง
การ ใครมาลักอะไรจะต้องพบอุปสรรคต่าง ๆ นานา นอกจากนั้นแล้วตำราหนึ่งยังให้หาหญ้า
แพรกมาฉ้อหรือผูกทำเป็นปวง จะใช้มากน้อยเท่าไรตามแต่ต้องการ เสร็จแล้วลงคาถาหญ้า-
แพรก นำไปตั้งทิ้งไว้ใต้โคนต้นไม้ ใครมาลักสอยลักเก็บลูกผลไม้โจษหญ้าแพรกจะแผลงฤทธิ์
ทำให้หกล้มปากเจ๋อชั้ยออกไปทุกราย กินผลไม้เข้าไปก็จะปวดท้องเหมือนมีอะไรเข้าไปปิดไปผูก
ลำไส้ไม่หายง่าย

๒. โจษแขวน ให้ไปหาไม้โรงผี (โรงศพ) คนตาย ความยาวสักราว ๑ คืบ
นำมาลงเลขยันต์ต่าง ๆ ตามตำรา เสกด้วยมนต์แขก (ภาษาแขกมลายู) เสร็จแล้วนำไปแขวน
ไว้กับกิ่งไม้ที่ต้องการไม่ให้ใครมาลัก เล่ากันว่าศักดิ์สิทธิ์เหี้ยนนัก ใครมาลักเป็นถูกตีหัว

๓. โจษควายธนู ให้ปลูกเป็นโรงยกพื้น ๔ เสาขนาดเล็กคล้ายศาลพระภูมิ สูง
สักแค่สะเอว ทำหลังคาข้างฝาพร้อมมิดชิด เปิดแต่ด้านหน้า ใช้ดินเคล้าผสมกับขี้ผึ้งปั้นเป็น
รูปควายขึ้นตัวหนึ่ง เป็นรูปคนขึ้นคนหนึ่ง นำไปตั้งไว้ในศาลหรือโรงที่ปลูกไว้ข้างประตูออก
วัวควาย (ถ้าเป็นคอกวัวก็ปั้นเป็นรูปวัว เป็นคอกควายก็ปั้นเป็นรูปควาย) ลงยันต์อักขระตาม
ตำรา ปลูกเสกเช่นหญ้าให้กิน (เอาหญ้าวางกองไว้หน้ารูปวัวควาย) ทุกวันเสาร์และวันอังคาร

ใครมาลักขโมยวัวควายข้าวของจะเกิดมีคนออกมาตักหน้า ตีฟันขับไล่กระเจิงไม่ทันรู้ตัวกลับไปทุกราย

๔. โจรระบอก โจรระบอกรู้สีกว่ามีใช้แพร่หลายที่สุด และทำส่วนประกอบรายละเอียดแตกต่างกันด้วย วิธีทำโจรระบอก หาไม้ไผ่ตายพลาย คือ ต้นไม้ที่ตายทั้งลำอยู่กลางกองเอง ตัดมาปล้องหนึ่งตัดหัวตัดท้ายเอาข้อออกให้ลำรูทะลุตลอด นำมาเจาะรู ๔ รู ข้างกระบอกทั้ง ๔ ด้านโดยรอบ ใช้ไม้ไผ่เหลากลมขนาดเล็กกว่าไม้ตะเกียบจำนวน ๒ อัน เสียบตามรูที่เจาะไว้ปลายไม้ก็จะทะลุทั้ง ๔ ทิศ และในรูกระบอกก็จะเป็นรูปกากะบาด หาผ้าขาวมา ๒ ผืน ลงเลขยันต์อักษรตามตำราครุฑมอ โดยมากเป็นยันต์ชนิดหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ยันต์แผ่นดินรูด” ใช้ยันต์พระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์ก็มี ใช้ยันต์ขันธ ๕ ก็มี เสริ่งใช้ผ้าขาวลงยันต์ลงคาถาอาคมแล้วนั้น หุ้มปิดปากโงผูกให้แน่นทั้งหัวท้าย ใช้ปูนกินหมากวงรอบกระบอก ๑ - ๒ วง (แล้วแต่ตำรา) พลางว่าคาถา เสริ่งแล้วใช้เชือกปกกล้วยผูกทำสายนำไปผูกแขวนห้อยไว้ที่กิ่งต้นไม้ต้นที่หวงไว้ไม่ต้องการให้ใครมาลักกิน ขนาดสูงประมาณไม่ให้คนคว้าถึง การใช้เชือกกล้วยผูกแขวนโงมีผู้รู้อธิบายว่า ชื่อต้นกล้วยมีชื่อเดียวแปลไม่ออก แปลเป็นอย่างอื่นอีกไม่ได้ หรือเป็นพืชที่คนทั่วไปเรียกชื่อเหมือนกัน (อาทิ มะละกอเรียกว่าแตงต้นก็ได้ น้ำเต้าเรียกว่าฟักทองก็ได้) ถ้ามีหลายชื่อก็อาจทำให้ไม่ชัดเจนทางแก้อาถรรพ์ได้อีกอย่างหนึ่งเชือกกล้วยเมื่อถูกน้ำจะพองตัว (ตามเคล็ด) เวลาจะปลดโงหรือถอนโงผู้ทำ (คนใส่) ต้องเป็นคนปลดเอง ตอนปลดโงลงมีคาถาเก็บบทหนึ่งว่า “นะหลุค โมถอน พุทถอน ธาเคลื่อน” คือได้คำมาจากหัวใจ (นามย่อ) พระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์ โดยถือเคล็ดกล่าวนามเพียง ๔ องค์อีกองค์หนึ่งคือ “ยะ” หลุดหายไป วิธีทำโจรระบอกแตกต่างไปจากนี้ก็มี เช่น เจาะรูข้างกระบอก ๘ รู ตอนบน ๔ รู ตอนล่าง ๔ รู จึงต้องใช้ไม้เสียบ ๔ อัน ในกระบอกทุบคางคกใส่ไว้ตัวหนึ่ง เพราะคางคกเมื่อตายจะพองมีกลิ่นเหม็นทำให้คนกลัว เพราะเวลาลักกินผลไม้ต้องจะพองคันเหมือนคางคก ข้างกระบอกที่ไม่ได้วางปูนก็มี ลงตำหรับใช้เขียนป้ายเป็นรูปกากะบาด (ขี้ตดีนกา) ก็มี สุดแต่เกจิอาจารย์ของใครจะสอนไว้อย่างไร

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว วิธีทำโจรระบอกลางตำรายังแปลกออกไปอีก กล่าวคือไม้กระบอกที่ตัดมาทำโงไม่ได้กำหนดว่าจะต้องใช้ไม้ไผ่ตายพลายหรือไม่ วิธีตัดกระบอกก็ให้เอาข้อไว้ข้อหนึ่งเพื่อให้กันกระบอกตัน สองข้างกระบอกเจาะรูเสียบไม้ไว้ข้างละ ๓ อัน อยู่ในลักษณะตั้งเฉียง ๔๕ องศา ที่กันกระบอกเจาะรูเสียบไม้ไว้อีกอันหนึ่ง ไม้เสียบจึงมีทั้งหมด

รวม ๗ อัน หมายถึง ๗ วัน คือสุดแต่ไม่ว่าใครย่อมต้องเกิดภายใน ๗ วันนี้ (อาทิตย์—เสาร์) ทุกคน และเวลามาลักผลไม้ก็ต้องอยู่ในรอบ ๗ วันนี้เหมือนกัน ฉะนั้นคนลัทธิจึงหลีกเลี่ยงไม่พิน ใช้นางควายขาวขนาดกว้างสอกยาวสอก (การวัดใช้นิ้วชี้เป็นเกณฑ์) รูปสี่เหลี่ยมลงยันต์แล้วมัดใส่ไว้ในกระบอกโจ ก่อนนำขึ้นแขวนบนต้นไม้วัยมนต์โดยมีดอกไม้มารูปเทียนบูชาครูเช่นสรวงอย่างแข็งแรง

๕. โจพรก คำว่า “พรก” ภาษาบักซ์ได้แปลว่ากะลามะพร้าว ดังนั้นคำว่า โจพรกก็หมายถึงโจชนิดหนึ่งที่ทำด้วยกะลามะพร้าวนั่นเอง วิธีทำโจพรกไม่ยากเพราะกะลามะพร้าวหาได้ง่าย แต่กะลามะพร้าวที่ใช้ทำโจต้องเลือกฝาด (ซีก) ตัวผู้มา ๒ ฝาดขนาดเดียวกัน (लगแห่งใช้ฝาดเดียวก็ได้) ประคบให้ปากติดกันใช้เชือกปอกกล้วยร้อยรูทั้ง ๒ ฝาดเข้าด้วยกัน ลางตำราก็อบคางคกใส่ไว้ข้างในเพื่อว่าคางคกจะเฝ้าพองส่งกลิ่นเหม็น ใครมาลักกินผลไม้ต้องใส่ก็จะได้ทั้งพองทั้งคันด้วย แต่ลางตำราก็อบใส่หรือใส่ยันต์แทน ข้างกะลามะพร้าวด้านนอกใช้ปูนบ้ายเป็นรูปกากะบาด (จิตติณกา) ยาว ๓-๔ แห่ง พร้อมกับว่าคาถา เสร็จแล้วจึงนำไปแขวนไว้กับกิ่งไม้ในที่ซึ่งใครผ่านไปมามองเห็นได้ง่าย

๖. โจหลอก โจหลอก คือ โจที่ไม่ได้ลงเลขยันต์หรือคาถาอาคมสิ่งใดไว้ ใคร ๆ ก็คิดเลียนหลอกขึ้นได้ แต่คนอื่นไม่รู้ว่าเป็นโจของจริงหรือเป็นโจหลอกทำขู่ไว้ นอกจากคนทำเท่านั้นจึงรู้ เพราะวิธีทำก็เหมือนกันเกือบทุกประการ ต่างแต่ไม่ได้ลงเลขยันต์หรือคาถาอาคมไว้ดังกล่าวแล้ว เหตุที่คิดทำโจหลอกหรือโจปลอมขึ้นใช้ก็เพราะทำง่าย ไม่ต้องให้ครูหมอบหรือท่านผู้เฒ่าผู้รู้ใด ๆ มาทำให้อีกประการหนึ่งการผูกโจจริงลางครั้งก็เป็นบาปหรือเป็นการกระทำที่รุนแรงเกินไป โดยเฉพาะลูกเล็กเด็กแดงยังไม่ประสาอะไรอาจผล่อไปกินเข้าก็ได้ จึงต้องการแสดงเครื่องหมายไว้สักอย่างหนึ่งให้คนทั่วไปเห็นว่า ต้นไม้ต้นนี้เจ้าของหวงอยากเอาไว้กินไว้ขายบ้างอย่าได้รบกวนเลย แต่อะไรก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์มีคนสนใจเท่ากับโจหรือกลัวเท่ากับโจ จึงได้คิดทำโจหลอกขึ้นป้องกันไว้ โจหลอกเท่าที่พบส่วนมากเป็นโจพรกเพราะทำง่ายกว่าอย่างอื่น ที่ทำเป็นโจกระบอกก็มี โจพรกซึ่งทำเป็นโจหลอกที่ทำด้วยกะลามะพร้าวฝาดเดียวใช้ปูนจิตติณกาพอเป็นเครื่องหมายนำไปแขวนทิ้งไว้ได้พบมาก ซึ่งจุดประสงค์ส่วนใหญ่ก็ต้องการขู่ไม่ให้พวกเด็ก ๆ กำลังจะไปขว้างปาเอาลูกผลไม้มากินเท่านั้น

แต่พวกเด็ก ๆ ก็มีคาถาแก้ใจที่ผู้ใหญ่ผูกไว้เหมือนกัน และคาถาแก้ใจผู้ใหญ่ก็คง
แอบสอนแนะให้เด็กไว้อีกนั่นเอง คือเด็กที่จะอาสาไปแก้ใจที่ผูกไว้ต้องใจกล้าหน่อย เวลาขึ้น
ไปปลดใจก็ว่า “ใจเอ๋ย ใจออก มึงออกเข้า ใจเอ๋ย ใจเจ้า มึงเข้ากูออก” เมื่อปลดใจแล้ว
ต้องเอาไปไว้ให้พันธมิตรมีต้นไม้ต้นนั้นจึงจะเอาลูกกินได้ ถ้าเอาไว้ให้พันธมิตรมีต้นไม้กินเข้าไปพุงพอง
อีกเหมือนกัน พอได้ลูกผลไม้เป็นที่พอใจแล้วก็นำใจกลับมาไว้ที่เดิมพร้อมกับว่าคาถาบทเก่า
รู้สึกว่าได้แก้ส่วนใหญ่แล้วใจมากนักรู้สึกว่าไม่กล้าทดลอง เพราะไม่รู้ว่าผู้ใหญ่เขาผูกใจไว้ด้วยคาถายาก-
ง่ายอะไรบ้าง เป็นใจจริงหรือใจปลอม คาถาที่ตนว่าแก้แล้วไม่รู้ว่าจะขลังศักดิ์สิทธิ์จริงหรือไม่
ถ้าเกิดแก้ไม่หลุดจริงก็พุงพอง (ท้องมาน) เปล่า เหมือนกับบุญเจตต่างกันคนละชนิดและขนาด
จะไปไขออกที่ไหน พวกเด็ก ๆ จึงไม่กล้า ขลาดแม้แต่เอาลูกผลไม้มาเล่น นับว่าการผูกใจ
ได้ผลทางจิตวิทยาซงัด แม้คนสมัยใหม่ถึงจะไม่เชื่อแต่ก็ยังไม่ค่อยกล้า ยิ่งชาวบ้านนอกด้วย
แล้วยังไม่กล้าแตะต้องเลย ฉะนั้นจึงมีคนกล่าวว่า เจ้าของต้นไม้ที่ผูกใจเป็นคนเห็นแก่ตัว
ซึ่งมีส่วนถูกอยู่บ้างเหมือนกันในแง่ที่ว่า ถ้าคนเดินทางผ่านไปมาหิวก็อยากกินแก้หิวเพียง-
ลูกสองลูกมิได้เอาไปมากมาย ก็ไม่ควรจะหวงห้ามถือเป็นการทำบุญให้ทานไป แต่ตามธรรมชาติ
คนเราย่อมมีความโลภอยากได้ติดเป็นนิสัยอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่สามารถกำหนดได้ว่าความพอดี
อยู่แค่ไหน ลางที่กินทั้งกินขว้าง ผลไม้ยังไม่ทันสุกก็ขว้างปาลงมาด้วย ยิ่งมากคนยิ่งบ่อยครั้ง
แล้วจะเอาที่ไหนมาเหลือ เจ้าของอุทิศสำหรับลูกคนน้ำพรวนดินบำรุงรักษาว่าจะโตได้ดกผล
ต้องเสียเวลาไม่น้อย ก็เพื่อหวังจะได้อาศัยประโยชน์บ้าง จึงจำเป็นต้องหวงแหนใส่ใจไว้ป้องกัน

ทุกวันนี้วิชาการใส่ใจต้นไม้รู้สึกเสื่อมทรามไปมากแล้ว เด็กสมัยใหม่ไม่ค่อย
เชื่อถือ ครูหมอหรือคนที่รู้วิชาผูกใจนับวันแต่จะหมดไป ในอนาคตอาจจะหาครูใจได้ยาก.

กระดังง์

กระดังง์ที่ชาวพื้นเมืองสานด้วยไม้ไผ่ เท้าที่ใช้กันโดยทั่วไปมีอยู่ ๒ อย่าง คือกระดังง์ฝัดข้าวกับกระดังง์มอน ไม้ไผ่ที่นำมาใช้สานกระดังง์นิยมใช้ไม้ไผ่ลำลอกและไม้ไผ่สีสุกเป็นพื้น เพราะมีความหนาและเหนียวแข็งแรงดี **กระดังง์มอน** มีขนาดใหญ่มากทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางกว้างประมาณ ๑๖๐ ซม. เส้นตอกที่ใช้สานมีขนาดใหญ่หนากว่าเส้นตอกสำหรับใช้สานกระดังง์ฝัดข้าวราวเท่าตัว กระดังง์มอนโดยมากสานเป็นลายบองหยองและลายสองก็มี สานขึ้นใช้สำหรับตากข้าว ตากหอม ตากกะเทียม ตากพริก ฯลฯ ใช้ฝัดข้าวไม่ได้เพราะมีขนาดใหญ่โตเกินกำลัง

กระดังง์ฝัดข้าว มี ๒ ชนิด คือ “กระดังง์ลายขอ” กับ “กระดังง์ลายบองหยอง” ทั้ง ๒ ชนิดมีรูปลักษณะขนาดเท่าๆ กัน คือสานเป็นรูปทรงกลมรีคล้ายรูปหัวใจ ท้ายบ้านกลมหัวแหลมเล็กน้อย เพื่อสะดวกแก่การร่อนฝัดและเทข้าวออก เวลาสานต้องมีลิ้มคอยตอกให้เส้นตอกเรียบชิดติดกันเพื่อให้แข็งแรงทนทาน ชอบกระดังง์ทำด้วยไม้ไผ่แบนสองอันประกบกันโดยเอาแผ่นตอกสานไว้กลาง ใช้หวายเส้นเล็กๆ ผูกถักอย่างละเอียดสวยงามและแข็งแรง เหตุที่กระดังง์ฝัดข้าวทั้ง ๒ ชนิดนี้เรียกชื่อต่างกัน ก็คือเอาลายที่สานเป็นข้อแตกต่าง คือกระดังง์ที่เรียกลายขอนั้น ตรงกลางตอกเขาจะไม่เกลาเอาข้อออกปล่อยให้ปมพองอยู่ตามธรรมชาติ เส้นตอกเอาข้อไว้ก็มีเพียงข้อเดียวข้ออื่นๆ คงเกลาเหลาเรียบหมด เวลาสานข้อตอกก็จะอยู่ราวกึ่งกลางกระดังง์พอดี เขาจะวางข้อตอกให้เรียงเป็นลายสลับฟันปลาหรือลายซิกแซกแต่ดูเป็นระเบียบสวยงาม ข้อตอกเป็นปมพองกลางกระดังง์นี้จึงเรียกว่าลายขอและเขาจัดทำขึ้นมิใช่เพื่อความ

สวยงามอย่างเดียว แต่เพื่อให้เกิดผลดีแก่การร่อนฝัดข้าวอีกด้วย กล่าวคือ สมัยก่อนข้าวสารใช้ครกสีครกตำข้อมมือทั้งสิ้น โรงสีเครื่องจักรสมัยใหม่ยังไม่มี ข้าวสารที่สีและตำแล้วก่อนที่จะนำไปหุงต้มได้ต้องใส่กระตังฝัดร่อนเก็บกากออกให้หมด กระตังลายขอเวลาร่อนจำพวกกากข้าวสีลึบต่างๆ เมื่อกระทบสตุคกับข้อตอกที่พื้นก้นกระตัง จะลอยขึ้นผิวบนหมดมาวนรวมกันตรงกลางเป็นกระจุกอย่างรวดเร็วทำให้สะดวกง่ายแก่การเก็บกากทั้ง จะเห็นว่าลายขอที่คนโบราณคิดทำให้มีประโยชน์อย่างนี้ กระตังลายขอกลางที่เรียกกันว่า “กระตังลายบัว” เพราะสามารถสานได้ ๒ หน้า (ส่วนลายบองหยองสานได้ทั้ง ๔ หน้า) วิธีสานมีคำกลอนบอกไว้ว่า “ยก ๒ ช่ม ๕ เรียกว่าลายบัวเอ๋ย” นอกจากนี้กระตังลายขอยังมีลักษณะเฉพาะอีกอย่างหนึ่งคือด้านหลังกระตัง เมื่อสานเสร็จจะเห็นมีแนวเส้นตอกในทางตั้งเป็นแนว ๆ ซึ่งเกิดจากการสานยกข้อตอกจากด้านหน้า เส้นแนวตั้งกล่าวนั้นเขาเรียก “ตี” กระตังขนาดที่นิยมใช้กันทั่วไปจะมีจำนวน ๗ ตี ซึ่งถือว่าเป็นขนาดกลางและใช้งานได้ดีที่สุด แต่การสานกระตังจะสานขนาด ๕ ตี ๙ ตี ๑๑ ตี ก็สามารถทำได้ หากมีข้อจำกัดอยู่ว่ากระตังยังมีขนาดใหญ่ลายขอยิ่งถี่มากสานยากด้วย ถ้าขนาดยิ่งเล็กลายขอก็ยิ่งห่างไม่เป็นที่นิยมใช้ กระตังชนิดลายขอแต่ไม่ทำข้อตอกไว้กลางกระตัง คงปล่อยให้เรียบๆ อย่างธรรมดาก็มีคนสานใช้บ้างเหมือนกัน แต่พบน้อยเต็มที

กระตังที่เรียกว่าลายบองหยอง ก็เรียกตามลักษณะวิธีขัดตอกให้เป็นลายโดยเฉพาะของมัน กระตังลายบองหยองรู้สึกว่ามีคนนิยมใช้น้อยกว่ากระตังลายขอสักเล็กน้อย และคนสานเป็นก็หมดตัวลงทุกที ความจริงกระตังลายบองหยองสานไม่ยาก หากแต่ต้องท่องจำสูตรวิธีขัดตอกให้แม่นยำขึ้นใจ ถ้าเผลอก็ผิดทำให้สานเสร็จชักกลายเป็นสานยากไป คนแต่ก่อนจึงแต่งเป็นคำกลอนสอนไว้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาดังนี้ “ที่สี่ให้ยก ๒ ที่สองให้ยก ๔ ช่ม ๓ ทุกทีถูกแล้วแลหนา” (लगलललललल “เรียกลายบองหยอง” ก็มี) ลางคนที่สานชำนาญแล้วตั้งเป็นกฎไว้ขึ้นใจว่า “ยก ๒ ยก ๔ ช่ม ๓” ก็ได้เหมือนกันแล้วแต่ใครจะถนัดทางไหน ข้อแตกต่างระหว่างกระตังลายขอกับกระตังลายบองหยอง นอกจากวิธีสานข่มลายไม่เหมือนกันแล้วเส้นตอกสำหรับใช้สานกระตังลายบองหยองมีขนาดใหญ่กว่าเล็กน้อย และไม่มีข้อตอกเหลาเรียบเป็นเนื้อเดียวกัน

คนแต่ก่อนมีความเชื่อถือเคร่งครัดในการใช้กระตังมาก ผู้ใหญ่จะสอนลูกหลานอยู่เสมอห้ามเด็ดขาดไม่ให้นำกระตังขึ้นไปบนห้องข้าวหรือยุ้งข้าวฉางข้าว เพราะถือว่าจะทำให้เกิด

“ขวัญข้าว” คือ แม่โพสพเทพีหรือเทพธิดาแห่งข้าวหนีไปไม่อยู่คุ้มครองเป็นมิ่งขวัญ ต่อไปเวลาทำนาจะไม่บังเกิดผลดีงามออกเอย ซึ่งก็ไม่ทราบจะทำไฉนแม่โพสพจึงต้องกลัวกระตัง ยังหาผู้อธิบายให้เข้าใจชัดเจนไม่ได้ บอกแต่ว่าปู่ย่าตายายถือกันมาอย่างนั้น ยิ่งกระตังลายขอแล้วห้ามชาตที่เดียวไม่ให้นำขึ้นห้องข้าวยุ่งข้าวกระตังลายบองหยองยังสถานเบากว่า แต่คนโบราณจริง ๆ ถือว่ากระตังทั้ง ๒ ชนิดเป็นของต้องห้ามเหมือนกัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังถือว่า ผู้หญิงขึ้นไปหรือเรียงข้าวบนห้องข้าวไม่ดี เวลาจะเอาข้าวไปนวดเพื่อสีและทำเป็นข้าวสารหรือเอาไปทำสิ่งใดก็ตาม ต้องใช้ผู้ชายเป็นคนขึ้นไปเอาลงมา เพราะเชื่อกันว่าบนห้องข้าวมีแม่โพสพเฝ้ารักษาอยู่จริง ๆ ถึงวันที่คืนดีจะพบเห็นนั่งอยู่บนกองข้าวหน้าชาตที่เดียว เหตุที่ไม่ให้ผู้หญิงขึ้นไปบนห้องข้าว กลัวจะไปพบแม่โพสพซึ่งเป็นผู้หญิงสาวสวยเข้า เกิดเข้าใจผิดหึงหวงสามีหาว่าแอบไปนำเอาผู้หญิงที่ไหนมาซ่อนไว้ ก็จะเกิดทะเลาะเบาะแว้งเป็นปัญหาในครอบครัวได้ พลอยทำให้การทำงานเสียหายไม่ได้ผล เนื่องจากแม่โพสพโกรธซึ่ง แต่ก่อนจึงอนุญาตแต่ผู้ชายให้ขึ้นบนยุ่งนางได้ ความเชื่อถือต่าง ๆ ดังกล่าว ทุกวันนี้เสื่อมไปไม่มีใครถือ นอกจากคนเฒ่าคนแก่ยังถือเคร่งอยู่บ้าง

การเก็บรักษากระตัง เนื่องจากถือว่าเป็นของสำคัญอย่างหนึ่ง จึงมักเก็บงำไว้ในที่สูงไม่ให้ใครเดินข้าม หยิบใช้ง่าย เช่น เหน็บไว้ข้างฝาบ้าน บนเพดานชายคาบ้าน หรือถ้าบ้านใดตุนสูงก็มีคานไม้รองรับเก็บไว้ที่คานตง เขาจะไม่ทิ้งเฟ้นฟ่านให้เด็กเล่น เพราะถือว่าแม่โพสพเป็นของสูงเป็นผู้มีคุณ คือเป็นข้าวที่ใช้ชุบเลี้ยงชีวิตมนุษย์ กระตังที่ใช้ฝัดข้าวจึงควรเก็บรักษาไว้ในที่อันควร การรักษากระตังให้คงทนถาวร โดยมากเมื่อสานเสร็จก่อนใช้ก็ทาน้ำมันยาง ย่างไฟ และทำชั้นผสมรำอย่างใดอย่างหนึ่ง จะช่วยรักษาเนื้อไม้ตอกและมอดไม่ให้กินอย่างดี ถ้าต้องการให้ทนทานใช้ได้นานเส้นตอกไม่ค่อยสึกกร่อน มักใช้ชั้นผสมรำทาให้หนาและทั่วถึง แต่ทว่าทำให้ดูหนักมีกลิ่นเหม็นไม่สวยงามไม่เห็นลายกระตัง ที่ทาน้ำมันยางแล้วจะไม่เอาย่างไฟ เพราะจะทำให้เส้นหวายที่ผูกขอบกระตังเกรียม กระตังที่รักษาด้วยวิธีย่างไฟ คือเมื่อเวลาใช้งานเสร็จแล้วจะนำไปเหน็บไว้ชายคาเหลือเตาไฟเป็นประจำ แต่ต้องเป็นหลังคาที่ไม่สูงนัก เพื่อว่าเวลาหุงข้าวทำครัวควันไฟไอความร้อนจะได้แผ่ขึ้นไปถึง กระตังย่างไฟมอดจะไม่กินเลยและเส้นตอกตึงจับ (แน่น) อยู่เสมอผิวตอกจะมีสีแดงปนดำเห็นลายสวยงามชัดเจนน่าใช้มาก

กระทั่งที่ชาวพื้นเมืองปักธงได้สถานใช้กันอยู่นี้ เข้าใจว่าจะยังคงมีใช้ต่อไปอีกนาน
เนื่องจากความจำเป็นในด้านประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันยังมีอยู่ แต่ชาวบ้านจะยังคงใช้
ต่อไปอีกนานสักเท่าไรก็ขึ้นอยู่กับความเจริญการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และอิทธิพลสิ่งแวดล้อม
ในทุกวันนี้กระถังมอญยังเหลืออยู่บ้างตามชนบทนอกๆ ตัวเมืองเท่านั้น ลางท้องถิ่นก็ไม่มีใช้
โดยเฉพาะครกสีข้าวปัจจุบันแทบจะหาญไม่ได้แล้ว.

กระบอกขนมจัน

แหล่งที่ทำการหล่อกระบอกขนมจันอยู่หลังวัดพระมหาธาตุ เป็นหมู่บ้านชาวไทยอิสลามล้วน ซึ่งเดิมเป็นพวกครวัชเลย์เมื่อคราวเกิดขบถเมืองไทรบุรี พ.ศ. ๒๓๕๔ ท้าเมืองนครศรีธรรมราชยกไปปราบแล้วกวาดต้อนมา เล่ากันว่าในกลุ่มพวกครวัชเลย์นั้นมีช่างตีคมดาบด้วย แต่แบบอย่างการหล่อกระบอกขนมจันจะได้อาจมาจากเมืองไทรบุรีด้วยหรือไม่ยังเป็นปัญหา เข้าใจว่าช่างที่มาจากเมืองไทรบุรีเป็นช่างปั้นหล่อโลหะประเภททองเหลือง เมื่อมาอยู่เมืองนครศรีธรรมราชคงมีคนว่าจ้างหรือคิดหล่อกระบอกขนมจันขึ้นขายเองตามถนัด โดยอาศัยแบบอย่างกระบอกขนมจันซึ่งชาวพื้นเมืองแต่ก่อนมักทำกับไม้เนื้อเอง (เช่น ไม้ไผ่เจียงรุณ) เพื่อแก้ไขให้คงทนถาวร กระบอกขนมจันทำด้วยทองเหลืองจึงแพร่หลายมาจนทุกวันนี้

งานหล่อกระบอกขนมจันเริ่มจาก

๑. บินหุ่นหรือปั้นดินคือปั้นเป็นดิน ๒ ชั้น ชั้นในเป็นดินเหนียวปน ชั้นนอกเป็นดินละเอียด แยกกลางหุ่นเป็นไม้ บินหุ่นเสร็จตากแห้งแล้วกลึงแต่งให้กลมได้ทีใดส่วนตามที่ต้องการ

๒. เสร็จแล้วใช้ขี้ผึ้งแผ่นพันหุ่นดินที่กลึงแล้วตามแบบ พร้อมกับแต่งลวดลายเป็นรูปกระบอกกรีกเส้นขนมจัน

๓. ใช้ดินละเอียดหุ้มหุ่นขี้ผึ้งทับอีกชั้นหนึ่งแล้วตากแห้ง

๔. เอาหุ่นสมบูรณ์นั้นไปเผาไฟจนให้ขี้ผึ้งละลายไหลออกมาทางรูที่เจาะไว้จนหมด

๕. เอาทองเหลืองที่ใส่เตาหลอมจนเป็นของเหลวเทลงไปในหุ่นดินสำเร็จแทนที่ขี้ผึ้ง (ก่อนเททองต้องนำหุ่นไปเผาไฟให้ดินสุกก่อนจึงเททองมิฉะนั้นจะเททองไม่ลง)

๖. ทุบดินหุ่นออกก็เป็นกระบอกโลหะตามต้องการ

๗. นำกระบอกโลหะไปตากแห้งผิวด้วยตะไบจนเรียบร้อยสวยงาม นำออกจำหน่ายได้

ทองเหลืองที่นำมาใช้หล่อเป็นกระบอกขนมจีน โดยมากซื้อจากร้านเงินในตลาดตัวเมือง หรือเจ๊กที่เกี่ยวคอนหาบออกไปเร่ซื้อขวด ของเก่าๆ เศษโลหะต่างๆ จากชาวบ้าน ลางที่ก็มีผู้นำไปขายให้โดยตรง ซึ่งโดยมากไม่จำกัดชนิดรวมทั้งเศษชิ้นส่วนของรูปเคารพ ระฆัง ฯลฯ ชนิดของทองเหลืองมี ๓ ชนิด ชนิดที่ ๑. อาทิ เพลาเรือ ใบจักรเรือ และสิ่งอื่นๆ ที่เป็นแท่งเป็นก้อนใหญ่ๆ ทองเหลืองชนิดนี้คุณภาพดีคือเหนียว เพราะทางโรงงานผู้ผลิตเขาผสมโลหะได้ส่วนอย่างดีมาแล้ว รับซื้อกิโลกรัมละ ๑๔.๕๐ บาท ชนิดที่ ๒. เป็นของจำพวกชิ้นเล็กๆ เช่นอะไหล่รถเรือเครื่องจักร เป็นต้น รับซื้อกิโลกรัมละ ๑๒ บาท ชนิดที่ ๓. คือพวกวัตถุบางๆ ที่ชำรุดผุกร่อนแล้ว เช่น พาน ถาด ชัน หม้อ ฯลฯ รับซื้อกิโลกรัมละ ๘ บาท เพราะเมื่อนำมาเกี่ยวหลอมจะไม่ค่อยได้เนื้อ เนื้อโลหะก็ไม่ค่อยเหนียวดี มีสีโลหะมาก ขณะเกี่ยวหลอมต้องคอยตักทิ้งจึงได้เนื้อโลหะครั้งต่อครั้งเท่านั้น (สีโลหะเกิดขึ้นเองในตัว ยิ่งหลอมหล่อเนื้อโลหะวัตถุจะยิ่งหดหายไปเอง เช่นกระบอกขนมจีนกระบอกหนึ่งหล่อเสร็จแล้ว นำไปเผาไฟหลอมเทหล่อกลับเป็นกระบอกขนมจีนใหม่อีก จะไม่ได้ขนาดเท่าเดิม)

จำนวนระยะเวลาที่ทำกระบอกขนมจีน ตอนปั้นดินขึ้นหุ่นขึ้นในใช้เวลา ๒ วัน (พร้อมตากแดดจนแห้ง) คนหนึ่งๆ อาจปั้นหุ่นได้วันละ ๑๕-๒๐ หน่วย ตอนปั้นดินขึ้นหุ่นขึ้นนอก (ชั้นที่ ๒) ใช้เวลาและความสามารถเท่าการปั้นดินขึ้นหุ่นขึ้นใน ตอนกลึงตกแต่งรูปหุ่นดินทำได้ง่ายรวดเร็ววันหนึ่งก็ได้ ๓๐-๔๐ หน่วย แต่ตอนหุ้มขี้ผึ้งวันหนึ่งก็ทำได้ราว ๑๐ หน่วยต่อคนเท่านั้น และตอนกลึงตกแต่งลวดลายหุ่นขี้ผึ้งก็ทำยากเช่นเดียวกัน ฉะนั้นพอถึงตอนใช้ดินพอกหุ้มหุ่นขี้ผึ้งก็ต้องใช้เวลามากด้วย เพราะว่ามีลวดลายต้องใช้ความละเอียดประณีตวันหนึ่งจะทำได้ราว ๑๐ หน่วย สำหรับขั้นตอนเอาหุ่นสมบูรณ์ไปเผาไฟเผาให้ขี้ผึ้งไหลออกหมดทำไม่ยากเลย จึงทำได้วันละมากๆ งานขึ้นเทพทองเหลืองหล่อให้เป็นรูปโลหะตามต้องการก็ถือว่าไม่ยากแล้วจึงสามารถทำได้วันละหลายหน่วย ตอนกะเทาะดินหุ่นแกะเอาโลหะที่เทหล่อออก และการตกแต่งความละเอียดเรียบร้อยขั้นสุดท้าย ก็ถือว่าสามารถทำได้รวดเร็ว

กระบอกขนมจีนตามปกติทำเป็น ๓ ขนาด ใช้ประจำบ้านทั่วไป ที่ทำขนมจีนขาย

เป็นอาชีพเขาจะส่งหล่อขนาดใหญ่เป็นพิเศษ “ขนาดเล็ก” ตัวกระบอกสูง ๑๕.๕ ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง ๘.๕ ซม. สามารถบรรจุแป้งข้าวได้ครึ่งลิตร ราคาจำหน่าย ๑๔๐ บาท “ขนาดกลาง” สูง ๑๗.๕ ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง ๙.๕ ซม. บรรจุแป้งข้าวได้ ๑ ลิตร ราคา ๑๕๐ บาท “ขนาดใหญ่” สูง ๑๙ ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐.๕ ซม. บรรจุแป้งข้าวได้ ๑ ลิตรครึ่ง ราคา ๒๖๐ บาท

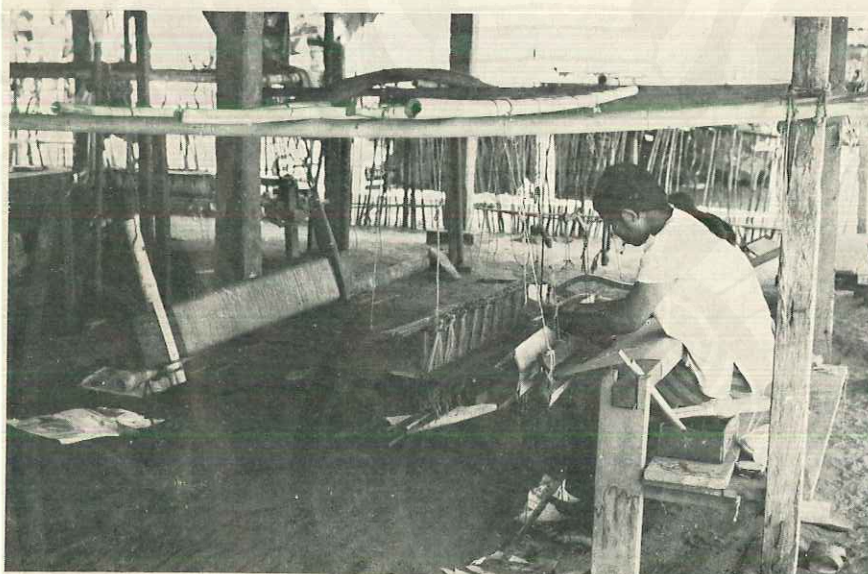
ความจริงช่วงหลังวัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช มิใช่ทำแต่กระบอกขนมจีนขายอย่างเดียว ยังทำของอื่นจำหน่ายด้วย อาทิ เตาเรีต หม้อ กระจก จิ้ง โหม่ง ตะบัน (ย่น) ครกและสากตำหมาก ลูกโป แม่พิมพ์ขนมต่างๆ เป็นต้น ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่มีผู้ไปว่าจ้างหรือมีแบบไปให้ดูก็ทำได้ทั้งนั้น แม้แต่ส่วนประกอบของเครื่องจักรกล เคียวก็มีผู้นิยมสั่งทำกระบอกขนมจีนขนาดเล็ก ๆ สำหรับนำไปเป็นของขวัญแก่ญาติมิตรเพื่อให้เห็นของแปลกเนื่องจากมีทำจำหน่ายแต่เฉพาะที่เมืองนครศรีธรรมราช ปัจจุบันกระบอกขนมจีนทองเหลืองแพร่หลายมาก มีชื่อเสียงคนทางเมืองไทรบุรีก็เคยมาสั่งทำขนาดพิเศษ บรรจุแป้งข้าวขนาด ๕ ลิตร ราคา ๖๕๐ บาท จากหลังวัดพระมหาธาตุ ตามปกติกระบอกขนมจีนส่งไปขายยังบรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมด เพราะชาวพื้นเมืองนิยมรับประทานขนมจีนเป็นอาหารหลักรองจากข้าว อาทิ เมืองพัทลุง ตรัง สตูล สงขลา หาดใหญ่ กระบี่ พังงา ภูเก็ต ฯลฯ ตลอดจนกรุงเทพมหานคร.

ภาพประกอบเรื่อง

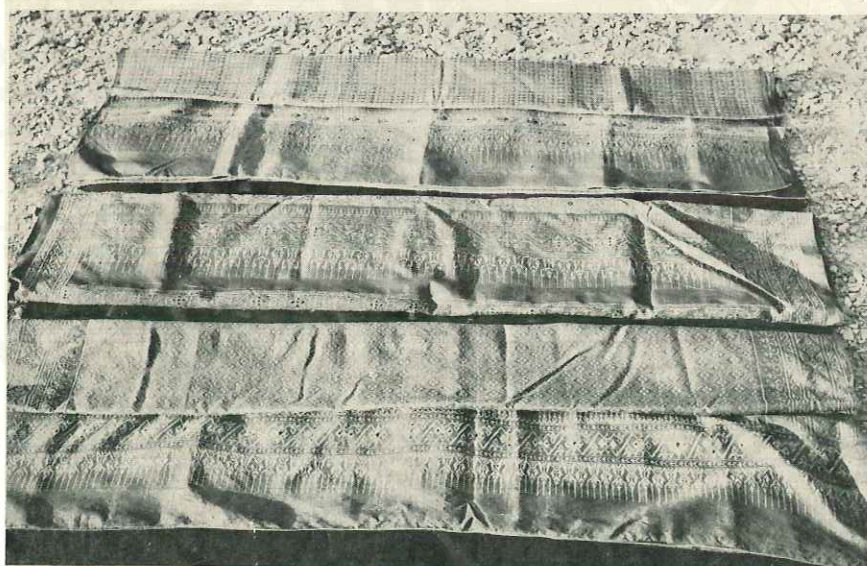
NAKHON

ช่างทอกำลังเตรียมด้าย เพื่อทอผ้ายก
นคร ฯ

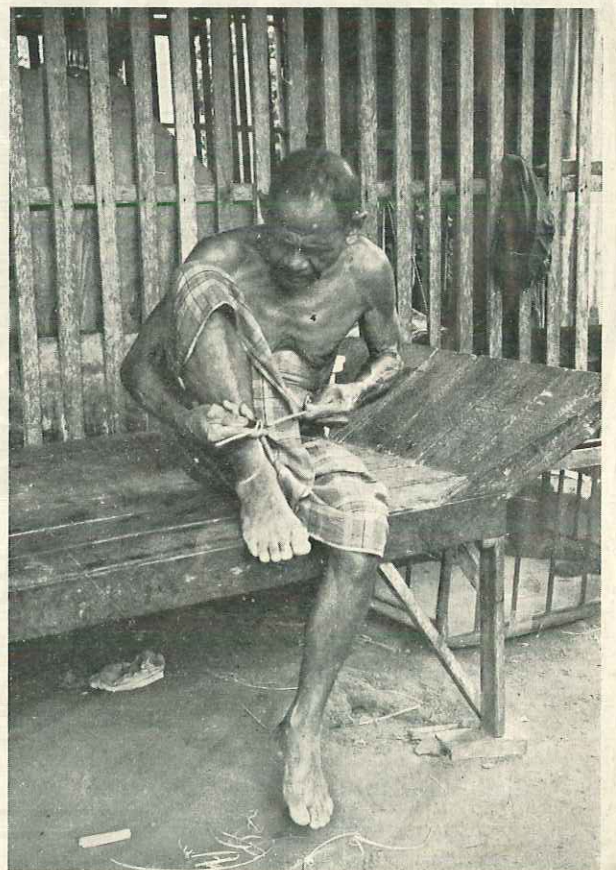
“เกี๋ยง” เครื่องทอผ้ายกที่ยังมีอยู่ใน
เมืองนครศรีธรรมราช

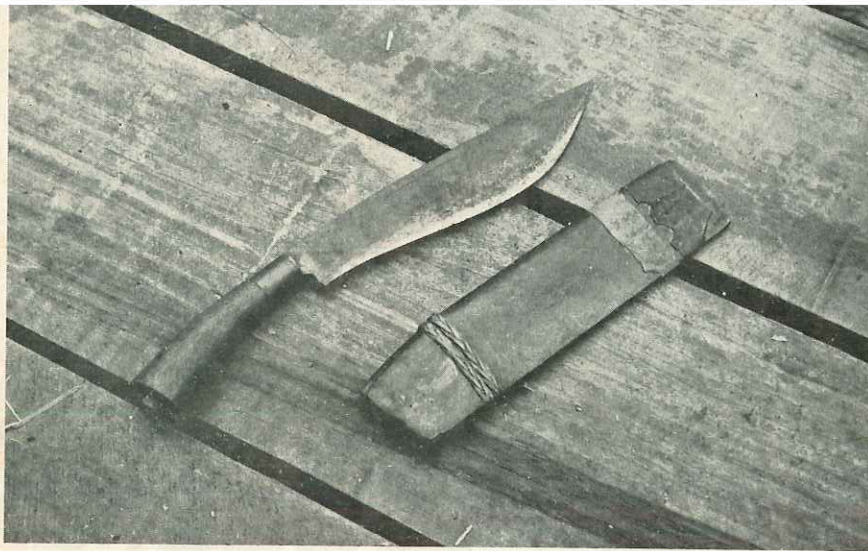
ผ้ายกโบราณ

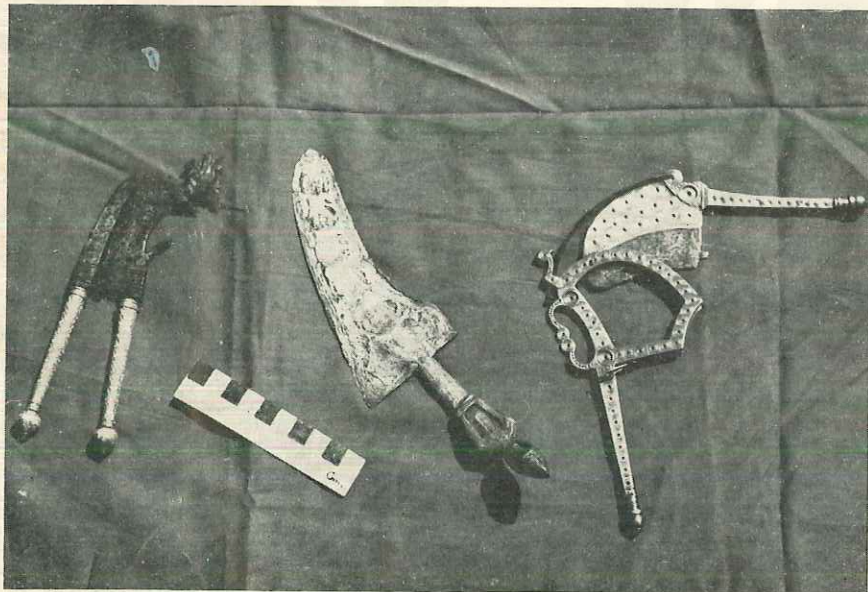
รถม้าเรือนเก่าของเมืองนครศรีธรรมราช

วิธีใช้ไม้ดัดดอกเหลาไม้จักสาน

มีดชนิดหนึ่งที่ใช้ในพนเมือง

เครื่องมือโลหะอิทธิพลมลายู

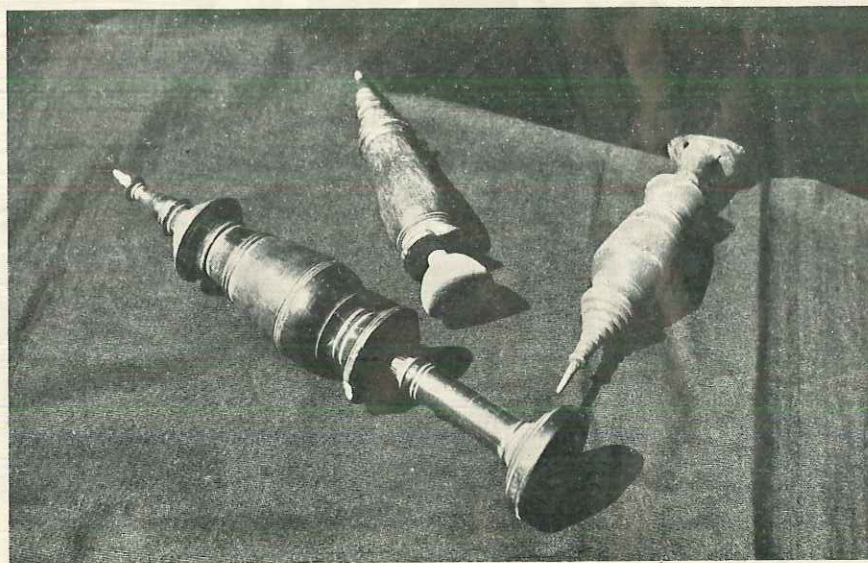

เหล็กไฟตบชนิดกลม และชนิดทำ
ติดกับกล่อง ซึ่งทำจากเขาควางทั้ง
หมดเก็บไว้ในกุบยานนิเพาได้

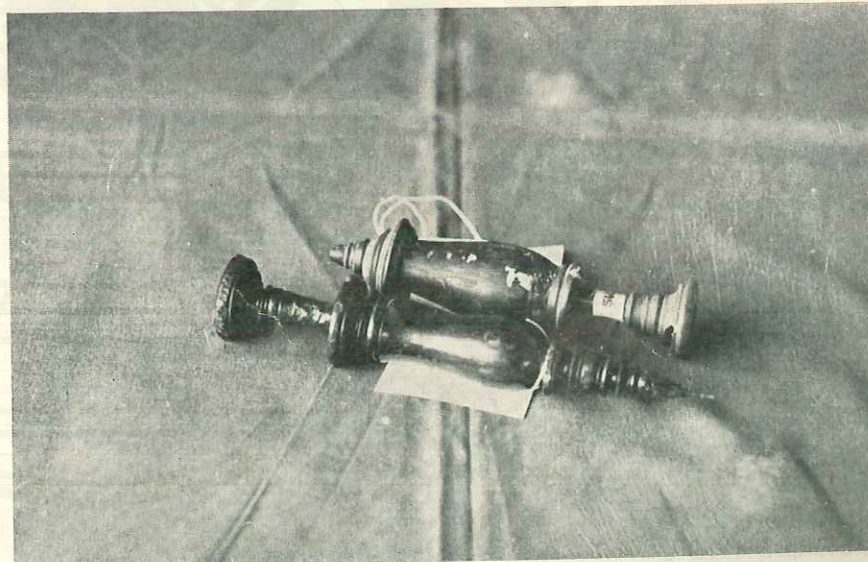
เหล็กไฟดับ บรรจุรวมอยู่ในกล่อง
นี้เพื่อเป็นชุดเครื่องมือ

เหล็กไฟดับชนิดใช้ประจำบ้าน (อัน
ใหญ่) และชนิดพกติดตัว (อันเล็ก)

เหล็กไฟดับชนิดพกติดตัว

แบบบ้านพนเมืองชนิดเสาเจาะนอ
ตะต่อเติมนอกชาน มีหลังคาทรงหัว
ตุ๊กแตน

แบบบ้านพนเมืองชนิดเสาเจาะนอตะ

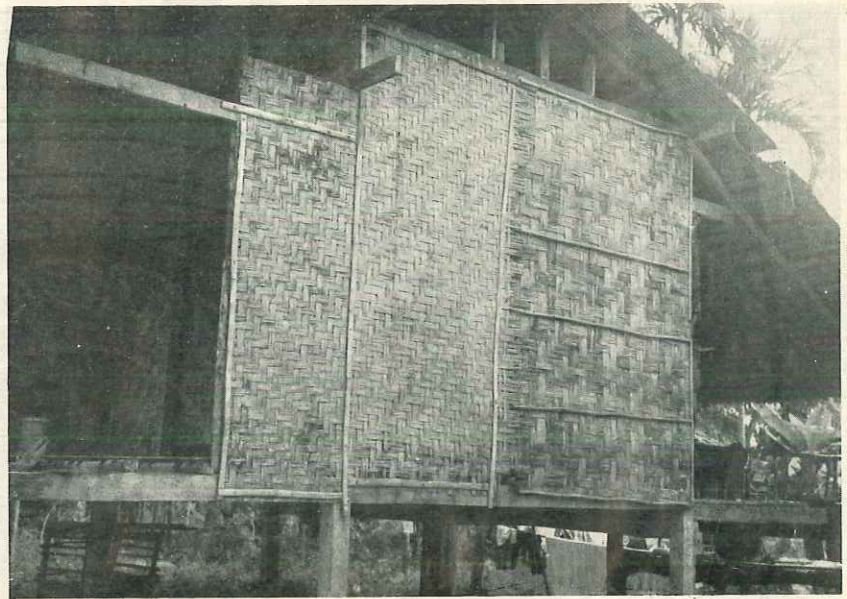

แบบบ้านพนเมืองดงเดิม แต่มีการ
ตกแต่งใหม่

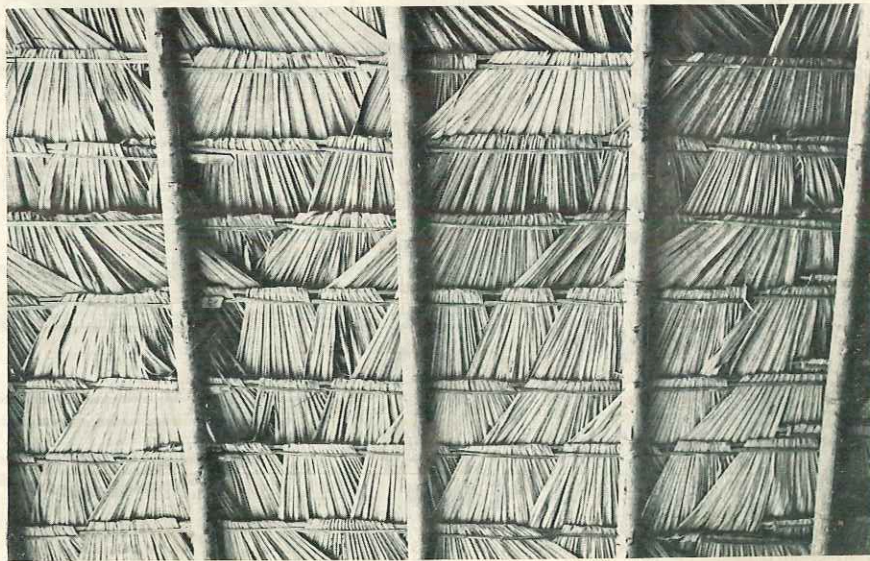
บ้านพนเมืองชนิดเสาเจาะนอตะ
อย่างทเรียกว่า “ฝาดานทองดาน”

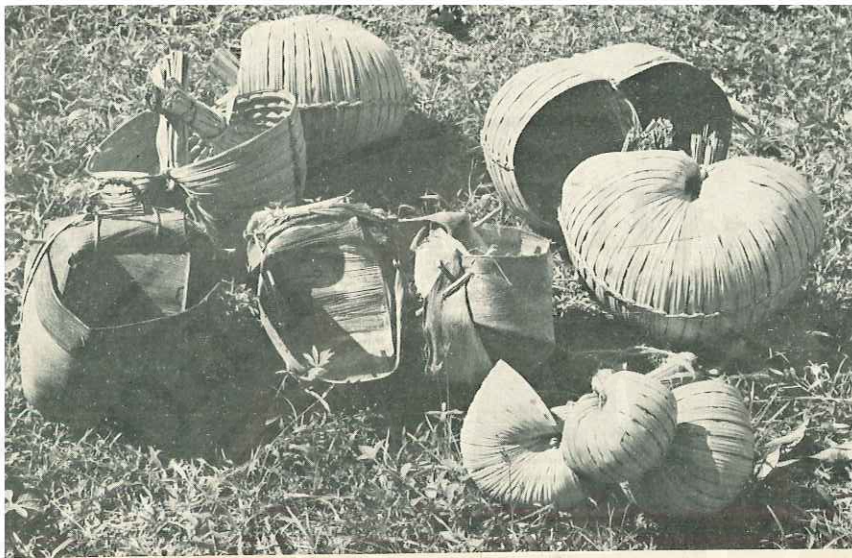

ฝาดานชนิดใช้ไม้ขัดเป็นลาย

หลังคาบ้านชนิดมุงด้วยใบตอง

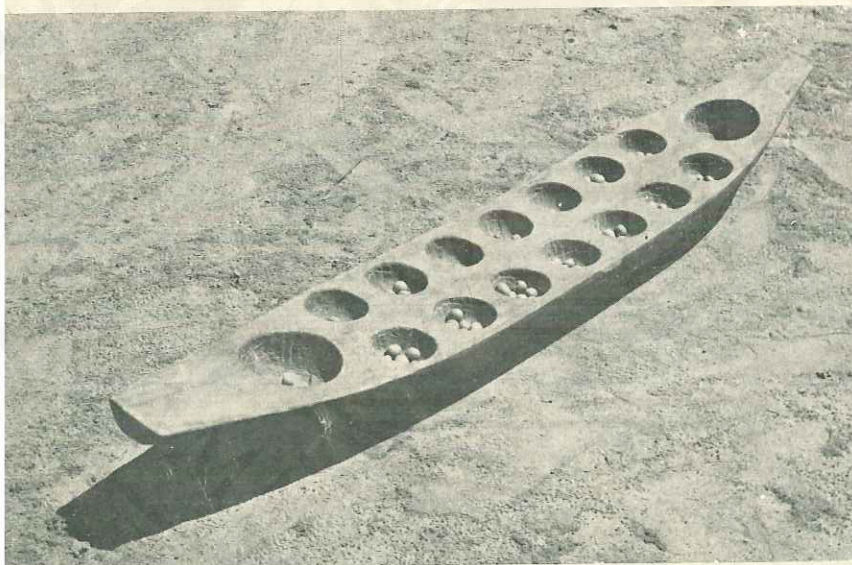

หมาดักน้ำชนิดต่างๆ ที่ทำจากใบจาก
กาบหมาก และกาบต้นหลาวโอน

เด็กๆ กำลังเล่นหมากขุม

รางหมากขุมพร้อมหมากเม็ดลูกสวด

อุปกรณ์บนหม้อ

การเตรียมดินก่อนขึ้นหม้อ

ช่างบนหม้อที่บ้านนอกไร่ ต. นาเคียน
อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช

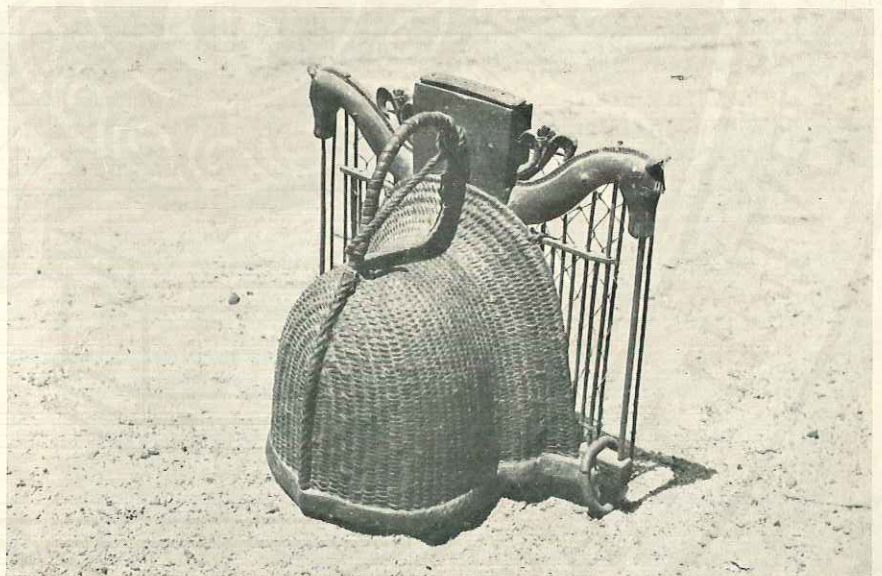

เตาเผาหม้อ^๗

แพบ่อ (ปล้องบ่อ) ดินเผาชนิดนี้มาแต่โบราณ

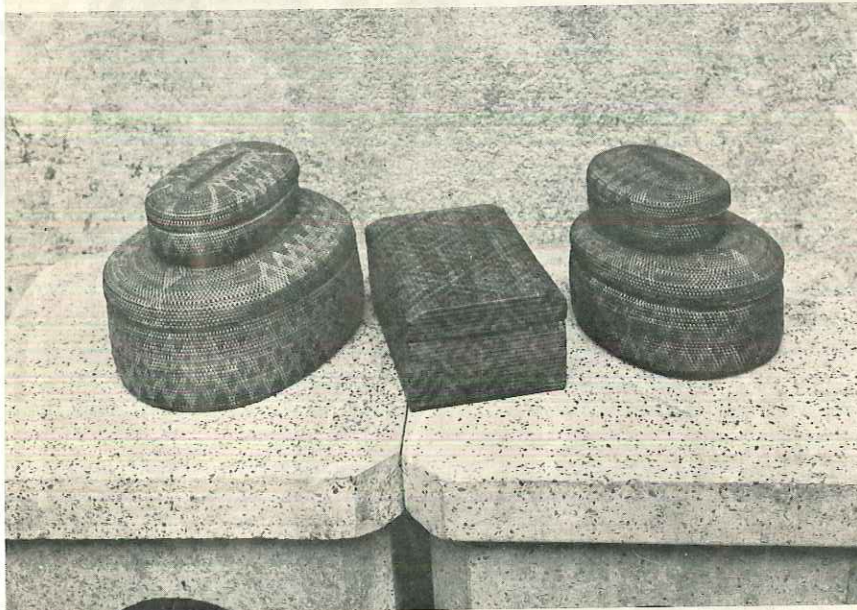
ช่างสานเครื่องย่านนิเพา ซึ่งทุกวันนี้
เล่นน้อยมาก

ที่อดักนกกลุ่มสานด้วยย่านนิเพา

กระเป๋าดื้อย่านนิเาเรุ่นเก่าเลี่ยมเงิน

กูปถ่องย่านนิเาเรุ่นใหม่ (ดูกลาง
เป็นรุ่นโบราณ)

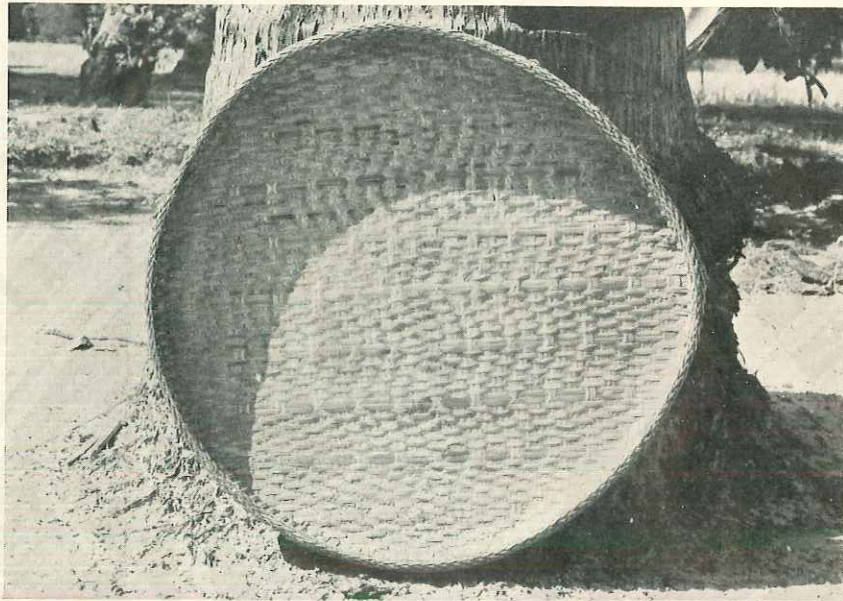

โจพรก แบบเป็นโจหลอก

โจควายธนู บันเป็นรูปควายมีท้าว
วางไว้ตรงหน้า และรูปคนขาย
หนังเต่า

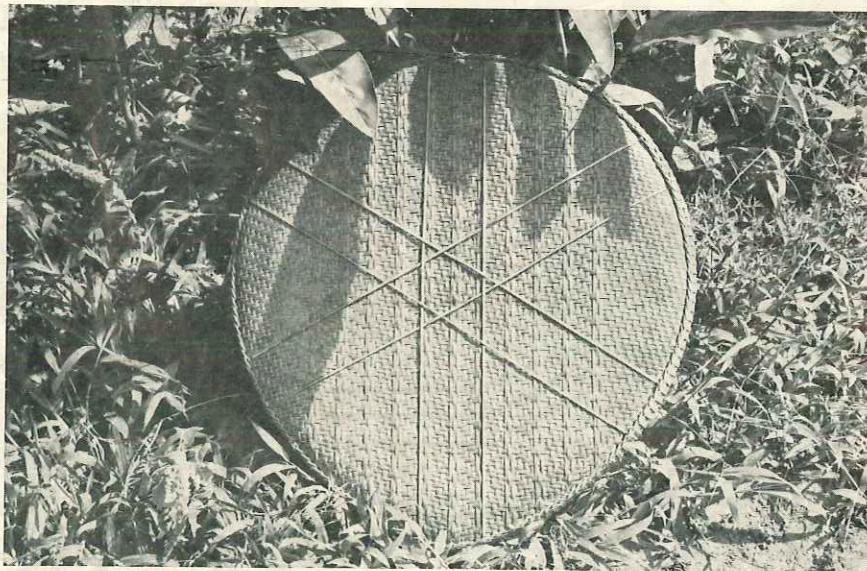

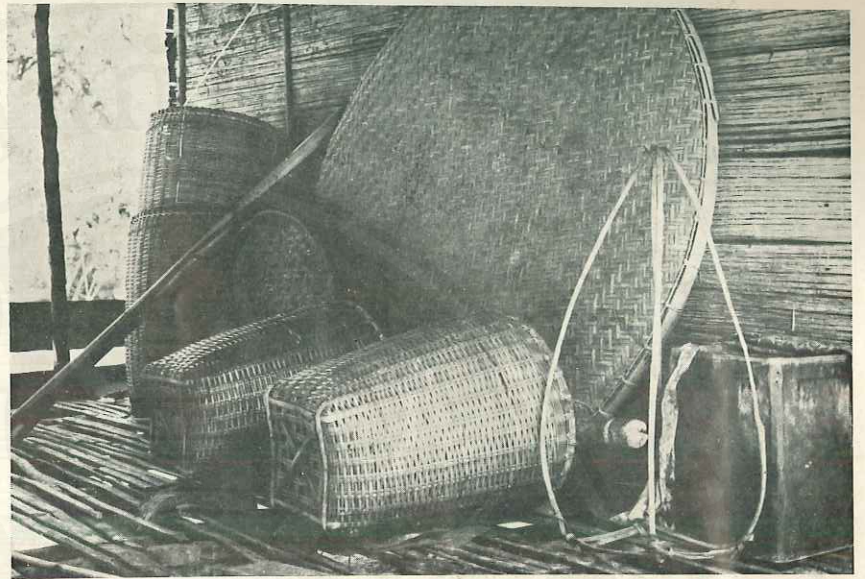
โจกระบอก

ด้านหน้ากระด้งลายขอ

ด้านหลังกระด้งลายขอแสดงให้เห็น “ดี” และเส้นหวายรัดช่วยไม่ให้ท้องกระด้งหย่อน

กระตมอ^๑น กระตม^๒ศต^๓ขาว และเกรอ^๔งหา^๕บค^๖นพ^๗นเม^๘อง

กระต^๑งฆ^๒ะก^๓ำลัง^๔ใช้^๕งาน

กระบอกละบองเงิน และเครื่องทองเหลืองต่างๆ ที่แหล่งผลิตหลังวัดพระมหาธาตุ
นครศรีธรรมราช

กระบอกละบองเงิน กำลังรัดแบ่งเป็นเส้นขนมจีนตามบ้านที่ทำส่งจำหน่ายซึ่งมีทั่วไป